

Vilniaus universitetas

Filosofijos fakultetas

Sociologijos ir socialinio darbo institutas

Žaneta Karpič

Socialinio darbo magistrantūros studijų programa

Baigiamasis magistrantūros darbas

**Globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose patirtis
globėjų ir specialistų požiūriu**

Darbo vadovė: Doc., Dr. Lijana Gvaldaitė

Vilnius, 2025

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY.....	5
ĮVADAS	6
1. GLOBOJAMŲ VAIKŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS TEORINĖS PRIELAIDOS	9
1.1. Globojamų vaikų specifiniai poreikiai ir socialinė situacija	9
1.1.1. Emocinės ir socialinės problemos, būdingos globojamiems vaikams.....	9
1.1.2. Socialinės atskirties ir stigmatizacijos poveikis	11
1.2. Socialinės integracijos samprata ir teoriniai pagrindai	12
1.2.1. Socialinės integracijos apibrėžimas.....	12
1.2.2. Socialinės integracijos teoriniai modeliai.....	14
1.3. Socialinės integracijos veiksniai	16
1.4. Globojami vaikai ir įtraukusis ugdymas	17
2. LIETUVOS ŠVIETIMO SISTEMOS IŠŠŪKIAI, SUSIJĘ SU GLOBOJAMŲ VAIKŲ INTEGRACIJA MOKYKLOSE.....	19
2.1. Įtraukiojo ugdymo principai ir jų teisinis reglamentavimas	19
2.2. Globojamų vaikų integracijos iššūkiai mokyklose	21
2.3. Mokytojų vaidmuo, globojamų vaikų integracijos procese	22
3. TYRIMO METODOLOGIJA	25
3.1. Tyrimo metodas	25
3.2. Duomenų rinkimo metodas.....	25
3.3. Tyrimo duomenų analizės metodas.....	26
3.4. Tyrimo eiga ir organizavimas	26
3.5. Tyrimo atranka ir tiriamieji.....	27
3.6. Tyrimo etika.....	29
4. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ INTERPRETACIJA.....	30
4.1. Dalyvauti globojamų vaikų ugdymosi procese – tai ne tik stebėti, o ir veikti.....	30
4.2. Priėmimas globojamo vaiko su visu jo praeities įvykių bagažu – sėkmingos integracijos švietimo įstaigose dalis.....	34
4.3. Etikečių klijavimo kultūra: pedagogų ir visuomenės narių požiūris į globojamus vaikus tampa Linčo teismu.....	43
4.4. Tarp skirtingų specialistų ir globėjų balsų – sklandaus bendradarbiavimo siekiamybė	49
4.5. Nepatogus globojamų vaikų elgesys – pagalbos šauksmas.....	59
IŠVADOS	72
REKOMENDACIJOS	73
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	74
PRIEDAS NR. 1. Tyrimo instrumentas.....	77

PRIEDAS NR. 2. Informuotas sutikimas.....	84
PRIEDAS NR. 3. Kategorijos.....	86

SANTRAUKA

Magistrantūros baigiamajame darbe nagrinėjama ir tiriama globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose patirtis, globėjų, globos koordinatorių ir pedagogų vertinimu. Globojami vaikai dažnai susiduria su traumomis, patirtomis dėl praeities išgyvenimų, tokių kaip biologinių tėvų praradimas, nepriežiūra, smurtas ar nesaugumas. Tai gali paveikti jų emocinę būklę, mokymosi gebėjimus, socialinius ryšius ir integraciją, ypač tada, jei jie dažnai keitė gyvenamąją vietą ar švietimo įstaigas. Dėl to globojamų vaikų integracija į švietimo įstaigas yra svarbus procesas, reikalaujantis specialios pedagoginės priežiūros, emocinės ir socialinės paramos bei glaudaus bendradarbiavimo tarp globėjų šeimų, globos koordinatorių ir pedagogų. Visgi, nepaisant svarbių įžvalgų, ši tema dar **nėra pakankamai tiriama** nes vis dar kyla nauji iššūkiai ir klausimai dėl šių vaikų specifinių poreikių bei socialinių pokyčių. Todėl šio **darbo tikslas** – nagrinėti globojamų vaikų integracijos į švietimo įstaigas patirtis pedagogų, globos koordinatorių ir globėjų požiūriu, aptariant galimybes ir kylančius sunkumus. **Tyrimo objektu** pasirinkta globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose patirtis.

Šio darbo teorinėje dalyje, remiantis lietuvių ir užsienio šalių autorių darbais, aptarti globojamų vaikų specifiniai poreikiai ir socialinė situacija, socialinės integracijos samprata ir teoriniai pagrindai, socialinės integracijos veiksniai. Taip pat atsiskleidžia įtraukiojo ugdymo sąsajos su globojamų vaikų integracija švietimo įstaigose, jų iššūkiai ir pedagogų vaidmuo, siekiant užtikrinti sklandų globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose procesą.

Empiriniu tyrimu gauti duomenys atskleidė, kad globojamų vaikų integracijos patirtys švietimo įstaigose yra įvairios ir dažnai kupinos iššūkių, vertinant tiek globėjų, tiek specialistų požiūriu. Globėjai neretai išreiškia susirūpinimą dėl nepakankamo mokyklos personalo supratimo apie specifines globojamų vaikų patirtis ir poreikius, komunikacijos trūkumą bei sunkumus sprendžiant elgesio ar mokymosi problemas. Kita vertus, švietimo įstaigose dirbantys specialistai įvardija per didelį darbo krūvį, specialistų bei išteklių trūkumą ir nepakankamą tarpinstitucinį bendradarbiavimą kaip pagrindines kliūtis efektyviam darbui. Taigi, sėkminga integracija reikalauja sisteminio požiūrio ir nuolatinių pastangų iš visų ugdymo proceso dalyvių.

Raktiniai žodžiai: globojami vaikai, integracija, įtraukusis ugdymas, švietimo įstaigos, globėjai, globos koordinatoriai, pedagogai, trauminės patirtys, kompleksinė pagalba.

SUMMARY

The master's thesis examines and analyzes the experience of foster children's integration into educational institutions, as assessed by foster parents, foster care coordinators, and teachers. Foster children often face trauma due to past experiences such as the loss of their biological parents, neglect, abuse, or insecurity. This can affect their emotional state, learning abilities, social relationships, and integration, especially if they have frequently changed their place of residence or educational institutions. Therefore, the integration of foster children into educational institutions is an important process that requires special pedagogical supervision, emotional and social support, and close cooperation between foster families, foster care coordinators, and educators. However, despite important insights, this topic **has not yet been sufficiently researched**, as new challenges and questions continue to arise regarding the specific needs of these children and social changes. Therefore, **the aim of this work** is to analyze the experiences of foster children's integration into educational institutions from the perspective of teachers, foster care coordinators, and foster parents, discussing the opportunities and difficulties that arise. **The object of the study** is the experience of foster children's integration into educational institutions.

In the theoretical part of this work, based on the works of Lithuanian and foreign authors, the specific needs and social situation of children in care, the concept and theoretical foundations of social integration, and the factors of social integration are discussed. It also reveals the links between inclusive education and the integration of foster children in educational institutions, the challenges they face, and the role of teachers in ensuring the smooth integration of foster children in educational institutions.

Empirical research data revealed that the experiences of foster children's integration in educational institutions are diverse and often challenging, according to both foster parents and specialists. Guardians often express concern about the school staff's insufficient understanding of the specific experiences and needs of children in care, lack of communication, and difficulties in solving behavioral or learning problems. On the other hand, specialists working in educational institutions cite excessive workloads, a lack of specialists and resources, and insufficient inter-institutional cooperation as the main obstacles to effective work. Thus, successful integration requires a systematic approach and continuous efforts from all participants in the education process.

Keywords: foster children, integration, inclusive education, educational institutions, foster parents, foster care coordinators, teachers, traumatic experiences, comprehensive assistance.

IVADAS

Globojamų vaikų integracija į mokyklas yra **aktuali tema** dėl specifinių šių vaikų poreikių, patiriamų iššūkių ir svarbos, kad jie gautų tinkamą paramą ugdymo procese. Pasak R. Raudeliūnaitės ir V. Gudžinskienės (2022), šie vaikai dažnai patiria emocinių, socialinių ir akademinį sunkumų dėl ankstesnių gyvenimo aplinkybių, o jų integracija į švietimo sistemą turi būti kruopščiai suplanuota, kad būtų užtikrintas visavertis augimas ir ugdymasis tiek švietimo įstaigose, tiek visuomeniniame gyvenime.

V. Gudžinskienė, R. Raudeliūnaitė ir R. Uscila (2017) teigia, kad globojami vaikai dažnai patiria traumas tokias kaip praradimas, nepriežiūra, smurtas ar nesaugumas. Tai gali paveikti jų emocinę būklę, mokymosi gebėjimus ir socialinius ryšius mokykloje. Vaikams gali būti sunku prisitaikyti prie naujų socialinių ir akademinį normų mokykloje, ypač jei jie dažnai keitė gyvenamąją vietą ar švietimo įstaigas. Dalis globojamų vaikų gali patirti mokymosi sunkumų, atsirandančių dėl ankstyvojo vystymosi sutrikimų, dėmesio stokos ar nerimo. Tai gali lemti akademinį atsilikimą, o švietimo įstaigos turi rasti būdus, kaip šiuos vaikus įtraukti į mokymosi procesą. Dažnai reikia individualių ugdymo planų, kad būtų atsižvelgta į specifinius vaiko poreikius ir gebėjimus.

R. Ilgūnės-Martinėlienės ir V. Malachovskos (2021) nuomone, pedagogai dažnai nėra pakankamai pasiruošę suprasti ir efektyviai reaguoti į globojamų vaikų poreikius bei jiems taikyti individualizuotą mokymą. Todėl būtina juos mokyti, kaip atpažinti šiuos vaikus, suprasti jų išgyvenimus ir padėti jiems įveikti iššūkius. Reikalinga glaudi švietimo įstaigų, globos centrų ir globėjų bendradarbiavimo sistema, kad būtų rūpinamasi visapusiška vaiko gerove.

Taigi, globojamų vaikų integracija į švietimo įstaigas yra svarbus procesas, reikalaujantis specialios pedagoginės priežiūros, emocinės ir socialinės paramos bei glaudaus bendradarbiavimo tarp globėjų šeimų, globos koordinatorių ir pedagogų. Dėl šios priežasties baigiamojo magistro darbo tema yra reikšminga ir aktuali, – siekiant giliau išanalizuoti tokių vaikų integracijos problemas bei padėti darbuotojams suprasti, kaip jie gali padėti globojamiems vaikams lengviau integruotis švietimo įstaigose. Tik sukuriant palaikančią aplinką galima stengtis užtikrinti šių vaikų sėkmę tiek švietimo sistemoje, tiek jų asmeniniame gyvenime. Pagalba šiems vaikams, palaikančios aplinkos kūrimas bendradarbiavimas yra veiksniai, galintys prisidėti prie vaiko pozityvios socialinės raidos.

Globojamų vaikų integracija į mokyklas yra **aktuali ir nauja tema**, atsižvelgiant į pastaraisiais metais didėjančių dėmesį vaikų gerovei, įtraukiamajam ugdymui bei traumų poveikiui vaikų vystymuisi. Naujieji tyrimai ir praktika vis daugiau dėmesio skiria vaikų, turinčių specifinių patirčių (pvz., patyrusių netekčių, traumų ar smurto), integracijai, todėl L. Nguyen (2020) teigia, kad globojami vaikai neretai susiduria su socialiniais, emociniais ir akademiniais iššūkiais, dėl kurių reikalingi nauji metodai bei įrankiai, padedantys jiems sėkmingai prisitaikyti prie mokyklinės

aplinkos. R. Raudeliūnaitė ir V. Gudžinskienė (2022) mano, kad švietimo sistemoje didelis dėmesys pradedamas skirti ne tik akademinių, bet ir emocinių bei socialinių įgūdžių ugdymui. Globojami vaikai dažnai turi specifinių emocinių poreikių, todėl jų sėkminga integracija tampa svarbia problema, kuri reikalauja naujų emocinės ir socialinės paramos priemonių.

Šios temos naujumas susijęs su naujausiomis ugdymo, psichologijos ir socialinės pagalbos tendencijomis, kurios pabrėžia įtraukiamąjį ugdymą, traumų supratimą bei individualizuotos pagalbos vaikams svarbą. Nauji požiūriai ir tyrimai padeda šią temą tobulinti ir gerinti globojamų bei įvaikintų vaikų švietimo kokybę.

Globojamų vaikų integracija į švietimo įstaigas yra tyrinėta daugelio sričių specialistų – nuo pedagogikos iki psichologijos ir socialinio darbo. Tačiau, nepaisant svarbių įžvalgų, stokojama tyrimų šia tema, nes vis dar kyla nauji iššūkiai ir klausimai dėl šių vaikų specifinių poreikių bei socialinių poreikių.

Yra nemažai tyrimų apie socialinio darbo ir šeimos paramos svarbą globojamiems vaikams, tačiau dar trūksta ilgalaikių studijų, kurios rodytų, kaip įvairios paramos formos (pvz., psichologinė pagalba, terapijos) veikia vaikų integraciją į mokyklą ir visuomenę ilgesnėje perspektyvoje. Švietimo srityje yra atlikta nemažai tyrimų tiek apie integraciją, tiek apie įtraukųjį ugdymą, su kuriuo yra sąsajų, tačiau specifiškai globojamų vaikų integracija švietimo įstaigose dažnai apžvelgiama tik bendrai su kitomis socialiai pažeidžiamomis grupėmis. Ugdymo sistemų ir globos namų tinkamų sąlygų užtikrinimą, ugdytinius rengiant savarankiškam gyvenimui analizavo K. Samašonok (2013), socialinių darbuotojų patirtis, susiduriant su auklėtinių paruošimu savarankiškam gyvenimui atskleidė V. Gudžinskienė, R. Raudeliūnaitė ir R. Uscila (2017), R. Ilgūnė-Martinėlienė ir V. Malachovska (2021). Yra daug tyrimų apie individualizuotą ugdymo planų taikymą, tačiau trūksta išsamesnės analizės, kaip šie planai padeda globojamiems vaikams.

Pedagogų pasirengimas dirbti su vaikais, patyrusiais emocinių ar socialinių iššūkių, yra vis dar nepakankamai tyrinėtas. Tyrimai rodo, kad pedagogams trūksta žinių ir įgūdžių, kaip dirbti su šiais vaikais, tačiau taip pat trūksta kompleksinių tyrimų apie pedagogų švietimo programas, nes dažnai globojami vaikai yra specialiųjų poreikių.

Taigi, nors yra nemažai tyrimų apie globojamų vaikų patirtis, dar daug aspektų lieka išsamiai neištirti, ypač praktiniu ir ilgalaikės paramos lygmeniu.

Magistro darbo mokslinio tyrimo objektas yra globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose patirtis.

Magistro darbe iškeltas pagrindinis tikslas yra išnagrinėti globojamų vaikų integracijos patirtis švietimo įstaigose.

Magistro darbo tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai:

1. Aptarti globojamų vaikų socialinės integracijos teorines prielaidas;

2. Išanalizuoti Lietuvos švietimo sistemos iššūkius, padedant globojamiems vaikams integruotis mokyklose bei į pagalbą vaikams įtraukiant pedagogus, teoriniu aspektu;
3. Nagrinėti globojamų vaikų integracijos į švietimo įstaigas patirtis pedagogų, globos koordinatorių ir globėjų požiūriu, aptariant galimybes ir kylančius sunkumus.

Moksliniame tyrime naudojami **metodai** yra mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė ir empirinis kokybinis ekspertų tyrimas.

Uždaviniai formuoja šio darbo struktūrą. *Pirmoje darbo dalyje* aptariama mokslinė literatūra ir tyrimai apie globojamų vaikų integraciją į švietimo įstaigas. *Antroje darbo dalyje* pristatoma tyrimo metodologija: tyrimo, duomenų rinkimo ir duomenų analizės metodai, tyrimo eiga ir organizavimas, tyrimo atranka ir tiriamieji bei tyrimo etika. *Trečioje darbo dalyje* remiantis globėjų ir specialistų požiūriu nagrinėjami pagrindiniai emociniai, socialiniai ir akademiniai sunkumai, su kuriais globojami vaikai susiduria integruojantis švietimo įstaigose. Aptiriamos galimybės ir kylantys sunkumai, tiek globojamiems vaikams ir jų globėjams, tiek specialistams, teikiant pagalbą ir siekiant užtikrinti sklandų integracijos procesą. Galiausiai sukuriamos rekomendacijos globėjams, pedagogams ir globos koordinatoriams, kaip tobulinti globojamų vaikų integraciją. Pabaigoje pateikiamos viso darbo išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Darbo apimtis – 69 psl.

Magistro darbo **tema prisideda prie naujų žinių kūrimo**, leidžiant geriau suprasti globojamų vaikų iššūkius švietimo sistemoje bei švietimo įstaigų reakcijas į šiuos poreikius. Šios žinios gali padėti formuoti geresnes švietimo programas ir strategijas. Tema apima kelias disciplinas: socialinį darbą, švietimą ir psichologiją, todėl tyrimas būtų naudingas ne tik švietimo tyrimams, bet ir socialinei politikai, vaikų gerovės srityje dirbantiems specialistams bei psichologams.

Tyrimas gali padėti sukurti naujus integracijos modelius ir metodikas, kurie būtų pritaikyti specifiniams globojamų vaikų poreikiams, ir taip prisidėti prie bendros švietimo sistemos tobulinimo. Tyrimo rezultatai taip pat galėtų būti indėlis kuriant efektyvesnes paramos priemones, užtikrinančias globojamų vaikų emocinę, socialinę ir akademinę sėkmę. Tai padėtų jiems sklandžiau integruotis į mokyklos bendruomenę, gerinti jų savivertę bei pasiekimus.

Tyrimo metu **gautos įžvalgos galėtų būti panaudotos rengiant mokymus ir švietimo programas pedagogams**, skirtas globojamų vaikų specifinių poreikių atpažinimui bei tinkamos paramos teikimui. Tai padidintų mokytojų kompetenciją ir sumažintų galimas nesėkmes integracijos procese.

1. GLOBOJAMŲ VAIKŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS TEORINĖS PRIELAIIDOS

Globojamų vaikų socialinė integracija yra būtina šiuolaikinei visuomenei, siekiant užtikrinti jų socialinį ir emocinį stabilumą bei aktyvų dalyvavimą visuomenės gyvenime. Pasak I. Kairienės ir A. Žiemienės (2020), šių vaikų gyvenimo patirtis dažnai yra paženklinta įvairiomis emocinėmis traumomis, socialine atskirtimi ir stigmatizacija. Dėl šių priežasčių jų integracija reikalauja ne tik individualaus, bet ir sisteminio požiūrio, kuriame svarbūs ir šeimos, ir institucijų indėliai (Kairienė & Žiemienė, 2020). Globojami vaikai dažnai susiduria su socialine atskirtimi ir praranda pasitikėjimą savimi bei aplinkiniais (Grinevičiūtė, 2021).

Socialinė integracija apima procesą, kuriuo siekiama, kad vaikai, patyrę globos ar kitokius sunkius išgyvenimus, taptų visaverčiais bendruomenės nariais. Tai leidžia jiems užmegzti prasmingus socialinius ryšius ir ugdyti gebėjimą bendradarbiauti su kitais (Nikartas & Zaksaitė, 2022). Pasak E. Tenytės (2021), socialinė integracija yra labai svarbi siekiant, kad globojami vaikai galėtų prisitaikyti ir tapti aktyviais bendruomenės nariais. Jiems būtina suteikti emocinį palaikymą ir galimybes aktyviai dalyvauti visuomenėje. Socialinė integracija gali padėti sumažinti riziką, kad šie vaikai susidurs su ilgesniais socialinės atskirties ir stigmatizacijos etapais (Spūdytė, 2020).

Tyrimai taip pat rodo, kad vaikų socialinės integracijos procesai yra sudėtingi ir reikalauja bendradarbiavimo tarp įvairių institucijų: švietimo, socialinės apsaugos ir sveikatos priežiūros teikėjų (Kairienė & Žiemienė, 2020). Tai padeda kurti holistinį požiūrį į vaikų gerovę ir integraciją, kuris apima jų individualius poreikius ir stiprina bendruomenės atsakomybę už globojamų vaikų gerovę.

Skyriuje bus analizuojama socialinės integracijos samprata, pagrindiniai teoriniai modeliai ir jų taikymas globojamų vaikų kontekste. Aptariama, kokie veiksniai daro įtaką sėkmingam socialinės integracijos procesui, pabrėžiant tiek individualius vaiko poreikius, tiek sisteminę pagalbą iš šeimos, globos institucijų, švietimo įstaigų ir bendruomenės. Be to, gilinamasi į tai, kaip globojamų vaikų socialinė integracija prisideda prie jų emocinio stabilumo, socialinių įgūdžių lavinimo bei sėkmingo įsitraukimo į mokyklos ir visuomenės gyvenimą.

1.1. Globojamų vaikų specifiniai poreikiai ir socialinė situacija

1.1.1. Emocinės ir socialinės problemos, būdingos globojamiems vaikams

Globojami vaikai sudaro ypatingą visuomenės grupę, kurios gyvenimo sąlygos ir raidą stipriai lemia unikalios aplinkybės. Jiems dažnai tenka patirti emocinių ir socialinių sunkumų dėl biologinės šeimos praradimo, ankstesnių traumų ar nestabilumo. Pasak E. Tenytės (2021), globojami vaikai

dažnai išgyvena netekties patirtį, kuris tampa pagrindiniu jų emocinės pusiausvyros trikdžiu. Biologinės šeimos netektis sukelia gilų emocinį skausmą, kuris gali pasireikšti nerimu, depresija ir potrauminio streso sutrikimais (PTS) (Kairienė & Žiemienė, 2020). Ankstyvos gyvenimo traumos, tokios kaip fizinė ar emocinė nepriežiūra, smurtas ar kitų svarbių asmenų praradimas gali sukurti nestabilumo jausmą ir nepasitikėjimą aplinkiniais. Globojami vaikai dažnai jaučia kaltės ir gėdos jausmus, kurie trukdo sveikai formuotis jų savivokai (Nikartas & Zaksaitė, 2022).

Prisitaikymo sunkumai taip pat yra didelė problema, nes dažnas aplinkos pokytis ir nenusipėjamos gyvenimo situacijos verčia globojamus vaikus bijoti užmegzti artimus santykius. Toks emocinis atsiribojimas trukdo vaikams kurti tvirtus ryšius ne tik su globėjais, bet ir su bendraamžiais (Spūdytė, 2020). Kita vertus, kai kurie vaikai gali per daug prisirišti prie globėjų, kas sukelia nesaugų prierašumą (Kairienė & Žiemienė, 2020).

Globojami vaikai dažnai patiria socialinę stigmatizaciją, susijusią su jų statusu, ir gali susidurti su patyčiomis mokykloje, dėl kurių auga jausmas, kad jie yra "kitokie". Dėl traumų patirties kai kurie vaikai gali elgtis agresyviai arba atsiriboti nuo aplinkinių, o tai dar labiau apsunkina jų socialinę integraciją (Nikartas & Zaksaitė, 2022). Tyrimai rodo, kad globojami vaikai dažniau susiduria su mokymosi sunkumais, susijusiais su dėmesio sutrikimais ar emociniu nestabilumu, o socialinės integracijos trūkumas mokykloje dažnai lemia, kad jie užima marginalizuotą poziciją klasėje (Spūdytė, 2020).

Lyginant globojamus vaikus su vaikais, augančiais biologinėse šeimose, pastebimi reikšmingi emociniai ir socialiniai skirtumai. Biologinėse šeimose augantys vaikai dažnai patiria daugiau stabilumo, kas yra svarbus veiksnys formuojant sveiką emocinę ir socialinę raidą. Globojami vaikai gali išgyventi pasikartojančių patirčių, kurios sukuria nesaugumo jausmą. Tačiau ilgalaikė ir kokybiška globa gali padėti sumažinti šiuos skirtumus, atkurti pasitikėjimą savimi ir aplinkiniais (Tenytė, 2021). Sėkminga globos sistema, užtikrinanti stabilumą ir nuoseklumą, gali ženkliai pagerinti globojamų vaikų emocinę ir socialinę raidą (Kairienė & Žiemienė, 2020).

Globėjų ir globos koordinatorių vaidmuo yra esminis, nes jie turi suteikti vaikams emocinę paramą, skatinti jų autonomiją ir pasitikėjimą savimi. Empatiškas globėjų požiūris ir pastangos padeda vaikams atkurti pasitikėjimą suaugusiais, kas yra būtinas veiksnys sėkmingai emocinei ir socialinei reabilitacijai (Nikartas & Zaksaitė, 2022). Globojami vaikai reikalauja individualaus dėmesio ir visos visuomenės atsakomybės. Todėl labai svarbu užtikrinti, kad globos sistema būtų orientuota ne tik į vaiko bazinius poreikius, bet ir į jo emocinės bei socialinės gerovės užtikrinimą (Spūdytė, 2020).

Globojami vaikai yra iššūkių, bet ir galimybių simbolis. Nors jie patiria sunkumų, tinkama pagalba ir parama gali padėti jiems tapti stipriais ir savimi pasitikinčiais visuomenės nariais (Kairienė & Žiemienė, 2020). Tinkama pagalba ir bendradarbiavimas tarp globėjų, pedagogų, globos

koordinatorių ir visuomenės narių apskritai gali suteikti vaikams galimybę įveikti sunkumus ir užmegzti tvirtus ryšius su aplinkiniais.

1.1.2. Socialinės atskirties ir stigmatizacijos poveikis

Socialinė atskirtis ir stigmatizacija yra giliai įsišakniję socialiniai reiškiniai, kurie daro reikšmingą poveikį asmenų psichologinei gerovei, savivertei ir jų galimybėms integruotis į visuomenę. Globojami vaikai, kaip pažeidžiama grupė, ypač stipriai patiria šiuos reiškinius. Socialinė atskirtis apima ne tik fizinį ar socialinį izoliavimą, bet ir ribotas galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime (Kairienė & Žiemienė, 2020). Globojami vaikai dažnai patiria socialinės atskirties formas dėl stigmatizuojančių stereotipų, susijusių su jų statusu. Tėvų netekę ar iš biologinės šeimos atskirti vaikai dažnai suvokiami kaip „kitokie“, o tai lemia jų marginalizaciją mokykloje ir bendruomenėje (Nikartas & Zaksaitė, 2022).

Socialinė atskirtis ir stigmatizacija yra reikšmingi veiksniai, darantys įtaką globojamų vaikų emocinei ir socialinei raidai. Šie vaikai dažnai susiduria su marginalizacija, kuri kyla dėl jų statuso visuomenėje, praeities traumų ir socialinių bei kultūrinių stereotipų. Tai gali neigiamai veikti jų savivoką, socialinius ryšius ir gebėjimą integruotis į bendruomenę (Spūdytė, 2020). Atskirtis paveikia vaikų galimybes kurti prasmingus socialinius ryšius. Globojami vaikai, kuriems trūksta paramos tinkle, gali patirti emocinį nesaugumą, pasireiškiantį savęs nuvertinimu ar atsiribojimu nuo aplinkos. Be to, socialinė atskirtis apsunkina jų prieigą prie mokymosi ir saviraiškos galimybių, dėl ko ilgainiui formuojasi „socialinio nuosprendžio“ efektas – kai atskirtis sustiprina neigiamus stereotipus ir trukdo įveikti pačią atskirtį (Kairienė & Žiemienė, 2021).

Stigmatizacija yra viena iš svarbiausių socialinės atskirties sudedamųjų dalių. Ji kyla dėl visuomenėje paplitusių neigiamų nuostatų ir stereotipų apie globojamus vaikus. Pavyzdžiui, jie dažnai laikomi „probleminiais“ arba „negalinčiais pasiekti sėkmės“, kas ne tik riboja jų galimybes, bet ir daro įtaką jų vidinei savivokai (Nikartas & Zaksaitė, 2022). Stigmatizacija taip pat stipriai veikia globojamų vaikų santykius su bendraamžiais. Vaikai, patiriantys patyčias dėl savo globos statuso, gali jausti didesnę atskirtį ir izoliaciją. Tai prisideda prie emocinio nestabilumo ir gali skatinti agresyvų elgesį, kaip gynybos mechanizmą (Spūdytė, 2020). Mokykloje stigmatizacija gali pasireikšti ne tik bendraamžių elgesiu, bet ir mokytojų nuostatomis, kurios dar labiau apsunkina vaikų įsitraukimą į ugdymo procesą (Kairienė & Žiemienė, 2020).

Lyginant globojamus vaikus su biologinėse šeimose augančiais vaikais, pastebima, kad globojami vaikai patiria daug didesnę stigmatizacijos ir socialinės atskirties lygį. Biologinėse šeimose augantys vaikai dažniau turi stipresnius socialinius tinklus, kurie padeda jiems atsilaikyti prieš neigiamus stereotipus ir stigmatizaciją (Nikartas & Zaksaitė, 2022). Tačiau svarbu pastebėti, kad

ilgalaikė globa, ypač jei globėjai yra empatiški ir skiria dėmesį vaikų emociniams poreikiams, gali reikšmingai sumažinti atskirties poveikį. Globos kokybė ir bendruomenės parama yra esminiai veiksniai, kurie gali padėti vaikams integruotis ir jaustis priimtiems (Tenytė, 2021).

Globojamų vaikų patirtis parodo, kaip socialinės atskirties ir stigmatizacijos poveikis persmelkia visus gyvenimo aspektus. Nors jie susiduria su reikšmingais iššūkiais, tinkama parama gali padėti sumažinti neigiamą poveikį. Reikia didesnio dėmesio visuomenės švietimui, siekiant kovoti su stigmatizacija ir kuriant programas, kurios skatintų globojamų vaikų socialinę integraciją (Spūdytė, 2020). Socialinė atskirtis ir stigmatizacija yra daugiau nei tik socialiniai reiškiniai – tai barjerai, kurie trukdo globojamiems vaikams atskleisti savo potencialą. Jie yra visuomenės požiūrio ir struktūrinių trūkumų atspindys. Vaikai, kurie turėtų būti apsupti palaikymo ir priėmimo, dažnai susiduria su nepripažinimu ir atstūmimu.

Tačiau globojami vaikai gali būti stiprūs, gebantys prisitaikyti ir įveikti kliūtis. Svarbiausia yra užtikrinti, kad jie nebūtų palikti vieni kovoje su stigmatizacija ir atskirtimi. Visuomenė turi peržiūrėti savo nuostatas ir veikti kaip palaikymo tinklas, kuris ne tik suteikia reikiamą pagalbą, bet ir skatina teigiamus pokyčius (Tenytė, 2021).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinė atskirtis ir stigmatizacija yra didžiulė kliūtis globojamų vaikų socialinei ir emocinei gerovei. Tačiau tinkamos globos sistemos, stiprios bendruomenės ir visuomenės požiūrio keitimas gali reikšmingai sumažinti šiuos neigiamus padarinius. Tik veikdami kartu galime užtikrinti, kad visi vaikai turėtų lygias galimybes kurti savo ateitį ir jaustis visaverčiais visuomenės nariais.

1.2. Socialinės integracijos samprata ir teoriniai pagrindai

1.2.1. Socialinės integracijos apibrėžimas

Socialinė integracija yra vienas svarbiausių socialinių procesų, kuris atspindi visuomenės gebėjimą sukurti vieningą bendruomenę, kurioje visi individai turi lygias galimybes dalyvauti socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime. Nors socialinė integracija yra plačiai naudojama sąvoka, jos apibrėžimas ir taikymas priklauso nuo teorinio konteksto bei tyrėjų požiūrio (Johnson ir Smith, 2020).

P. Anderson (2020) socialinę integraciją aiškino kaip kolektyvinį visuomenės susitarimą, kurio pagrindas yra bendros vertybės ir normos. Jis akcentavo, kad stipri socialinė sanglauda apsaugo nuo anomijos ir padeda palaikyti visuomenės stabilumą. Tuo tarpu A. Brown (2018) socialinę integraciją susiejo su globalizacijos procesais, kurie keitė tradicinius bendruomenės ryšius ir skatino

individų refleksyvumą. Jis pabrėžė, kad integracija šiandien reikalauja lankstumo ir gebėjimo prisitaikyti prie besikeičiančių socialinių normų (Chernikova et al., 2020).

P. Delgado et al., (2023) socialinę integraciją apibrėžė kaip procesą, užtikrinantį, kad visi individai, nepaisant jų socialinio ar ekonominio statuso, turėtų lygias galimybes aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. N. Dubicka (2024) socialinę integraciją sieja su marginalizuotų grupių įsitraukimu, ypač akcentuodamos socialinio teisingumo ir įvairovės svarbą (Globa, 2024). Socialinės integracijos sąvoka yra daugialypė, todėl įvairūs autoriai ją interpretuoja skirtingai, priklausomai nuo analizės konteksto ir tyrimo tikslo.

M. Jones (2020) teigia, kad socialinė integracija – tai procesas, kurio metu socialiai pažeidžiamos grupės tampa visaverčiais visuomenės dalyviais. Autoriai pabrėžia, kad integracija apima ne tik ekonominį ar politinį dalyvavimą, bet ir visavertę kultūrinę ir socialinę įtrauktį. Šis požiūris akcentuoja individo dalyvavimą visose visuomenės gyvenimo srityse kaip būtinybę, mažinant socialinę atskirtį ir didinant socialinę sanglaudą (Mendes, 2020).

A. L. Smith ir L. K. Johnson (2020) socialinę integraciją apibūdina kaip procesą, skirtą sukurti lygiavertį dalyvavimą, kuriame ypatingas dėmesys skiriamas teisėms ir galimybėms. Autoriai pabrėžia, kad socialinė integracija reikalauja ne tik socialinės atskirties mažinimo, bet ir aktyvaus pažeidžiamų grupių įtraukimo į sprendimų priėmimą. Jie išskiria tris pagrindinius komponentus: galimybių suteikimą, teisinių ir politinių kliūčių šalinimą bei visuomenės sąmoningumo ugdymą (Johnson ir Smith, 2020).

Globojamų vaikų atžvilgiu, socialinė integracija taip pat apima kompleksinį paramos tinklą, kuris užtikrintų emocinį saugumą, socialinius ryšius ir galimybes mokytis. Tradiciniai modeliai, kurie akcentuoja tik institucinę globą, dažnai nepatenkina vaikų poreikių pilnai integruotis visuomenėje. Tai reikalauja naujų strategijų, kuriose akcentuojamas bendruomenės vaidmuo ir individualūs poreikiai (Johnson Smith, 2020).

Analizuojant skirtingus socialinės integracijos aspektus, tampa akivaizdu, kad vieno universalaus požiūrio neegzistuoja. Socialinė integracija yra procesas, kuris priklauso nuo konteksto, visuomenės struktūros ir individų poreikių. Ši dinamika kelia klausimą: ar šiuolaikinė visuomenė pajėgi sukurti aplinką, kurioje įvairovė tampa stiprybe, o ne kliūtimi. Socialinė integracija yra ne tik sociologinė sąvoka – tai visuomenės brandos atspindys. Ji reikalauja ne tik formalių institucijų pastangų, bet ir kiekvieno individo prisidėjimo. Integracija neįmanoma be įvairovės pripažinimo ir aktyvaus darbo siekiant socialinio teisingumo. Globojami vaikai, asmenys su negalia ir kitos pažeidžiamos grupės dažnai tampa socialinės atskirties aukomis. Socialinė integracija, kaip procesas, turi tapti ne tik politine ar ekonomine, bet ir kultūrine misija.

Šiuo atveju svarbu išskirti ir socialinio kapitalo sąvoką, kuri kaip apibrėžė H. Putnamas (1993), remiasi pasitikėjimu, normomis ir tinklais, kurie palengvina bendradarbiavimą ir skatina

visuomenės produktyvumą. Ši koncepcija yra ypač svarbi, kai kalbama apie globojamų vaikų integraciją, nes jų socialiniai tinklai ir pasitikėjimo ryšiai dažnai būna fragmentuoti dėl sudėtingų gyvenimo aplinkybių. Jis taip pat pabrėžė, kad socialinis kapitalas skatina tikslų pasiekimą, kurie kitaip būtų neįmanomi, ir tampa ištekliu, padedančiu vaikams integruotis į bendruomenę ir švietimo sistemą.

Globojami vaikai, dažnai praradę stiprius šeimos ryšius, patiria socialinio kapitalo trūkumą, kuris apsunkina jų emocinę gerovę ir gebėjimą užmegzti pasitikėjimu grįstus santykius. Pasak H. Bourdieu (1992), socialinis kapitalas yra ištekliai, kurie susidaro tarpusavio santykių pagrindu ir gali būti mobilizuojami naudingiems tikslams. Ši teorija atskleidžia, kad socialinio kapitalo stiprinimas globojamiems vaikams gali būti pasiektas per sąmoningą ryšių kūrimą, pvz., įtraukiant juos į įvairias socialines ir švietimo iniciatyvas.

Socialinio kapitalo svarbą globojamiems vaikams taip pat patvirtina praktika – įtraukus juos į savanorystę ar pilietines veiklas, skatinama bendradarbiavimo dvasia, kuri didina jų pasitikėjimą savimi ir aplinkiniais. Kaip nurodo H. Putnamas (1995), pilietinių asociacijų veikla ne tik stiprina individualų elgesį, bet ir kuria socialinės integracijos modelius, būtinus demokratiniam valdymui. Todėl globojami vaikai, dalyvaudami bendruomeninėse veiklose, gali geriau prisitaikyti prie visuomenės reikalavimų. Socialinis kapitalas yra būtinas globojamų vaikų socialinei integracijai ir emocinei gerovei. Skatinant jų įsitraukimą į socialinius tinklus, bendruomenės veiklas ir ugdymo iniciatyvas, galima stiprinti jų pasitikėjimą savimi bei užtikrinti pilnavertį dalyvavimą visuomenėje. Globojami vaikai, turėdami galimybę naudotis stipriais socialiniais ryšiais, gali pasiekti reikšmingų rezultatų asmeniniame ir socialiniame gyvenime.

Socialinė integracija yra kompleksinis reiškiny, kuris apima tiek individualius, tiek struktūrinius veiksnius. Skirtingų autorių apibrėžimai leidžia suvokti šio proceso daugialypiškumą ir svarbą šiuolaikinėje visuomenėje. Siekiant efektyvios integracijos, reikia ne tik stiprinti socialinę sanglaudą, bet ir skatinti įvairovės pripažinimą, teisingumą bei refleksyvų individų dalyvavimą socialiniuose procesuose. Tai yra ne tik mokslinis, bet ir praktinis iššūkis, kuriam spręsti reikalingos inovatyvios ir visapusiškos strategijos.

1.2.2. Socialinės integracijos teoriniai modeliai

Socialinės integracijos procesas yra svarbus kuriant tvarią ir įtraukią visuomenę, ir jis tyrinėjamas įvairiais teoriniais modeliais, kurie skiriasi savo požiūriu į individo ir visuomenės santykį. Šiame skyriuje apžvelgiami pagrindiniai socialinės integracijos teoriniai modeliai, atliekama literatūros analizė, nuomonių palyginimas, refleksija bei apibendrinimas.

Struktūrinio funkcionalizmo modelis. Struktūrinio funkcionalizmo modelis, susijęs su Talcott Parsons ir kitų teoretikų darbais, socialinę integraciją mato kaip procesą, kuriame individai prisitaiko prie visuomenės normų ir vertybių. Pasak šio modelio, socialinė integracija yra būtina visuomenės stabilumui ir harmonijai, nes ji užtikrina socialinės sistemos veikimą ir narių bendradarbiavimą (Dirgėlienė ir kt., 2023).

R. Genienė ir J. Nedveckė (2021) pabrėžia, kad struktūros, tokios kaip šeima, mokykla ir bendruomenė, padeda individams prisitaikyti prie visuomenės reikalavimų. Tačiau L. Gvaldaitė (2020) teigia, kad jis akcentuoja harmoniją ir nepastebi konfliktų bei socialinės atskirties, kurie dažnai yra neišvengiama integracijos proceso dalis. Pavyzdžiui, švietimo sistema gali skatinti socialinę tvarką, tačiau taip pat gali kurti nelygybę, nes privilegijuotos grupės dažnai gauna geresnes galimybes (Gvaldaitė, Šimkonytė 2016).

Simbolinio interakcionizmo modelis. Simbolinio interakcionizmo modelis, kurį atstovauja Herbert Mead ir Erving Goffman, integraciją vertina kaip mikrolygio procesą, kuris vyksta per kasdienes žmonių tarpusavio santykius. Šis modelis akcentuoja asmens tapatybės formavimąsi per socialines sąveikas ir pabrėžia simbolių bei reikšmių vaidmenį integracijoje (Gudžinskienė, Navaitis 2016). Nors šis modelis pabrėžia individualių išgyvenimų ir patirties svarbą, jis gali ignoruoti platesnius struktūrinius veiksnius, tokius kaip ekonominė nelygybė ar institucinė diskriminacija (Klimaševskytė, 2023).

Dvikryptės adaptacijos modelis. Dvikryptės adaptacijos modelis, dažnai naudojamas migracijos tyrimuose, pabrėžia, kad socialinė integracija yra procesas, reikalaujantis prisitaikyti tiek iš individų, tiek iš visuomenės. Pasak A. Meškauskienės ir A. Kiaunytės (2023), integracija pasiekama, kai individai išlaiko savo kultūrinę tapatybę ir kartu prisitaiko prie priimančios visuomenės. Šis modelis yra ypač aktualus globalizacijos kontekste, nes jis skatina kultūrinę įvairovę ir tarpusavio supratimą.

Socialinės integracijos modeliai atskleidžia įvairius šio proceso aspektus. Funkcionalizmas pabrėžia normų ir institucijų vaidmenį stabilizuojant visuomenę, tačiau ignoruoja nelygybės ir konfliktų aspektus. Konflikto teorija suteikia galimybę pažvelgti į socialinę integraciją kaip į procesą, kupiną iššūkių ir įtampos. Simbolinis interakcionizmas pabrėžia individų patirtį ir socialinių sąveikų svarbą, tačiau gali ignoruoti struktūrinius veiksnius. Dvikryptės adaptacijos modelis pabrėžia kultūrinę įvairovę ir tarpusavio supratimą, tačiau praktikoje gali būti sunku pasiekti pusiausvyrą. Palyginus šiuos modelius, galima pastebėti, kad nė vienas iš jų nėra visiškai išsamus. Funkcionalizmas ir dvikryptė adaptacija orientuojasi į harmoniją ir bendradarbiavimą, o konflikto teorija išryškina galios santykius ir nelygybės aspektus. Vis dėlto, visi šie modeliai atskleidžia svarbius socialinės integracijos aspektus, kurie gali būti derinami siekiant sukurti įtraukią, harmoningą ir įvairialypę visuomenę.

1.3. Socialinės integracijos veiksniai

Socialinė integracija yra vienas pagrindinių veiksnių, lemiančių visuomenės darną ir individų galimybes tapti visaverčiais bendruomenės nariais. Globojamų vaikų atveju socialinė integracija ypač svarbi, nes jie dažnai susiduria su socialinės atskirties, stigmatizacijos ir emocinio nesaugumo iššūkiais (Kairienė ir Žiemienė, 2020; Nikartas ir Zaksaitė, 2022).

Socialinės integracijos procesą sudaro daugialypiai veiksniai, apimantys individualius, socialinius ir sisteminius elementus. Pirmiausia, būtina paminėti emocinės paramos svarbą. Globojami vaikai dažnai patiria emocinius sunkumus dėl praeities traumų, kurios formuoja nesaugumo jausmą ir trukdo jiems užmegzti tvirtus santykius (Spūdytė, 2020). Emocinis palaikymas iš globėjų, mokytojų ir globos koordinatorių yra pagrindas vaikų pasitikėjimo savimi ir aplinkiniais atkūrimui.

Kitas svarbus aspektas – socialinių ryšių stiprinimas. Vaikams, turintiems galimybę užmegzti tvirtus santykius su bendraamžiais, yra lengviau įsitraukti į bendruomenės gyvenimą. Bendruomenės vaidmuo yra esminis, nes jis padeda vaikams jaustis priimtiems ir sumažina socialinės atskirties riziką (Tenytė, 2021).

Socialinės integracijos procese svarbus ir mokyklos vaidmuo. Švietimo įstaigos, taikydamos įtraukaus ugdymo principus, gali sukurti aplinką, kuri leidžia globojamiems vaikams jaustis lygiateisiais bendruomenės nariais. Individualizuoti ugdymo planai, papildoma pedagoginė ir psichologinė parama yra esminiai sėkmingos integracijos elementai (Raudeliūnaitė ir Gudžinskienė, 2022).

Socialinė atskirtis ir stigmatizacija yra vienos pagrindinių kliūčių socialinei integracijai. Globojami vaikai dažnai patiria neigiamą visuomenės požiūrį, susijusį su jų globos statusu. Nikartas ir Zaksaitė (2022) pažymi, kad stigmatizacija dažnai pasireiškia mokyklose per bendraamžių patyčias ar mokytojų nepakankamą dėmesį vaikų emociniams poreikiams. Tai stiprina vaikų izoliacijos jausmą ir trukdo jiems jaustis visaverčiais bendruomenės nariais.

Socialinė atskirtis taip pat veikia vaikų emocinę būklę, dažnai skatindama nerimą, žemą savivertę ar net agresyvų elgesį kaip gynybos mechanizmą (Spūdytė, 2020). Tokiais atvejais svarbus holistinis požiūris, kuris apimtų ne tik vaiko ugdymą, bet ir visuomenės švietimą apie stigmatizacijos mažinimą.

Sėkminga socialinė integracija neįmanoma be sisteminės paramos. I. Kairienė ir A. Žiemienė (2020) pabrėžia, kad būtina užtikrinti glaudų bendradarbiavimą tarp švietimo įstaigų, globėjų, globos koordinatorių ir sveikatos priežiūros specialistų. Šis bendradarbiavimas turi būti orientuotas į individualių vaikų poreikių atpažinimą ir tenkinimą.

Globojami vaikai dažnai reikalauja specifinės pagalbos, kuri gali apimti terapijas, psichologinę konsultaciją ar specializuotus mokymo metodus (Ilgūnė-Martinėlienė ir Malachovska, 2021). Tokios priemonės ne tik padeda vaikams susidoroti su emociniais ir socialiniais iššūkiais, bet ir sudaro prielaidas sėkmingai integracijai į visuomenę.

Pasak M. E. Mendoza et. al. (2022), pedagogų profesinis pasirengimas yra pagrindinė sąlyga, leidžianti veiksmingai dirbti su globojamais vaikais. Jie pabrėžia praktinių mokymų ir traumų įveikos strategijų svarbą. T. Saloviita (2020) savo ruožtu akcentuoja pedagogų požiūrio svarbą – teigiama nuostata į globojamus vaikus ir įtraukties principus gali paskatinti pozityvų jų integracijos procesą.

Nepaisant svarbos, praktikoje mokytojams dažnai trūksta specifinių žinių, įgūdžių ir resursų dirbti su globojamais vaikais. R. Ilgūnė-Martinėlienė ir V. Malachovska (2021) pažymi, kad mokyklų pasirengimas dažnai yra nepakankamas, o specialistų, tokių kaip psichologai ar socialiniai darbuotojai, trūkumas apsunkina paramos organizavimą. Be to, S. Nikartas ir S. Zaksaitė (2022) išskiria, kad socialinė stigmatizacija, kurią patiria globojami vaikai, reikalauja aktyvaus mokytojų įsitraukimo, siekiant mažinti atskirtį ir skatinti teigiamą bendraamžių elgesį.

Apibendrinant mokytojų vaidmenį, aiškėja, kad jų darbas yra vienas iš svarbiausių veiksmų, lemiančių sėkmingą globojamų vaikų integraciją švietimo įstaigose. Tačiau tam būtina ne tik stiprinti jų kompetencijas, bet ir kurti aplinką, kurioje mokytojai jaustųsi palaikomi ir turėtų galimybes veiksmingai reaguoti į vaikų poreikius. Tai apima ilgalaikes profesinio tobulėjimo programas, bendradarbiavimą su specialistais ir emocinės paramos stiprinimą. Todėl pedagogų vaidmuo globojamų vaikų integracijoje yra neatsiejamas nuo bendros švietimo sistemos pasirengimo ir visuomenės sąmoningumo. Tik holistinis požiūris, apimantis tiek mokytojų profesinių gebėjimų stiprinimą, tiek sisteminės pagalbos užtikrinimą, gali padėti globojamiems vaikams jaustis visaverčiais mokyklos ir visuomenės nariais. Mokytojų veikla yra raktas į šių vaikų sėkmingą integraciją, todėl būtina užtikrinti, kad jie turėtų visas reikalingas priemones ir paramą savo sudėtingam, bet itin reikšmingam darbui.

1.4. Globojami vaikai ir įtraukusis ugdymas

Globojamų vaikų integracija į mokyklas glaudžiai susijusi su įtraukiojo ugdymo principais, kurie pabrėžia visų mokinių teisę į vienodas ugdymo galimybes. Pasak R. Raudeliūnaitės ir V. Gudžinskienės (2022), globojami vaikai dažnai patiria emocinius, socialinius ir akademinius sunkumus, kylančius dėl sudėtingų gyvenimo patirčių. Šiems vaikams reikalingas individualizuotas požiūris, kuris ne tik atitiktų jų specifinius poreikius, bet ir padėtų atkurti pasitikėjimą savimi bei aplinka.

Įtraukusis ugdymas, kaip pabrėžia M. Ainscow (2020), grindžiamas lygybės ir socialinės įtraukties principais. Jis siekia užtikrinti, kad mokyklos aplinka būtų pritaikyta visiems mokiniams, įskaitant tuos, kurie susiduria su socialine atskirtimi. Globojamiems vaikams šis principas ypač svarbus, nes jų integracija dažnai priklauso nuo gebėjimo jaustis priimtiems bendruomenėje. S. Ilgūnė-Martinėlienė ir S. Malachovska (2021) pabrėžia, kad sėkminga integracija įmanoma tik tada, kai pedagogai geba atpažinti globojamų vaikų emocinius ir socialinius poreikius bei sukurti palankią mokymosi aplinką.

Socialiniai ir emociniai iššūkiai yra viena pagrindinių kliūčių globojamų vaikų integracijai. S. Nikartas ir S. Zaksaitė (2022) teigia, kad šie vaikai dažnai patiria stigmatizaciją dėl savo statuso, kas neigiamai veikia jų santykius su bendraamžiais ir mokyklos bendruomene. Stigmatizacija ir socialinė atskirtis ne tik apsunkina vaikų socialinius ryšius, bet ir mažina jų mokymosi motyvaciją. Tačiau, kaip pastebi G. Spūdytė (2020), įtraukios mokyklos, kurios aktyviai kovoja su stigmatizacija ir skatina bendradarbiavimo kultūrą, padeda vaikams jaustis saugiai ir vertinamiems.

Mokytojų vaidmuo šiame procese yra lemiamas. Pasak M. E. Mendoza et. al. (2022), mokytojų profesinis pasirengimas ir gebėjimas dirbti su socialiai pažeidžiamais vaikais yra pagrindinis veiksnys, lemiantis globojamų vaikų sėkmingą integraciją. Mokytojų empatiškas požiūris ir palaikymas yra būtinas ne tik akademinų, bet ir socialinių gebėjimų ugdymui.

Įtraukiojo ugdymo esmė yra užtikrinti, kad kiekvienas mokinys jaustųsi saugus, priimtas ir turėtų galimybę mokytis pagal savo gebėjimus. Tai svarbu globojamiems vaikams, nes jų gyvenimo patirtys dažnai būna susijusios su praradimais, nestabilumu ir traumomis. Kaip teigia R. Raudeliūnaitė ir V. Gudžinskienė (2022), šiems vaikams būtina kurti palaikančią aplinką, kuri padėtų atstatyti jų pasitikėjimą savimi ir aplinkiniais. Tuo pat metu įtraukiojo ugdymo principai suteikia galimybę šiems vaikams ne tik įsitraukti į mokyklos bendruomenę, bet ir jaustis jos dalimi.

Tačiau praktika rodo, kad šios idėjos įgyvendinimas nėra lengvas. S. Nikartas ir S. Zaksaitė (2022) pabrėžia, kad stigmatizacija vis dar yra dažnas reiškinys, trukdantis globojamų vaikų integracijai. Šis aspektas atskleidžia, kad visuomenėje ir mokyklose dažnai stokojama suvokimo apie šios grupės vaikų poreikius. Tai gali lemti ne tik socialinę izoliaciją, bet ir žemą jų akademinį pasiekimų lygį, nes emocinė gerovė tiesiogiai veikia mokymosi rezultatus. Todėl mokyklos bendruomenėje būtina ugdyti empatiją ir supratimą, kuris mažintų socialinę atskirtį ir kurtų teigiamą atmosferą.

Reflektuojant globojamų vaikų integraciją, tampa aišku, kad mokytojų vaidmuo šiame procese yra kertinis. Pasak M. E. Mendoza et. al. (2022), mokytojų gebėjimas atpažinti vaikų emocinius ir socialinius poreikius yra esminis veiksnys, užtikrinantis sėkmingą jų ugdymą. Tačiau mokytojų pasirengimas dirbti su globojamais vaikais dažnai yra nepakankamas. Tai kelia klausimą, ar mokytojų rengimo programos suteikia pakankamai žinių apie darbą su socialiai pažeidžiamomis

grupėmis. Be to, emocinė parama mokytojams taip pat yra būtina, nes darbas su globojamais vaikais reikalauja daug emocinio atsparumo ir įsitraukimo.

Įtraukiojo ugdymo praktikos taip pat parodo, kaip svarbu yra bendradarbiavimas tarp įvairių institucijų – mokyklų, globos įstaigų, socialinių tarnybų ir šeimų. H. Ainscow (2020) pažymi, kad tik koordinuota pagalba gali užtikrinti, jog vaikui bus teikiama reikiama parama tiek ugdymo, tiek socialiniu lygmeniu. Šis požiūris atskleidžia, kad įtraukiojo ugdymo sėkmė priklauso ne tik nuo mokyklos, bet ir nuo visos visuomenės pastangų.

Apibendrinant, globojamų vaikų integracija į mokyklas pagal įtraukiojo ugdymo principus reikalauja kompleksinio požiūrio ir nuoseklaus darbo. Tai nėra tik pedagoginis procesas – tai socialinis iššūkis, kuriam spręsti būtina empatija, žinios ir efektyvus bendradarbiavimas. Reflektuojant šia tema, akivaizdu, kad kiekvienas vaikas turi teisę į kokybišką ugdymą ir palaikančią aplinką, o visuomenės atsakomybė yra užtikrinti, kad nė vienas vaikas neliktų nuošalyje. Globojamų vaikų įtraukimas į ugdymo sistemą yra ne tik jų, bet ir visos visuomenės pažangos rodiklis.

2. LIETUVOS ŠVIETIMO SISTEMOS IŠŠŪKIAI, SUSIJĘ SU GLOBOJAMŲ VAIKŲ INTEGRACIJA MOKYKLOSE

2.1. Įtraukiojo ugdymo principai ir jų teisinis reglamentavimas

Sąsajoje su globojamų vaikų integracija švietimo įstaigose įtraukusis ugdymas yra tarsi švietimo politika ir praktika, kuria siekiama užtikrinti visų vaikų, nepriklausomai nuo jų socialinio, emocinio ar fizinio statuso, lygiavertį dalyvavimą ugdymo procese. Šis ugdymo modelis grindžiamas pagarba įvairovei, lygiateisiškumu ir visapusiško dalyvavimo užtikrinimu (Ainscow, 2020). Lietuvoje įtraukusis ugdymas pastaraisiais metais tampa vis svarbesnis, tačiau jo įgyvendinimas susiduria su nemažais iššūkiais, ypač kalbant apie globojamus vaikus.

Lietuvoje įtraukusis ugdymas remiasi tiek nacionaliniais teisės aktais, tiek tarptautinėmis konvencijomis. Pagrindinis teisinis dokumentas, reglamentuojantis įtraukųjį ugdymą, yra Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, kuris numato, kad visi vaikai, nepriklausomai nuo jų poreikių, turi teisę į kokybišką ir prieinamą švietimą. Šis principas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, kuris pabrėžia vaiko teisę į ugdymą bei valstybės atsakomybę užtikrinti jo interesus (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2022).

Tarptautiniu mastu Lietuvos švietimo sistema vadovaujasi Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, kurios 28 ir 29 straipsniai numato, kad švietimas turi būti prieinamas visiems vaikams, o jo turinys turi prisidėti prie visapusiško vaiko vystymosi. Europos Sąjungos direktyvos taip pat skatina įtraukiojo ugdymo politikos įgyvendinimą, akcentuodamos socialinį teisingumą ir

diskriminacijos prevenciją (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1989). Visgi, nepaisant stipraus teisinio pagrindo, įtraukusis ugdymas Lietuvoje vis dar susiduria su įvairiomis problemomis, ypač susijusiomis su praktiniu šių principų įgyvendinimu. Teisinis reglamentavimas dažnai neatspindi realios situacijos mokyklose, kuriose trūksta tiek materialinių, tiek žmogiškųjų resursų.

Įtraukaus ugdymo pagrindiniai principai yra šie: individualių poreikių pripažinimas, visų vaikų dalyvavimo ugdymo procese užtikrinimas, socialinės įtraukties skatinimas bei tinkamos ugdymo aplinkos kūrimas. Šie principai orientuoti ne tik į vaiko mokymosi rezultatus, bet ir į jo emocinę bei socialinę gerovę. Globojamiems vaikams šie principai yra ypač svarbūs, nes jie dažnai susiduria su socialinės atskirties, stigmatizacijos ir emocinių traumų iššūkiais (Raudeliūnaitė ir Gudžinskienė, 2022).

Individualių poreikių pripažinimas reiškia, kad kiekvienam vaikui turi būti suteikiama galimybė mokytis pagal jo galimybes ir gebėjimus. Tai apima individualizuotus ugdymo planus, kurie atsižvelgia į vaiko specifinius poreikius, pavyzdžiui, mokymosi sutrikimus ar emocinius sunkumus (Tenytė, 2021). Globojamiems vaikams tai ypač svarbu, nes jų patirtys dažnai paveikia jų gebėjimą susikoncentruoti, bendrauti ar prisitaikyti prie mokyklos reikalavimų.

Lietuvoje įtraukusis ugdymas susiduria su keliais esminiais iššūkiais. Pirma, trūksta tinkamų resursų, reikalingų individualių poreikių tenkinimui. Mokyklose dažnai nėra pakankamai specialistų, tokių kaip logopedai, psichologai ar specialieji pedagogai, kurie galėtų teikti reikiamą pagalbą globojamiems vaikams. Be to, trūksta materialinės bazės, įskaitant specializuotas mokymo priemones ir pritaikytas mokymosi erdves (Ilgūnė-Martinėlienė ir Malachovska, 2021).

Antra, mokytojams dažnai trūksta specifinių žinių ir įgūdžių, kaip dirbti su vaikais, turinčiais sudėtingų socialinių ar emocinių poreikių. Nors profesinio tobulėjimo programos yra prieinamos, jos dažnai yra per trumpos arba nepakankamai orientuotos į praktinių įgūdžių ugdymą (Mendoza et. al. 2022). Dėl to mokytojai dažnai jaučiasi nepasiruošę veiksmingai dirbti įtraukaus ugdymo aplinkoje.

Trečia, visuomenės ir mokyklos bendruomenės požiūris į įtraukiamąjį ugdymą vis dar nėra pakankamai pozityvus. Globojami vaikai dažnai susiduria su stigmatizacija tiek iš bendraamžių, tiek iš suaugusiųjų, o tai apsunkina jų socialinę integraciją ir emocinę gerovę (Spūdytė, 2020).

Įtraukusis ugdymas Lietuvoje yra svarbus žingsnis link lygių galimybių ir socialinio teisingumo užtikrinimo. Tačiau šio proceso sėkmė priklauso ne tik nuo teisinio reglamentavimo, bet ir nuo praktinių priemonių, leidžiančių šiuos principus įgyvendinti realybėje. Analizuojant švietimo sistemą, akivaizdu, kad būtina didinti mokytojų profesinę kompetenciją, gerinti materialinę bazę ir skatinti visuomenės sąmoningumą apie įtraukaus ugdymo svarbą. Lietuvos švietimo sistemoje įtraukusis ugdymas yra teisiškai reglamentuotas ir grindžiamas universaliais lygybės ir įvairovės principais. Tačiau praktinis šių principų įgyvendinimas susiduria su nemažais iššūkiais, kurie reikalauja kompleksinio požiūrio. Sėkminga globojamų vaikų integracija priklauso nuo mokyklų,

globėjų, socialinių darbuotojų ir visuomenės bendradarbiavimo, o taip pat nuo efektyvios paramos sistemos sukūrimo. Tik veikiant išvien galima užtikrinti, kad įtraukusis ugdymas taptų realia, o ne tik teisiniu pagrindu pagrįsta praktika.

2.2. Globojamų vaikų integracijos iššūkiai mokyklose

Globojamų vaikų integracija į mokyklą yra kompleksinis ir daugialypis procesas, kuris apima ne tik akademinį žinių perdavimą, bet ir socialinės, emocinės bei psichologinės paramos užtikrinimą. Ši vaikų grupė yra viena iš labiausiai pažeidžiamų, nes dažnai susiduria su traumų padariniais, socialine atskirtimi, stigmatizacija ir mokymosi sunkumais (Kairienė ir Žiemienė, 2020). Nors švietimo sistemos tikslas – užtikrinti visiems vaikams vienodas galimybes, globojamų vaikų specifiniai poreikiai dažnai lieka nepatenkinti.

Globojami vaikai dažnai patiria įvairias emocines, socialines ir akademinės problemas, kurios kyla dėl jų praeities patirčių. Pasak Raudeliūnaitės ir Gudžinskienės (2022), didžioji dalis globojamų vaikų susiduria su potrauminio streso sutrikimais, nerimu ir depresija, kuriuos sukelia biologinės šeimos praradimas, nepriežiūra ar smurtas. Šios emocinės problemos neigiamai veikia jų mokymosi gebėjimus, koncentraciją ir socialinius ryšius su bendraamžiais bei mokytojais.

Mokymosi sunkumai yra dar viena reikšminga problema. Dėl ankstyvojo vystymosi sutrikimų, dėmesio stokos ar emocinio nestabilumo globojami vaikai dažnai atsilieka nuo savo bendraamžių akademinio pasiekimų srityje (Tenytė, 2021). Šiems vaikams dažnai reikalingas individualizuotas ugdymas ir papildoma pedagoginė parama, tačiau ne visose mokyklose yra sudarytos sąlygos teikti tokią pagalbą.

Kitas svarbus aspektas – vaikų socialiniai ryšiai. Globojami vaikai dažnai jaučiasi izoliuoti nuo bendraamžių dėl savo gyvenimo patirties ir statuso. Nikartas ir Zaksaitė (2022) pažymi, kad socialinė stigmatizacija, kylanti dėl jų globos statuso, dar labiau apsunkina jų integraciją. Patyčios, išankstiniai stereotipai ir bendraamžių abejingumas yra dažni reiškiniai, su kuriais susiduria šie vaikai.

Vienas iš pagrindinių iššūkių globojamų vaikų integracijoje yra mokyklų pasirengimo stoka. Pasak Ilgūnės-Martinėlienės ir Malachovskos (2021), daugelyje Lietuvos mokyklų trūksta specialistų, tokių kaip psichologai, globos koordinatoriai ar specialieji pedagogai, kurie galėtų suteikti globojamiems vaikams reikalingą pagalbą. Šių specialistų darbas yra itin svarbus ne tik vaikų emocinei būklei gerinti, bet ir jų akademiniam pasiekimams skatinti.

Be to, mokytojams dažnai trūksta specifinių žinių ir įgūdžių, kaip dirbti su globojamais vaikais. Profesinio tobulėjimo programos dažnai yra bendro pobūdžio ir neatsižvelgia į specifinius šios vaikų grupės poreikius. Dėl to mokytojai dažnai jaučiasi nepasiruošę spręsti sudėtingų situacijų,

susijusių su vaikų emociniais sunkumais, elgesio problemomis ar socialine izoliacija (Mendoza et. al. 2022).

Socialinė stigmatizacija yra viena pagrindinių kliūčių, trukdančių globojamiems vaikams jaustis visaverčiais mokyklos bendruomenės nariais. Nikartas ir Zaksaitė (2022) pabrėžia, kad globjami vaikai dažnai patiria patyčias dėl savo statuso arba dėl elgesio, kuris gali skirtis nuo bendraamžių. Ši situacija ne tik blogina jų emocinę būklę, bet ir mažina jų motyvaciją dalyvauti ugdymo procese.

Be to, mokyklos bendruomenėje kartais trūksta supratimo apie globjamų vaikų poreikius ir jų patirtas traumas. Tai gali lemti mokytojų ir administracijos abejingumą arba netinkamą reakciją į šių vaikų problemas, o tai dar labiau gilina socialinę atskirtį (Spūdytė, 2020).

Vienas svarbiausių elementų yra bendradarbiavimas tarp mokyklų, globos įstaigų ir socialinių tarnybų. Pasak I. Kairienės ir A. Žiemienės (2020), globjamų vaikų integraciją galima pagerinti tik tuo atveju, jei visos suinteresuotos šalys dirbs kartu. Tai apima ne tik individualių vaikų poreikių pripažinimą, bet ir visuomenės švietimą apie globjamų vaikų situaciją bei jų patiriamus iššūkius.

Globjamų vaikų integracija į mokyklas yra sudėtingas procesas, kuris susiduria su daugybe iššūkių, įskaitant emocinius, socialinius ir akademinus sunkumus, mokyklų pasirengimo trūkumą ir socialinę stigmatizaciją. Tačiau šie iššūkiai gali būti įveikti, jei švietimo sistema ir visuomenė imsis aktyvių veiksmų, siekdami užtikrinti, kad šie vaikai turėtų lygias galimybes ir jaustųsi visaverčiais bendruomenės nariais. Holistinis požiūris, mokytojų profesinių kompetencijų stiprinimas, specialistų įtraukimas ir visuomenės švietimas yra esminiai veiksniai, kurie gali padėti sumažinti globjamų vaikų patiriamus sunkumus ir pagerinti jų integracijos procesą. Tik bendromis pastangomis galime sukurti aplinką, kurioje kiekvienas vaikas, nepriklausomai nuo jo praeities patirties, turėtų galimybę pasiekti savo potencialą ir tapti visaverčiu visuomenės nariu.

2.3. Mokytojų vaidmuo, globjamų vaikų integracijos procese

Mokytojų vaidmuo globjamų vaikų integracijos procese yra esminis, nes jie dažnai tampa pagrindiniais žmonėmis, kurie ne tik padeda vaikams prisitaikyti prie mokyklos aplinkos, bet ir formuoja jų santykį su ugdymu, bendraamžiais bei visuomene. Globjami vaikai dažnai susiduria su įvairiais socialiniais, emociniais ir akademiniais sunkumais, todėl mokytojai turi gebėti atpažinti šiuos iššūkius ir tinkamai į juos reaguoti.

Mokytojų vaidmuo globjamų vaikų integracijoje yra daugialypis. Pirma, jie yra atsakingi už akademinį žinių perteikimą, pritaikant ugdymo turinį prie individualių vaikų poreikių. Antra, mokytojai turi būti emocinės paramos šaltiniu, padedančiu vaikams atkurti pasitikėjimą suaugusiaisiais ir ugdyti savivertę. Pagal R. Raudeliūnaitę ir V. Gudžinskienę (2022), mokytojų

gebėjimas sukurti palaikančią ir saugią aplinką yra esminis veiksnys, lemiantis globojamų vaikų emocinį stabilumą ir sėkmingą mokymąsi. Mokytojo požiūris ir empatija gali nulemti, kaip globojamas vaikas jaustis mokyklos bendruomenėje ir ar jis galės visavertiškai įsitraukti į ugdymo procesą.

Be to, mokytojai yra tarpininkai tarp vaikų ir mokyklos bendruomenės. Pasak S. Nikarto ir S. Zaksaitės (2022), mokytojai turi skatinti pozityvų bendraamžių santykį su globojamais vaikais, mažinti socialinę atskirtį ir kurti įtraukią aplinką, kurioje visi vaikai jaustųsi lygiaverčiai. Taip pat mokytojai yra atsakingi už bendradarbiavimą su globėjais, socialiniais darbuotojais ir kitais specialistais, užtikrinant, kad globojami vaikai gautų visapusišką paramą.

Skirtingi autoriai akcentuoja įvairius mokytojų vaidmens aspektus, pabrėždami tiek jų svarbą, tiek ir esamus trūkumus. M. E. Mendoza et. al. (2022) pabrėžia, kad mokytojų profesinis pasirengimas yra lemiamas sėkmingos globojamų vaikų integracijos veiksnys. Autoriai teigia, kad mokytojai dažnai susiduria su iššūkiais dėl žinių ir praktinių įgūdžių trūkumo, ypač kai kalbama apie vaikų, turinčių potrauminio streso sutrikimų ar kitų emocinių problemų, ugdymą. Profesinio tobulėjimo programos, kurios apima specializuotus mokymus apie traumų poveikį vaikų elgesiui ir mokymuisi, gali reikšmingai pagerinti mokytojų gebėjimą dirbti su globojamais vaikais.

Tuo tarpu T. Saloviita (2020) akcentuoja mokytojų požiūrio svarbą. Pasak autoriaus, teigiamas mokytojų požiūris į globojamus vaikus ir jų įtraukimą į mokyklos bendruomenę yra svarbiausias veiksnys, lemiantis šių vaikų sėkmę. Tačiau dažnai pasitaiko atvejų, kai mokytojai nesąmoningai prisideda prie stigmatizacijos arba nepakankamai įvertina globojamų vaikų poreikius, kas dar labiau apsunkina jų integraciją.

Pagal R. Ilgūnę-Martinėlienę ir V. Malachovską (2021), mokytojai taip pat turi svarbų vaidmenį ugdant bendraamžių sąmoningumą ir mažinant stigmatizaciją. Šių autorių teigimu, mokyklos bendruomenė, kurioje mokytojai skatina pagarbą ir empatiją, padeda globojamiems vaikams jaustis saugiai ir priimtiems. Tuo tarpu mokyklose, kuriose stigmatizacija yra toleruojama, globojami vaikai dažnai jaučiasi izoliuoti ir nepageidaujami.

Nepaisant mokytojų vaidmens svarbos, daugelyje Lietuvos mokyklų trūksta tinkamų sąlygų ir resursų, leidžiančių mokytojams tinkamai atlikti šią funkciją. Vienas didžiausių iššūkių yra specifinių žinių trūkumas. Nors mokytojų rengimo programos apima bendrąsias pedagogikos ir psichologijos temas, jos retai apima specializuotus mokymus apie globojamus vaikus, jų emocines traumas ir socialinius iššūkius (Kairienė ir Žiemienė, 2020).

Be to, mokytojai dažnai jaučia spaudimą dėl didelio darbo krūvio ir administracinių užduočių, todėl neturi galimybių skirti pakankamai dėmesio individualiems vaikų poreikiams. Pasak E. Tenytės (2021), mokyklos turi sukurti sistemas, kurios sumažintų mokytojų administracinę naštą ir leistų jiems daugiau laiko skirti tiesioginiam darbui su vaikais.

Pasak M. J. Mendoza et. al. (2022), mokytojų profesinis pasirengimas yra kertinis veiksnys, užtikrinantis jų gebėjimą dirbti su globojamais vaikais. Jie pabrėžia, kad mokytojai dažnai jaučia žinių ir praktinių įgūdžių trūkumą, ypač kai reikia spręsti traumų ar emocinių sutrikimų paveiktų vaikų poreikius. Tuo tarpu R. Ilgūnė-Martinėlienė ir V. Malachovska (2021) atkreipia dėmesį, kad Lietuvos mokyklose trūksta specializuotų mokymų apie globojamų vaikų specifinius poreikius, todėl mokytojai dažnai jaučiasi nepakankamai pasirengę šioms iššūkiams.

T. Saloviita (2020) akcentuoja, kad mokytojų požiūris į globojamus vaikus yra esminis jų sėkmingos integracijos aspektas. Teigiama mokytojų nuostata ir empatija gali reikšmingai pagerinti vaikų emocinę savijautą ir jų motyvaciją mokytis.

I. Kairienė ir A. Žiemienė (2020) pabrėžia, kad mokytojų bendradarbiavimas su socialiniais darbuotojais, psichologais ir globėjais yra būtinas globojamų vaikų integracijos procese. Šis bendradarbiavimas leidžia užtikrinti, kad vaikų poreikiai būtų tinkamai atpažinti ir patenkinti. Tačiau dažnai Lietuvos švietimo sistemoje trūksta sisteminio požiūrio, kuris leistų efektyviau koordinuoti šias pastangas.

Pasak S. Nikarto ir S. Zaksaitės (2022), globjami vaikai dažnai susiduria su stigmatizacija mokyklose, kuri apsunkina jų emocinę gerovę ir socialinę integraciją. Mokyklos bendruomenės požiūris kartais yra pernelyg stereotipinis, o mokytojų nepakankamas pasirengimas spręsti šias problemas dar labiau gilina socialinę atskirtį. R. Raudeliūnaitė ir A. Gudžinskienė (2022) akcentuoja, kad mokyklos turi tapti ne tik mokymosi, bet ir paramos centrais, kurie padėtų globjamiems vaikams jaustis priimtiems ir palaikomiems.

Skirtingų autorių analizė rodo, kad mokytojų vaidmuo globojamų vaikų integracijoje yra kompleksinis, apimantis akademinį žinių perteikimą, emocinės paramos teikimą ir bendraamžių sąmoningumo skatinimą. Tačiau šio vaidmens sėkmė priklauso nuo mokytojų pasirengimo, jų požiūrio ir mokyklos sistemos paramos. Be to, būtina stiprinti mokytojų profesinį tobulėjimą, gerinti bendradarbiavimo tarp specialistų sistemas ir skatinti visuomenės sąmoningumą apie globojamų vaikų poreikius.

3. TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimo objektas – globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose patirtis.

Norint atskleisti, kokia globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose patirtis, globėjų ir specialistų požiūriu keliamas toks **empirinio kokybinio ekspertų tyrimo tikslas** – nagrinėti globojamų vaikų integracijos į švietimo įstaigas patirtis, mokytojų, globos koordinatorių ir globėjų požiūriu, aptariant galimybes ir kylančius sunkumus. Norint pasiekti šį tikslą keliami tokie **empirinio kokybinio ekspertų tyrimo uždaviniai**:

1. Atskleisti pedagogų ir aplinkinių požiūrį globojamų vaikų ir jų globėjų atžvilgiu;
2. Išnagrinėti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų sėkmės veiksnius, siekiant integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas;
3. Išsiaiškinti, kokia pagalba teikia globojamiems vaikams, integruojantis švietimo įstaigose;
4. Nustatyti, kaip globėjų dalyvavimas ugdymo procese veikia globojamų vaikų integraciją;
5. Atskleisti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų bendradarbiavimo ypatumus, aptariant galimybes ir kylančius sunkumus, integruojant globojamus vaikus į švietimo įstaigas;
6. Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria globojami vaikai švietimo įstaigose globėjų ir specialistų vertinimu.

3.1. Tyrimo metodas

Kokybinis metodas. R. J. Tidikio (2003) nuomone, kokybinis tyrimas yra mokslinio tyrimo metodas, skirtas giliau suprasti žmonių patirtis, nuostatas, įsitikinimus ir motyvus. Skirtingai nuo kiekybinių metodų, kurie orientuojasi į statistinę analizę ir skaitinius duomenis, kokybinis tyrimas siekia gilintis į kontekstą ir išryškinti subtilias detales, kurios padeda suprasti nagrinėjamus reiškinius iš vidaus. Kokybinio tyrimo pagrindas – suprasti „kaip“ ir „kodėl“ tam tikri dalykai vyksta. Kokybinis tyrimas pasirinktas todėl, kad tyrimo esmė įpareigoja analizuoti tyrimo dalyvių patirtis giliau, gilinantį į kontekstą, siekiant suprasti nagrinėjamo reiškinio – globojamų vaikų integracijos į švietimo įstaigas patirtis – kontekstą, išryškinant detales.

3.2. Duomenų rinkimo metodas

Pusiaus struktūruotas interviu – tai tyrimo metodas, kai tyrėjas turi iš anksto paruoštą klausimų sąrašą, tačiau interviu vyksta gana laisvai, leidžiant kalbėti ir gilintis į temas, kurios iškyla pokalbio metu. Ši interviu forma suteikia struktūros, padedančios išlaikyti dėmesį tyrimo tikslams, tačiau kartu išlieka pakankamai lanksti, kad tyrėjas galėtų gilintis į dalykus, kurie yra svarbūs informantui ir gali

būti neplanuoti (Bitinas ir kt., 2008). Taigi, pasirinktas pusiau struktūruotas interviu todėl, kad šis metodas leidžia gauti išsamesnius ir gilesnius atsakymus, kurie atskleidžia informanto asmeninę patirtį, nuomonę bei jausmus. Šis metodas naudojamas kokybiniuose tyrimuose, kai svarbu suprasti reiškinį iš informanto perspektyvos ir palikti galimybę tyrimui vystytis natūraliai (Tidikis, 2003).

3.3. Tyrimo duomenų analizės metodas

Ekspertų interviu analizės metodas - kokybinio tyrimo metodas, kuriuo siekiama išanalizuoti ir interpretuoti ekspertų, turinčių galias žinias tam tikroje srityje, atsakymus. Tai gali apimti interviu su profesionalais, mokslininkais, praktikos specialistais ar kitais asmenimis, kurie turi vertingų įžvalgų apie tam tikrą problemą ar klausimą. Ši analizė padeda gilintis į sudėtingas problemas ir identifikuoti svarbias temas, tendencijas ar sprendimus (Tidikis, 2003).

Remiantis M. Meuserio ir U. Nagelio (2009) tyrimo duomenų analizės metodo kryptimi galima teigti, kad ekspertinių interviu analizėje dėmesys sutelkiamas į teminius vienetus – tai yra, ištraukas, kuriose aptariamos panašios temos ir kurios išsidėsčiusios skirtingose interviu vietose. Pareiškimų nuoseklumas viename interviu nėra svarbus. Analizę pradedant nuo pat pradžių atsižvelgiama į šį kontekstą, siekiant įvertinti eksperto pasisakymų prasmę ir reikšmę – nesvarbu, kuriuo momentu interviu metu tie pasisakymai buvo išsakyti. Ekspertų bendras kontekstas daugeliu atvejų užtikrina interviu palyginamumą; be to, palyginamumą garantuoja ir temos gairių naudojimas. Šios gairės atspindi aktualias temas kitų galimų temų fone ir padeda susitelkti į svarbiausius interviu aspektus.

Tyrimo metu gauti duomenys analizuoti remiantis Ekspertų interviu analizės metodo etapais. Taigi, analizuojant kokybinio tyrimo duomenis buvo atlikti tokie analizės žingsniai: interviu transkribuojamas – kiekvienas įrašytas interviu buvo paverstas tekstu; interviu parafrazuojamas – skaidomas į mažiausius prasminius vienetus; kodavimas: kiekvieno atskiuro interviu parafrazės konceptualizuojamos; teminis palyginimas: kodai iš įvairių interviu vietų apjungiami į kategorijas; sociologinis konceptualizavimas: vykdomas kategorijų ir kodai empirinis generalizavimas, tai reiškia, kad gauti tyrimo rezultatai pristatomi išsisiniu tekstu (Meuser, M. ir Nagel, U. 2009).

3.4. Tyrimo eiga ir organizavimas

Tyrimo dalyvavusių informantų apklausa, pasitelkiant iš dalies struktūruotą klausimyną, kuris buvo parengtas iš anksto, vykdyta 2025 m. vasario – balandžio mėnesiais. Visi 15-ka interviu buvo paimti Lietuvos didmiesčiuose, miestuose ir rajonuose. Prieš interviu su informantais iš anksto buvo susitarta dėl tikslios datos ir laiko. Visi šie interviu, dėl didelio specialistų darbo krūvio ir / ar to, kad specialistai ir globėjai yra iš kitų Lietuvos regionų, buvo atlikti pasitelkus nemokamą susirašinėjimų

ir pokalbių programą „Messenger“ bei nuotolinių susitikimų ir video konferencijų organizavimo platformas „Zoom“ bei „Teams“.

Prieš kiekvieną interviu visi informantai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, duomenų rinkimo ir analizės metodais bei apie tai, kad apibendrinta tyrimo metu gauta informacija bus naudojama baigiamojo darbo rengimui, kuris viešai bus ginamas Vilniaus universitete. Dėl šios priežasties buvo gautas raštiškas ir žodinis informantų sutikimas, kad jie sutinka dalyvauti tyrime ir kad pokalbis būtų įrašomas į diktofoną. Vidutinė visų pokalbių trukmė – 90 min.

Informantai tyrime dalyvavo savanoriškai, o siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių asmeninės informacijos saugumą ir jų pačių konfidencialumą, kiekvienam dalyviui sukurtas tiriamojo kodas, iš kurio neįmanoma identifikuoti konkretaus asmens.

3.5. Tyrimo atranka ir tiriamieji

Tyrimo dalyvių atranka – tikslinė. Tai reiškia, kad atliekant kokybinį tyrimą informantai buvo atrinkti strategiškai ir tikslingai. Taip pat verta paminėti, kad tikslinė atranka yra lanksti, nes tyrėjas neprivalo griežtai laikytis iš anksto nustatyto atrankos plano ir gali tikslinti, tobulinti atrenkamų informantų tipus per duomenų rinkimo procesą (Hennink et al., 2011 cit. pg. Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Planuojant tyrimą nebuvo nustatytas tikslus informantų skaičius. Tai reiškia, kad buvo siekiama duomenų prisotinimo tam, kad tyrimas atskleistų tiriamo reiškinio įvairovę. Prisotinimas buvo pasiektas atlikus 15-ka interviu. Informantai buvo pasirinkti, taikant tokius atrankos kriterijus:

Globėjai:

1. Globoja vaikus, likusius be biologinių tėvų globos, kurie dalyvauja švietimo įstaigų ugdymo procese;
2. Turi ne mažesnę kaip 3 metų patirtį globos procese.

Specialistai – globos koordinatoriai ir pedagogai:

1. turi aukštąjį socialinio darbo arba pedagoginį išsilavinimą;
2. dirba tiesiogiai su globojamais vaikais, likusiais be biologinių tėvų globos, kurie dalyvauja švietimo įstaigų ugdymo procese;
3. dirba skirtinguose Lietuvos regionuose;
4. turi ne mažesnę kaip 3 metų socialinio darbo arba pedagoginio darbo patirtį.

Profesinės patirties kriterijus pasirinktas tam, kad į tyrimą būtų įtraukti ilgesnę profesinę patirtį turintys globos koordinatoriai ir pedagogai. Tikėtina, kad jie galės papasakoti daugiau atvejų, istorijų, situacijų, susijusių su globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose patirtimi, turės platesnę patirtį, apie kurią ir siekiama išgirsti bei išanalizuoti šiame tyrime. Globėjų, globos koordinatorių ir pedagogų dalyvavusių tyrime, demografinės charakteristikos pateiktos lentelėje (žr. 1 lentelę).

Kilo iššūkių, siekiant apklausti pedagogus, dirbančius Lietuvos didmiesčių švietimo įstaigose. Susisiekus su 10-čia Lietuvos didmiesčio švietimo įstaigų, visi šie specialistai įvardijo, kad tyrime negali sudalyvauti dėl to, kad neturi laiko dėl didelio darbo krūvio arba dėl to, kad neįžvelgia problemos, susijusios su globojamų vaikų integracija į švietimo įstaigas.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika

Nr.	Tyrimo dalyvis / kodas	Regionas	Lytis	Tyrimo dalyvio pareigos / vaidmuo	Tiesioginio darbo su vaikais darbo stažas	Patirtis globos procese metais
1	G1	Kaimas	Moteris	Globėja	-	23
2	G2	Miestas	Moteris	Globėja	-	8
3	G3	Miestas	Moteris	Globėja	-	4
4	G4	Didmiestis	Moteris	Globėjai	-	12
5	G5	Didmiestis	Moteris	Globėja	-	10
6	GK1	Didmiestis	Moteris	Globos koordinatorė	5	-
7	GK2	Didmiestis	Moteris	Globos koordinatorė	3	-
8	GK3	Didmiestis	Moteris	Globos koordinatorė	19	-
9	GK4	Didmiestis	Moteris	Globos koordinatorė	6	-
10	GK5	Didmiestis	Moteris	Globos koordinatorė	7	-
11	P1	Miestas	Moteris	Socialinė pedagogė	12	-
12	P2	Miestas	Vyras	Mokytojas	17	-

13	P3	Rajonas	Moteris	Mokytoja ir socialinė pedagogė	33	-
14	P4	Miestas	Moteris	Mokytoja	23	-
15	P5	Rajonas	Moteris	Mokytoja	20	-

3.6. Tyrimo etika

Tyrimo metu svarbu užtikrinti tyrimo etiką bei vadovautis *etikos principais*:

- „Geranoriškumo principas siejamas su tyrėjo taikomais tyrimo metodais, tyrimo instrumentų turiniu ir bendravimo su tiriamaisiais pobūdžiu“ (Žydžiūnaitė, 2011, p. 72). Tyrimas atliekamas nuotoliniu būdu, siekiant užtikrinti, kad tyrimo dalyvių nevaržys juos supanti aplinka ir ji jiems bus patogi bei artima.

- „Pagarbos asmens orumui principas akcentuoja, jog tyrėjas negali daryti įtakos tiriamiesiems jiems apsisprendžiant dalyvauti ar nedalyvauti tyrime“ (Žydžiūnaitė, 2011, p. 73). Tyrimas vykdomas gerbiant kitą asmenį, neskubinant atsakyti į klausimus. Taip pat tyrimo dalyviams pristatomas tyrimo tikslas, atsakoma į tyrimo metu pateiktus kylančius klausimus.

- „Teisingumo principas kalba apie tiriamųjų atranką ir jų privatumo išsaugojimą“ (Žydžiūnaitė, 2011, p. 74). Tyrimo duomenys pateikti užkoduotai, kadangi analizuojama ypatingai jautri tema, apie globojamus vaikus.

- „Teisės gauti tikslią informaciją principas reiškia, jog baigiamojo darbo autorius turi informuoti tyrimo dalyvius apie visus jiems nerimą keliančius aspektus“ (Žydžiūnaitė, 2011, p. 75). Tyrėjas atsako ir informuoja tiriamuosius į visus jiems rūpimus klausimus.

Tyrimo suvaržymai: tyrimo dalyviai gali nenorėti atskleisti tikslių savo darbo aspektų, taip pat gali atsakyti ne į visus klausimus atvirai, siekiant išsaugoti privatumą.

Tyrimo apribojimai: atsakinėti į klausimus gali visi informantai, kurie dirba su globojamais vaikais arba patys yra globėjai.

4. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ INTERPRETACIJA

4.1. Dalyvauti globojamų vaikų ugdymosi procese – tai ne tik stebėti, o ir veikti

Globa apibūdinama kaip procesas, kuriame asmuo ar šeima prisiima atsakomybę už vaiko priežiūrą ir gerovę, jam netekus savo tėvų globos. Šis procesas gali būti tiek laikinas, tiek nuolatinis, apimantis įvairias situacijas ir iššūkius, o jo sėkmė priklauso nuo daugelio veiksnių, įskaitant emocinius ryšius ir globėjo pasirengimą tiek globos, tiek ugdymosi procese.

Asmenis galvoti apie globą gali paskatinti „tuštėjančio lizdo“ sindromas ir prasmingumo paieškos per globą. Laikinosios globos idėja atsirado kaip atsakas į vidinį poreikį rūpintis ir dalintis meile, suteikiant šilumą tiems, kam jos trūksta: *„ir staiga nu pajutom, kad mums kažko trūksta gyvybės ir išgirdome apie tą laikinąją globą“* [G4]; *„va taip pradėjo kirbėti mintis, kad gal galim užauginti nu vat vaiką iš vaikų globos namų, nes tikrai labai labai daug visokių jausmų ir emocijų čia kildavo su jais susitikus“* [G5].

Pasirengimas globai per mokymąsi ir savęs pažinimą taip pat gali prisidėti prie dalyvavimo globojamų vaikų ugdymosi procese. GIMK¹ mokymai padeda suvokti, kad globa nėra vien lengva ar romantiška patirtis. Tai kelionė, reikalaujanti emocinio pasirengimo, gebėjimo spręsti sudėtingas situacijas bei nuolatinio mokymosi. Tokie kursai padeda geriau pažinti savo ribas, stiprybes ir pasiruošti realioms, neidealizuotoms globos situacijoms tiek namų, tiek švietimo įstaigų aplinkoje: *„ten buvo tiesiog natūralios tokios tikros situacijos“* [G4]. Kita globėja mini, kad pradėjo mokytis, nes *„kažką tai veikt reikėjo per tuos metus“* [G3], kol vaikas buvo mažas ir negalėjo būti paliktas vienas. Tai rodo, kad globa gali paskatinti globėjus tobulėti, įgyti naujų žinių, įgūdžių ir patikrinti ar įgyta patirtis panaudota tinkamomis aplinkybėmis: *„kai va buvau mokymuose savižudybių prevencijos, tai tu negali klausti tiesiai šviesiai - faktas. Tu turi perlipti per save, kad išdrįsti, paklausti ir neišsigąsti atsakymo, taip, aš tą darysiu. Ir ir va jo. Bet aš tą praktiką padariau prieš eidama į mokymus. Tai va, bet pasirodo viskas tvarkoj buvo“* [G1]. Mokymasis gali būti ne tik būdas užpildyti laiką, bet ir būdas susidoroti su emociniais iššūkiais ar pasiruošti ateičiai.

Todėl globojamo vaiko integracija švietimo įstaigose gali būti suvokiama kaip globos dalis, kuri apima ir pagalbą adaptuojantis tiek emociškai, tiek fiziškai aplinkoje po jį sukrėtusių aplinkybių. Todėl atsidavimas, meilė vaikams, asmeninės ir šeimos vertybės globėjams padeda ir aktyviai dalyvauti globojamų vaikų ugdymosi procese. Iš to galima matyti, kad aktyvus dalyvavimas mokyklos veiklose padeda kurti pozityvų bendradarbiavimą su specialistais, stiprina ryšį su mokyklos bendruomene ir teigiamai veikia vaiko adaptaciją: *„nu stengiamės dalyvauti visur kuo labiau*

¹ Globėjų, tėvių mokymai ir konsultavimas

dalyvauti, nes, nes iš to, nu visas tas santykis daug geriau kuriasi ir ypač dar, kol vaikai mažesni“ [G4]. Globėjų bendravimas su mokyklos bendruomene išsiskiria tuo, kad jie yra pareigingi atsakingi ir palaikantys sklandų bendradarbiavimą dėl globojamų vaikų gerovės švietimo įstaigose tiek telefonu, tiek susitikimais akis į akį. Dažniausiai didesnis poreikis atsiranda, kai globojamas vaikas patiria kažkokių sunkumų, iškyla problemų: „*Tai globėjai tiesiog bendradarbiauja / su mokykla taip ir dalyvauja, dažniausiai skambinasi, bendrauja telefonu su auklėtoju, o kai sunkesni atvejai bendrauja su manim, o šiaip būna atvyksta į mokyklą irgi aplanko*“ [P1]; „*Na ir tu bendradarbiauji, tu išsiskirai ir ieškai sprendimo būdų*“ [G1].

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad pasireiškia specifika globėjams globojant ir specialistams dirbant su vyresniais globojamais vaikais. Tai reiškia, kad globėjai, ypač tie, kuriems vaikai patenka į globą paauglystėje, susiduria su dideliais iššūkiais bandydami paveikti jau susiformavusį jaunuolio elgesį: „*Ypatingai, jeigu tai ne tavo biologinis vaikas ir jisai tau kitais būdais kitaip atsitiko, vadinkim labai gražiai mūsų sako globėja, nežinau, čia turbūt paskolinus, kad mano vienas vaikas gimė iš pilvuko, kitas iš širdelės ir, manau, norėtusi, kad pas visus iš širdelės gimtų, bet tikrai kitiems nutinka ir nukrenta ant galvos vaikas ir net labai skaudžiai trinkteli bekrisdamas ir žodžiu, kada supranti, kad čia yra didelė atsakomybė, kaip tu kitą suaugusį jau beveik žmogų, kuriam, pavyzdžiui, nuo 15 metų ten ir vyresniems, kaip tu turi priverst jį kitaip elgtis*“ [GK1]. Priversti paauglį keistis yra labai sunku, todėl itin svarbu yra suprasti jo patirtį ir palaikyti atvirą dialogą su pedagogais, įsiklausant į jų įžvalgas. Bendradarbiaujant su mokyklose dirbančiais specialistais svarbu vengti nurodymų ar pozicijos iš aukšto, kuri gali sukelti pasipriešinimą. Veiksmingiau yra laikytis proaktyvaus požiūrio, atstovauti vaiko interesams ir siūlyti konkrečius sprendimus bei tarpinstitucinį bendradarbiavimą, siekiant padėti vaikui: „*Labai sunku, tai kaip geriau suvoki tuos žmones, tą procesą, ne nu menkinti mokytojų ir įsiklausai, tada viskas gaunasi, nes jie jaučia tą, ane, kaip ir nuskaito*“. [GK1]. Todėl tokiu atveju, kai iškyla sunkumų ir problemų dėl globojamo vaiko elgesio, tai pedagogai ieško pagalbos, siekia suprasti, kaip elgtis su agresyviai besielgiančiu globojamu vaiku, įtraukdami PPT² ir globėjus: „*Irgi vat visokius tokius atvejus, kai papasakoju, sakau, **patarkit kas, kaip mums elgtis su mokiniu, ką tokioj vietoj daryti?***“ [P1]. Pavyzdžiui, vaikas, netekęs abiejų tėvų globos, turi akivaizdžių elgesio ir emocijų sunkumų, kurie pasireiškia impulsyviu elgesiu, neigiama reakcija į pastabas ir taisyklių nepaisymu: „*bet po 3 pamokų tiesiog pradėjo daužyti savo telefoną į stala. Tai va pradėjo daužyti telefoną į stalą, sudaužė. Tada mokytoja paprašė jį išeiti iš klasės. Tai aišku, išėjo, bet duris atidarinėja ne rankom, o kojom, spardydamas ir panašiai.*“ [P1]. Kitas atvejis atskleidžia tai, kad globojama mergaitė savo vidines skaudžias traumines vaikystės patirtis išreiškėdavo sąmoningai pasitelkdama maištą ir pasipriešinimą tiek prieš pedagogus, tiek patį ugdymosi procesą:

² Psichologinė – pedagoginė tarnyba

„jau trečioje ir ketvirtoje klasėje apskritai ten tragiškai priešindavosi ir man, ir mokytojams, tai jau ten būdavo sunku jai padėti, jinai tiesiog nenorėdavo nieko daryti ir viskas ir kad visi nuo jos atstotų“ <...> „bet vėl tas pasipriešinimas, nu jos charakteris yra labai toksai opozicinis, prieštaraujantis, žodžiu bet kokiam autoritetui turi pasipriešinti ir sugriauti santykį iš esmės“ [G5]. Tai rodo giluminę problemą, kuriai reikalinga specializuota pagalba, nes vaikas nereaguoja į mokytojų pastabas ir bandymus jį kontroliuoti. Net ir po ramių periodų įvyksta staigūs elgesio protrūkiai. Siūlytos priemonės (psichologinė, psichiatrinė pagalba) yra būtinos, tačiau akivaizdu, kad vien tik bendravimo ir mokyklos aplinkos pritaikymo nepakanka. Todėl globėjai aktyviai dalyvauja sprendžiant problemas, bendradarbiauja su mokykla ir ieško būdų padėti vaikui. pedagogai taip pat ieško būdų, kaip suvaldyti situaciją ir pritaikyti ugdymo procesą: *„Dabar priėmėm tokį sprendimą, kad globėja jį atveža vieną kartą per savaitę. Mes parengiame užduotis, ta prasme mokytojai parengia užduotis, duoda jam užduotis ir jis vieną dieną ir tai sunkiai išbūna klasėje su, su kitais klasės mokiniais.“* [P1]. Vis dėlto, esant tokiam sudėtingam atvejui, reikalingas dar intensyvesnis ir labiau specializuotas tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Iš to galima spręsti, kad tokiu atveju yra reikalingas aktyvus globėjo vaidmuo. Pavyzdžiui, globėja pabrėžia savo aktyvų vaidmenį sprendžiant vaiko elgesio ir emocijų sunkumus ugdymo įstaigoje. Ji stengėsi bendrauti su auklėtojomis, dalintis savo žiniomis ir patirtimi, siūlyti konkrečius sprendimus: *„Na sakysim bandžiau netgi pati patarti, kaip joms elgtis tam tikrose situacijose ir ir paskui viskas ėjo lengvin, lengvin, lengvin“* [G2]. Tai rodo, kad globėjai gali atlikti svarbų vaidmenį padedant ugdymo įstaigai suprasti vaiko poreikius ir rasti efektyvius darbo su juo būdus. Tokiu atveju svarbu išskirti teorinių žinių ir praktinės patirties svarbą, nes globėja akcentuoja, kad jos gebėjimas padėti ugdymo įstaigai buvo pagrįstas tiek teorinėmis žiniomis apie darbą su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sutrikimų, tiek praktine patirtimi: *„Tai, kaip ir minėjau, kaip dirbti su vaiku, turinčiu elgesio ir emocijų sutrikimus, tai aš iš tiesų turiu nemažai tos, na tų teorinių žinių, sakysim, nes labai na, kai darbe yra organizuojami mokymai, tai iš tikrųjų įvairiose platformose, įvairios konferencijos, tai iš tiesų esu labai daug dalyvavusi ir tų žinių turiu tai va“* [G2]. Taigi, globėjos pastangos, žinios, patirtis ir atsidavimas davė teigiamų rezultatų – vaiko diagnozė buvo panaikinta, o jo elgesys ir emocinė būklė pagerėjo: *„Ir ko pasekoje nebeliko nei tos diagnozės elgesio ar emocijų sutrikimo ir žodžiu, visiškai nu viskas pasikeitė“* [G2]. Tai rodo, kad aktyvus globėjų dalyvavimas ir bendradarbiavimas su ugdymo įstaiga gali turėti teigiamą poveikį vaiko gerovei ir integracijai. Globėja pažymi, kad ugdymo įstaiga buvo lanksti ir atvira bendradarbiavimui: *„Tai bandžiau dalintis kaip kaip to, kaip konkrečiais atvejais pritaikyti, ką daryti, kaip, žodžiu, su tuo tvarkytis tai, kad na žinot, aš nesusidūriau su kažkokiais, pas mus viskas buvo sprendžiama“* [G2]. Jie leido globėjai įsitraukti į vaiko ugdymo procesą ir patys stengėsi spręsti

iškylančius sunkumus. Tai rodo, kad institucijos gebėjimas bendradarbiauti ir priimti globėjo pagalbą yra svarbus veiksnys, užtikrinantis sėkmingą vaiko integraciją švietimo įstaigose.

Be to, ne visi vaikai vienodai gabūs, todėl globėjams tenka ieškoti papildomų pagalbos formų: „*Tai, kai galbūt, kad, kad nu kažkurie dalykai, vaikai nėra visiems dalykams vienodai gabūs, kažkokiems dalykams reikia, reikia padėti, ne visada ir mes galim padėti*“ [G2]. Savanorių pagalba, korepetitoriai ar šeimos pastangos tampa svarbiu ramsčiu vaiko mokymosi sėkmei. Globėjai samdo pradinį klasių mokytoją, kuri papildomai dirba su vaiku du kartus per savaitę. Tai rodo jų investiciją į vaiko ugdymą ir norą suteikti jam individualizuotą pagalbą. Mokytojas samdomas ne dėl to, kad vaikui nesiseka mokslai, bet siekiant užtikrinti tvirtus pagrindus ateičiai. Globėjai supranta, kad tvirti pagrindai pradinėse klasėse palengvins vaiko mokymąsi ateityje, kai mokymosi programos taps sudėtingesnės. Mokytojas padeda vaikui įtvirtinti klasėje įgytas žinias, paaiškina nesuprastas temas ir padeda pasiruošti atsiskaitymams: „*Ir mokytojas samdome ne todėl, kad nesisektų, bet norim, kad per šituos pirmus 4 vat metus, kad padėtų pagrindus, kad nes viskas sunkėja, programos sunkėja ir kad būtų tiesiog į ateitį vaikui lengviau*“ [G2]. Tai rodo, kad pagalba yra tikslinga ir pritaikyta globojamo vaiko poreikiams.

Kaip pavyzdį galima pateikti globėjos labai aktyvų domėjimąsi globojamos mergaitės ugdymosi pasiekimais, prisitaikymu mokykloje ir bendra gerove. Pradžioje globėja itin atidžiai stebi mergaitės rezultatus ir adaptaciją, o vėliau, kai mergaitė jaučiasi mokykloje stabiliau, jos dalyvavimas tampa panašus į biologinių tėvų – ji dalyvauja susirinkimuose, bendrauja su mokytojais, domisi mergaitės gyvenimu mokykloje: „*Tarkime tą globėja, kur globojamos mergaitės, tai labai domisi, ypač pirmaisiais metais labai domėjosi visais rezultatais, kaip jai sekasi, kaip irgi prisitaiko, o šiemet jau 2 metus, tai visiškai lygiai įprastai taip, kaip ir savo biologine dukra domisi, taip ir jie visą laiką tiek susirinkimuose dalyvauja tiek praneša, jeigu kažkas negerai*“ [P4].

Kalbant apie globojamų vaikų ugdymosi procesą ir globėjų dalyvavimą jame, tai globėjai vis dar prižiūri vaiko namų darbų atlikimą, tikrindami juos ir padėdami, jei reikia: „*Ooo, ooo kas yra namų darbai, tai čia jau mūsų namų darbai*“ [G2]. Tai rodo, kad jie teikia reikiamą palaikymą, bet neperima atsakomybės už vaiko mokymąsi. Taip pat Globėjai aktyviai dalyvauja sudėtingesnių užduočių, tokių kaip tekstų skaitymas ar eilėraščių mokymasis, atlikime. Tai rodo, kad jie stengiasi padėti vaikui įsisavinti mokomąją medžiagą ir padaryti mokymosi procesą malonesnį. Be to, globėjai rūpinasi, kad vaiko mokymosi medžiaga būtų tvarkingai sudėta ir organizuota: „*Tai vat įsitraukėm iš tiesų, tai viską sekam, viską, kad būtų susidėjus nu žodžiu*“ [G2]. Tai reiškia, kad jie padeda vaikui ugdyti organizacinius įgūdžius, kurie yra svarbūs ne tik mokymuisi, bet ir gyvenime apskritai.

Visgi, verta atkreipti dėmesį į tai, kad globojamų vaikų integracija švietimo įstaigose susijusi su socialiniais santykiais, nes draugų trūkumas ir sunkumai užmezgant naujus santykius gali turėti didelį poveikį vaiko motyvacijai ir norui lankyti užsiėmimus. Pavyzdžiui, globėja sėkmingai

išsprendė muzikos mokyklos nelankymo problemą bendraudama su dailės mokyklos atstovais ir padedama vaikui užmegzti naujus ryšius: „*tai tą situaciją, tai labai lengvai išsprendėme, tiesiog pasiskambinau ten pavaduotojai ir labai, tai labai ten pokalbis su vaikais pravedė, žodžiu, ta tema ir ir po to jau tiktai noriu ir noriu eiti į dailę*“ [G2]. Tai pabrėžia efektyvaus bendravimo ir problemų sprendimo įgūdžių svarbą globos procese. Be to, informantė pabrėžia, kad ši problema nebuvo susijusi su vaiko globos statusu. Tai padeda normalizuoti vaiko patirtis ir atkreipti dėmesį į tai, kad globojami vaikai susiduria su tais pačiais iššūkiais, kaip ir visi kiti vaikai.

Apibendrinant galima teigti, kad globa yra sudėtingas ir daugialypis procesas, kuriame asmenys ar šeimos prisiima atsakomybę už vaiko priežiūrą, dažnai susidurdami su netikėtomis situacijomis ir emociniais iššūkiais. Globėjai pasižymi atvirumu ir pasirengimu priimti vaikus bet kokiomis aplinkybėmis, aktyviai dalyvaudami jų ugdymo procese ir bendradarbiaudami su švietimo įstaigomis. Ypatingas dėmesys skiriamas iššūkiams, kylantiems globojant paauglius, kuriems reikalingas individualus požiūris ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Galiausiai, tyrimas atskleidžia, kad globėjų atsidavimas, meilė ir rūpinimasis vaikų gerove, įskaitant pagalbą mokymosi procese ir socialinių santykių formavimą, yra esminiai veiksniai sėkmingai globos patirčiai.

4.2. Priėmimas globojamo vaiko su visu jo praeities įvykių bagažu – sėkmingos integracijos švietimo įstaigose dalis

Meilė ir empatija kaip pagrindinis globos variklis ir vienas iš sėkmės veiksnių, lemiančių sėkmingą globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose patirtis. Globojant vaiką, esminė vertybė yra besąlygiška meilė ir rūpestis, siekiant kompensuoti vaikų patirtus sunkumus ir skausmus. Globėja išreiškia viltį, kad kiekvienas vaikas turėtų patirti meilę ir saugumą, ypač atsižvelgiant į jų praeities traumas: „*ir ačiū dievui, duok dieve tegu ir kitas dar labiau myli tuos vaikus, nes jie ir taip jau prisikentėjo ir jeigu bent, jeigu labiau nemylės, taip bent jau taip, kaip visus*“ [G3]. Globėjų tikslas – ne tik teikti saugumą, bet ir užtikrinti, kad vaikai jaustųsi mylimi ir vertinami, kad jų gyvenimas būtų pilnas šilumos ir dėmesio. Tai yra tiek asmeninis globėjos tikslas, tiek platesnė žinia, kuria siekiama paskatinti kitus globėjus suteikti vaikams ne tik materialinį, bet ir emocinį palaikymą, kuris prisidės prie globojamų vaikų sėkmingos adaptacijos tiek švietimo įstaigose, tiek plačioje visuomenėje.

Dėl šios priežasties globojant vaiką, svarbu nuolat reflektuoti savo elgesį, mokytis kantrybės, sąmoningumo ir gebėjimo priimti emocijas. Globėjas turi būti emociškai brandus, kad padėtų vaikui augti saugioje aplinkoje: „*Oi nežinau, nuo ko priklauso, nuo Dievo. Ne nu iš tikrųjų, nu mes taip pat, nesam kažkokie ten ypatingi*“ [G4]. Suprantanti ir palaikanti gali būti apibūdinama kaip – "aplinka, kuri supranta ir palaiko" – pabrėžia, kad globėjas turėjo platesnį socialinį tinklą, kuris priėmė ir

palaikė jo sprendimą globoti vaiką. Tai sukūrė saugią ir palaikančią atmosferą, kuri buvo labai svarbi sėkmingam globos procesui: „*Ir be šeimos palaikymo tai net ir nebūtų tokių žingsnių. Tai draugai tai irgi sakysim mano sesers šeima, na, kaip yra metų skirtumas, tai jie labai bendrauja, mano dvi draugės patapo krikšto mamomis mergytės. Tai va visa aplinka na tokia aplinka iš tikrųjų yra ta, kuri supranta ir palaiko aplinkui tai*“ [G2]. Iš to galima matyti, kad globos kelyje svarbūs šeimos sprendimai ir bendrystė. Globos kelias buvo pagrįstas bendru šeimos sprendimu, įtraukiant ir vyresnes dukras: „*Nu tai mes su vyru šiaip tą darėme ir tarėmės, nu mūsų vyresnės dukterys sutiko, iš pradžių dar gyveno su mumis abi paskui viena išėjo, paskui kita.*“ [G4.] Nors pradžioje trūksta platesnės palaikymo komandos, bendrystė su kitais globėjais, užmegzta mokymų metu, suteikė svarbios emocinės atramos ir galimybę dalintis patirtimis: „*Ir nu tiesiog, o daugiau mes kažkokios tokios palaikymo komandos neturėjom. Galbūt turėjom draugų, kurie jau globojo vaikus, bet nu dar per tuos mokymus taip pat mes jau įgijom kitų draugų, kurie irgi kartu su mumis perėjo kursą ir mes irgi dalinomės savo patirtimi su jais įvažiuodami į stovyklas, susitikdavom*“ [G4]. Taigi iš to galima daryti prielaidą, kad tarpusavio ryšys ir bendri susitikimai stiprina pasiryžimą globai. Taip pat verta paminėti atvejį, kai vaikas gimė užsienyje, o vėliau tėvai išsiskyrė. Tai pabrėžia, kad globos situacijos gali būti labai įvairios ir susijusios su sudėtinga šeimos dinamika. Sėkminga globa tokiose situacijose reikalauja lankstumo, supratimo ir gebėjimo prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkybių: „*Ir tiesiog per draugus, per aplinkinius sužinojom, kad jiems gimęs berniukas Portugalijoje*“ [G3].

Vaiko elgesio problemos ir suaugusiųjų reakcijų įtaka integracijai – kai vaikai demonstruoja elgesio problemas, tokias kaip daiktų pasisavinimas, svarbu reaguoti nebaudžiančiai, bet ugdančiai. Sprendimas pašalinti vaiką iš aplinkos nepadedą išmokyti atsakomybės: „*Nu aš manau, kad nu aišku, ten ne mano reikalas spręsti, nes mano vaikas irgi ten darė visokias, tokias nu mėgdavo pasisavinti ne savo daiktus, bet ne tai, kad tau to daikto reiktų, bet va kažkoks buvo toksai, kad gal tas pasiimti ir paskui ta mama ten visus nufotografavo, sudėjo, tai nu kaip į nuotraukas, nu ir mes atpažinom ir mano vaiko piniginė buvo paimta, bet man atrodo, kad reikėjo likti tam vaikui mokykloje ir nu ne, nu ne bėgti nuo tos situacijos*“ [G4]. Taigi, suaugusiųjų gebėjimas likti šalia, suprasti priežastis ir padėti spręsti situacijas yra esminis integracijos ir ugdomosios paramos principas. Todėl įprasta raida ir sėkminga kasdienybė yra tarsi kaip sėkmingos globos požymis ir integracijos švietimo įstaigose požymis. Tai reiškia, kad globojamo vaiko raida ir kasdienybė gali nesiskirti nuo bendraamžių – jis neatrodo „ypatingas“, nei problematiškas, nei išskirtinai gabus, o tai globėjams signalizuoja apie sklandžią adaptaciją ir sėkmingą integraciją. Šis „normalumo“ pojūtis šeimai suteikia pasitikėjimo ir ramybės, kad jų pasirinktas globos kelias yra teisingas. Nors vaikui dar tik penkeri ir vertinti pasiekimus anksti, pastebimas sklandus funkcionavimas darželyje, dalyvavimas veiklose su vyresniais vaikais ir pozityvūs įspūdžiai rodo stabilų emocinį pagrindą „*Nebus jisai vunderkindas tikrai, bet, bet, kad labai sektis ar nesisekti irgi anksti dar sakyt, nes na 5 metai dar ta paruošiamoji*

bus kitais metais“ <...> „ten kažkuo išsiskirt labai ypatingai negalėjom, viskas jam puikiai sekasi, tad kažko labai blogų, kažkokių atsiminimų ir dalykų, irgi neturėjom“ [G3]. Tokia situacija taip pat gali būti įvertinta kaip globos sėkmės indikatorius – kai viskas „tiesiog gerai“. Iš to galima daryti prielaidą, kad norint užtikrinti sėkmingą neramių ar specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymą, mokyklos fizinė aplinka turėtų būti pritaikyta jų individualiems poreikiams. Tai apima sensorinių priemonių sudarymą, kurios padėtų vaikams nusiraminti ir valdyti nerimą, bei bendrai vaikui draugiškos aplinkos kūrimą, pripažįstant kiekvieno vaiko unikalumą. Idealiu atveju, mažesnės klasės ir kamerinė aplinka leistų pedagogams skirti daugiau individualaus dėmesio vaikams, o pagalbos mokinio specialisto dalyvavimas integracijos ir adaptacijos pradžioje būtų reikšminga parama: „aš manau, kad tam vaikui turėtų būti nerimastingam vaikui sudarytos sąlygos kažkokiom sensorikos priemonėm, kad kad nieko blogo kažką laikyti rankoje, nes tokiu būdu jisai nu ta prasme, kad sudarytos vaikui draugiška aplinka, kuri atitiktų jo poreikius ne tik globojami bet kuriam vaikui“ [GK5]. Pavyzdžiui, globos koordinatorės teigimu sėkminga autizmo spektro sutrikimą turinčio globojamojo vaiko integracija į mokyklos aplinką pasiekama per individualizuotą požiūrį ir jautrumą jo specifiniams poreikiams. Mokytojo padėjėjo vaidmuo, užtikrinant palaipsnį integravimą ir apsaugą nuo triukšmo bei pokyčių, leidžia vaikui jaustis saugiau ir sėkmingiau dalyvauti ugdymo procese. Tai rodo, kaip svarbu atsižvelgti į vaiko individualius ypatumus ir pritaikyti ugdymo strategijas, kad būtų užtikrinta jo emocinė gerovė ir sėkminga integracija: „ką prisimenu, kad autistiškas globojamas vaikas mokytoja padėjėja, ten kaip gerasis pavyzdys, jinai ateidavo su juo į pamoką ir kad išvengti vaiko, to, nu jis bijo to, triukšmo pokyčio. Tai artėjant pamokos pabaigoje, jie nueidavo kartu į kabinetą pas socialinę pedagogę ir pabūdavo, kol ta pertrauka visas triukšmas praeina ir jinai vėl į gražiai atvesdavo“ [GK5].

Taip pat globėjų sėkmė globojamo vaiko ugdymosi procese ir integracijoje švietimo įstaigose gali priklausyti nuo pačių globėjų iniciatyvos, šeimos stabilumo pamato ir pačių specialistų, dirbančių institucijose, vaidmens. Pavyzdžiui, informantė teigia, kad globėjas neturėtų pasyviai laukti pagalbos iš institucijų, bet pats aktyviai ieškoti sprendimų ir imtis veiksmų. Tai rodo, kad globėjo proaktyvumas yra svarbus veiksnys užtikrinant vaiko gerovę. Taip pat globėja akcentuoja, kad stipri ir darniai funkcionuojanti šeima yra pagrindas, ant kurio statomas sėkmingas globos procesas ir integracija švietimo įstaigose. Tai reiškia, kad šeimos narių tarpusavio santykiai, palaikymas ir gebėjimas spręsti išylančius sunkumus yra labai svarbūs: „bet visų pirma tai na pats globėjas jisai turi na būti iniciatyvus. O ne o ne laukti sakysim kaip būna, kad kažkas pastebės, galbūt mokykloje, galbūt kažkas, lankantis šeimoje pastebės ne, manau, čia viskas vidinį pačios, kaip ir minėjau, šeimos na dalykai ir reikėtų na“ [G2]. Nors institucijos ir pagalbos sistemos yra svarbios, jos atlieka pagalbos funkciją. Galutinė atsakomybė ir sėkmė priklauso nuo paties globėjo ir jo šeimos: „Ir, manau, tos visos institucijos, kurios yra ir ir visa pagalba sakysim ir tas globos centras,

tai na jie, jie taip yra pagalba“ [G2]. Iš to galima matyti, kad proaktyvus domėjimasis ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas yra kaip sėkmės veiksnys. Dalijimasis žiniomis, sėkminga patirtimi ir precedentais padeda rasti efektyviausius sprendimus ir suteikia įkvėpimo nepasiduoti susidūrus su sunkumais, o siekti geriausios vaiko gerovės.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad globėjų sėkmė gali būti susijusi su globėjų kilniaširdišku vaidmeniu ir pagalbos teikimu vaikams iš šeimų, patiriančių socialinės rizikos veiksnius. Kaip tai atskleidžia globėja: *„Aš pati darau tuos vaikam renginius ir tikrai kartais aš jį pasikviečiu, nes jis yra iš asocialios šeimos. Ir jie sakykim neturi pinigėlių ir mes darėm kiekvieną mėnesį gimtadienį vienam vaikui dovana jam gimtadienį nemokamai visą tortą padaro. Ten aš studiją žaidimų duodu pramogas“ [G3]. Ji pabrėžia svarbą, kad tokie vaikai, kurie neturi išteklių, gautų šventes ir dovanas, kurių jų šeimose dažnai trūksta. Tokia refleksija rodo, kad globėjas gali tapti svarbiu žmogumi, kuriuo vaikai gali pasitikėti ir rasti paramą: „ir jeigu mes nepadėsime, galbūt aš tam vaikui tas žmogus būsiu, kuriuo, kuris va juo patikės ane. Jeigu jam ten šeimoj blogai, tikrai mama geria, tėtis geria, tikrai matau kaimynystėje, mama gyvena vaikų gimdo, kas metus gal tenais, bet tai kažkas turėjo patikėti, jeigu darželį nepatikės“ [G3]. Pabrėžiamas šilumos ir pagalbos svarba vaikams, kurie neturi kitų resursų ir kuriems reikia papildomos paramos ne tik materialinės, bet ir emocinės.*

Kalbant apie specialistus, dirbančius švietimo įstaigose, ~~ta~~ artimo ryšio užmezgimas su mokiniu padeda sukurti saugią aplinką, kurioje galima atsiverti ir išsakyti sunkumus: *„Kuo ryšys padeda? Tai tiesiog greičiau mokins atsiveria, lengviau viską pasisako, su kokiom problemom susiduria“ [P1]. Pavyzdžiui, pedagogės sėkmė, bendraujant su globojamu vaiku, audžiama iš empatijos, aktyvaus klausymosi, ramaus tono ir humoro įvairiaspalvių siūlų: „Aš manau, didžiausia sėkmė yra nuoširdumas, nuoširdumas, empatija, išklausymas ir ramus tonas. Tai irgi vat pajuokavimas, truputį pagal jų kalbą, jeigu va taip vat irgi pašneki, tada iš karto įsileidžia jau artimiau tave. Lengvesnis yra priėjimas prie vaiko. Labiau pasitiki labiau atsiskleidžia tada“ [P1]. Šios pedagogė teigimu, labai svarbu išsakyti teigiamas globojamo vaiko ypatybes, o tada įvardinti problemas, šitaip sumažinant globėjų gynybinę reakciją ir sukuriant saugią aplinką, skatinančią imtis veiksmų ir siekiant sėkmės: „tai bendraujant su globėjais visada stengiuosi pagaltoti pirmiausia vaiko gerąsias savybes. Ir, jeigu noriu kažką bloga pasakyti apie jų vaiką, tai pirmiausia pasakau kažką gero apie jų vaiką. Tada ta pagalba labiau, tas bendradarbiavimas labiau toks nu geranoriškesnis, nes jie mato, kad mes pastebim irgi ir gerąsias puses“ [P1]. Kita vertus, vienas iš pedagogų išsako griežtesnę poziciją ir teigia, kad sėkmė atsitinka tada, kai globojami vaikai viena ranka glostomi, o kita sudrausminami. Tai vadinama aukso viduriuku tiek vaikų auklėjime, tiek ugdymo procese: „Kaip sako sausainė principas. Man atrodo, kad turi viskas būt per vidurį sausainis ir rimbas“ [P2].*

Sėkmė, ugdant mokinius, priklauso nuo pačio pedagogo gebėjimo sudominti vaikus, įtraukiant į įdomias veiklas ir rodant dėmesį, skirtą nukreipti tinkama linkme: „*tas pasikeitimas elgesio labai priklauso ir nuo mokytojo, kaip mokytojas sudomina tą mokinį, kaip jį įtraukia. Jeigu mokiniui bus įdomi veikla, mokytojas rodys dėmesį, tai mokinys gali ir krypti į gerąją pusę*“ [P1]. Dėl šios priežasties, pedagogo vaidmuo vaikų emociniame vystymesi užima svarbią vietą. Pavyzdžiui, pasakojimas apie auklėtoją, kuri ne tik suteikia vaikui emocinį palaikymą, bet ir aktyviai rodo meilę ir pagarbą, pabrėžia, kaip svarbu vaikams jausti, kad jie yra vertinami ir mylimi: „*kad auklėtojas tikrai turim nuostabią auklėtoją, labai mylinčią labai prisirišusi ir jina ir jisai visą laiką prašo jos patvirtinti, kad jisai yra geras ir jam to dėmesio sako ir sako, ir aš tikrai akivaizdžiai jam papildomai sako duodu to dėmesio. Ji visą laiką jį paaukština, pagerbia*“ [G3]. Vaikas, kuris gauna tiek šilumos ir dėmesio, jaučiasi saugus ir pasitikintis, kas yra būtina sveikam emociniam vystymuisi. Auklėtojos pasirinkimas dar labiau prisirišti prie vaiko ir stengtis užtikrinti, kad jis jaustųsi mylimas, yra puikus pavyzdys, kaip profesinė atsakomybė ir asmeninis švelnumas gali padėti vaikui įveikti sunkumus: „*bet jai va norisi lepinti ir galbūt jos požiūris, kad juos reikia dar labiau mylėti, nes kažkokias vaikystės traumas, tada reikia jį dar labiau mylėti*“ [G3]. Iš to galima daryti prielaidą, kad mokyklos vaidmuo globos procese yra daugialypis ir apima ne tik vaiko ugdymą, bet ir jo socialinės bei emocinės gerovės užtikrinimą. Šiame kontekste mokykla atlieka svarbią funkciją, padedant globos koordinatoriams įvertinti vaiko poreikius, stebėti jo adaptaciją naujoje situacijoje ir teikti tiek jam, tiek globėjams reikiamą pagalbą.

Taip pat sėkminga globojamų vaikų integracija į ugdymo įstaigą tiesiogiai priklauso nuo pedagogų gebėjimo priimti vaiką tokį, koks jis yra, ir atsižvelgti į jo individualius poreikius. Pozityvus pavyzdys rodo, kad kai auklėtoja išklauso globėją, supranta vaiko elgesio ypatumus ir taiko tinkamas strategijas, vaikas gali sėkmingai adaptuotis, jaustis mylimas ir integruotas į grupę, nepaisant ankstesnių nesėkmių kitose ugdymo įstaigose: „*bet sėkmė įvyko tuomet, kaip pakeitė darželį, kuriame auklėtoja irgi priėmė vaiką ir išgirdo globėją, išgirdo, nes vaikas visai konkrečiai, kai labai pradeda, daug kyla emocijų, tai jisai pradeda mėtyti daiktus ir bėgioti, ir jam reikia tiesiog sakyti to dabar jaudiniesi stoka ir kvėpuok jisai nesuveda šitų 2 dalykų ir tiesiog reikia pastebėti. Ir jisai žodžiu, si susinormalizuoja, jam tiesiog reikia pastebėti, kad jisai suprastų, kas čia su juo vyksta. Ne tu negali, nes tai taip ir kai auklėtojos pamatė, kad taip yra išgirdo, ką reikia daryti, jos tiesiog visą laiką žinojo, kad vaiką reikia labiau pastebėti, sustabdyti ranką, paliesti, žvilgsnį pagauti, kad jisai tiesiog ir jokių problemų nebuvo*“ [GK5]. Sėkminga globojamų vaikų integracija į ugdymo procesą priklauso nuo pedagogų gebėjimo išvelgti ir priimti kiekvieno vaiko individualumą bei specialius poreikius. Nepaisant to, ar vaikas susiduria su elgesio sunkumais, ar yra gabus ir gerai besimokantis, esminis veiksnys yra mokytojų atvirumas ir noras suprasti bei atliepti tuos ypatumus, kurie yra neatsiejama kiekvienos asmenybės dalis „*Nes nu nes tie vaikai, jie nėra kitokie, jie tiesiog*

turi savo ypatumą, kurį reikia priimti tai” [GK5]. Iš to galima spręsti, kad sėkminga globojamų vaikų integracija į ugdymo įstaigas labai priklauso nuo žmogiškojo veiksnio ypač nuo pedagogo asmeninių savybių ir požiūrio. Empatiškas, pašaukimą savo darbui jaučiantis mokytojas, turintis reikiamas pedagogo savybes, geba įsijausti į ypatingą globojamų vaikų situaciją, suprasti jų poreikius ir sukurti palankią aplinką integracijai. Tokie pedagogai linkę priimti vaikus ir padėti jiems emociškai gerai jaustis mokykloje bei bendraujant su kitais: „ Jeigu aš suprantu, bus empatiška mokytoja, turinti tas pedagogo reikalingas savybes, iš pašaukimo dirbanti, tai niekada mes neturėsime problemos” [GK1].

Globos koordinatoriaus veikla taip pat yra esminė grandis, užtikrinanti sklandų naujai atsiradusių globėjų įsitraukimą į vaiko gyvenimą ir švietimo procesą. Šio specialisto pagrindinis tikslas – įgalinti globėjus, suteikiant jiems reikiamas žinias ir įrankius, kaip palaikyti vaiko mokymosi motyvaciją ir gerovę, kartu išlaikant ribą ir neperimant nei globėjo, nei vaiko vaidmens. Taigi, iniciatyvūs pedagogai, kurie prisideda prie sėkmės atvejų yra tarsi dovana, saulės spindulys, prasiskverbiantis pro tamsius globojamų vaikų švietimo įstaigose patirties debesis: „*Na, bet iš tų gerų pavyzdžių, kurių irgi yra, tai tai iš tikrųjų nu irgi kelia ir džiaugsmo ir pasitenkinimo, kad ne visi taip veikia, yra tikrai nuostabių pedagogų, mokytojų, kurie, kurie nu ir va tarp mokyklos iniciatyvą, kuri ruošiasi kviestis, kiekvienas žingsnis yra iš didžiulės dovana*“ [GK5]. Globos koordinatoriaus sėkmingo darbo su globojamais vaikais ir jų globėjais pagrindas yra nuolatinis dėmesio sutelkimas į vaiko interesus ir poreikius, ypač konfrontacinių situacijų metu: „*Ir kai jau pradėdi eiti į kažkokį konfliktinį santykį, konfrontaciją, tai visą laiką grįžti reikia ką apie ką, kas čia yra svarbiausi šitoj vietoj tai visą laiką sustoti ir sugrįžti, kad čia apie vaiką. Ne apie mano ambicijos ne apie mano norus, bet apie vaiko poreikius, ne apie mokyklos poreikį ir ne apie globėjo kaip pačio pirmos asmens, tai požiūris*” [GK5]. Efektyvus bendradarbiavimas tarp globos koordinatoriaus ir globėjų, grįstas abipusiu mokymusi, atvirumu, noru gilinti žinias ir tartis, bei gebėjimas komunikuoti, yra būtinas siekiant bendro tikslo – užtikrinti vaiko gerovę: „*Tai bendradarbiavimas pačių globėjų, atvirumas, noras gilinti žinias, na noras tartis, noras komunikuoti. Na ir turbūt tos sėkmės ir apie tai, kaip visi kartu, kaip visi bendradarbiauja*” [GK5]. Svarbiausia yra suvokti, kad visų veiksmai turėtų būti orientuoti į vaiko poreikius, o ne asmenines ambicijas ar institucinius interesus.

Kalbant apie sėkmingos integracijos pavyzdį, tai sėkminga integracija į švietimo įstaigą prasidėjo nuo globos koordinatorės įžvalgos pastebėti paauglio mokyklos nelankymo priežastis, slypinčias jo psichinės sveikatos būklėje – depresijoje ir nerimo sutrikime, kurie ilgą laiką liko nepastebėti. Laiku pasikreipus į specialistus ir pradėjus gydymą, buvo žengtas pirmas žingsnis link situacijos gerėjimo. „*aš radau vaikina 17 metų nebelankantį jau mokyklos ir jisai jau pasakė, kad jis nebegriš. Bet aš pradėjus analizuoti situacijas, pradėjau įtarti, kad yra psichologinės problemos ar sutrikimai. Pavyko įkalbinti apsilankyti pas psichiatrą vaikų ir sprendėm tada motyvavimo klausimą. Labai stiprinau, surinkau savo nuomonę, kad gabus yra ir žodžiu numezgiau ryšį, pradėjau po truputį,*

labai ne visada, labai patyriau ir tikrai, nes paaiškėjo vėliau, o iš diagnozės, kad laiku nenustatyta diagnozė, tai yra depresijos ir nerimo sutrikimas ir tas pagrindas nelankyti mokyklą motyvuotas, buvo lemtas, aš jaučiu susirgimo pasekmę. Toks vaikas labai izoliuotas, labai vienišas.“ [GK1].

Globos koordinatorės asmeninis ryšys su paaugliu, jo stiprinimas ir tikėjimas jo gabumais tapo svarbiu motyvacijos šaltiniu tęsti mokslą. Atsižvelgiant į sudėtingą paauglio situaciją (neveiksni globėja, atsakomybė už jos priežiūrą), koordinatorės lydėjimas ir pagalba organizuojant gydymą buvo itin svarūs: *„Tai šitoj vietoj pavyko man lydint jį, nes globėja yra neveiksni vos paeinanti močiutė, nemokanti lietuvių kalbos. Tai tai apsunkina jo suvokimą išvis, kas vyksta ir ir panašiai, ir močiute prižiūrėt reikia ir visa kita“ [GK1].* Todėl mokyklos bendruomenės, ypač mokytojų ir socialinės pedagogės, bendradarbiavimas ir prisitaikymas prie paauglio poreikių, sudarant galimybę mokytis namuose ir laikyti egzaminus atskiroje patalpoje dėl jo socialinės fobijos, parodė mokyklos norą padėti integruotis. Ir nors mokymasis vyksta namuose, paauglio įsitraukimas ugdymosi procesą ir bendravimas su mokytojais žymi palaipsninį socializacijos procesą: *„Tai dabar vaikas jau pradeda bendrauti su pedagogais, jam patvirtintas namų mokymas, ne nuotolinis, bet būtent namų mokymas. Ši diagnozė reiškia su jais egzaminus laikys. Vėlgi iš karto perspėjau, kad esanti diagnozė lemia, kad jis negali sociume laikyti tarp vaikų, nes priežastis jo didžiausia fobija yra bendraamžiai sutikti iš mokyklos“ [GK1].* Teigiama dinamika ir biologinės motinos įsitraukimas teikia vilčių dėl tolimesnės sėkmingos integracijos ir galimo grįžimo į mokyklą ateityje: *„Pats vyko jau be manęs vyko ir biologinė motina grįžo, pamačiusi, kad čia kažkas labai jau rūpinasi visi. Biologinė motina lydėjo jau keletą kartų iki medikų ir toks vyksta, kad ir į dienos centrą pavyko, kad su psichiatre kalbėjom kartu su vaikinu ir jinai sako, nu, nors mini žingsneliais prie kažkokios socializacijos grįš“ [GK1].* Svarbu, kad paauglys matytų ateities perspektyvas ir neprarastų motyvacijos siekti išsilavinimo.

Todėl viena vertus, grąžinant globojamus paauglius į mokyklą po ilgesnės pertraukos, susijusios su trauminėmis patirtimis, būtina taikyti palaipsninio grįžimo strategiją, kuri būtų orientuota į palaikymą ir motyvaciją, o ne į baudimą už praleistą laiką ypatingai, jeigu tai yra staigaus paėmimo iš šeimos atvejis, kuris yra didžiulė trauma vaikui, švietimo įstaigos turėtų būti lanksčios ir leisti vaikui laikinai atsitraukti nuo mokymosi, kad jis galėtų orientuotis naujoje situacijoje ir emociškai stabilizuotis: *„kiek tam tikrais momentais nereikalauti iš vaikų tų pasiekimų turiu omeny, kai, tarkim, vaikas yra paimamas iš šeimos. Nu, tarkim, nežinau pirmadienį paėmė iš šeimos. Antradienis turi eiti į mokyklą, tai, tai yra labai sudėtinga, taip pat, kad būtų galimybė atsižvelgti į tą vaiko poreikį, kad galbūt jis gali padaryti pertrauką ir nežinau kažkurį laiką apskritai neiti į mokyklą, o bandytis orientuotis savo gyvenime ir savo situacijoje“ [GK2].*

Kita vertus, pastebima ir tai, kad vaikai, kurie išgyvena emocinius sunkumus ir linkę užsisiklėti savyje, dažnai lieka nepastebėti, nes nekelia aktyvių problemų ugdymo procese. Jų tylus buvimas gali būti nepastebėtas tol, kol neišsivysto rimtos psichologinės problemos, pavyzdžiui, depresija.

Pedagogai dažniau linkę kreipti dėmesį į vaikus, kurie demonstruoja elgesio sunkumus ar prastus mokymosi rezultatus, o tyliai kenčiantys vaikai gali likti be reikiamo laiku suteikto pagalbos: „*jeigu vaikas kelia problemas, tiesiog fiziniu savo buvimu, nesimokymu į juos visada daugiau dėmesio atkreipiama, o į vaikus, kurie nyksta tiesiog tyliai akyse, užsidaro savyje ir taip toliau, tai ne*“ [GK1]. Aprašytas jaunuolio atvejis rodo sėkmingos integracijos galimybę net ir po ilgalaikės savi-izoliacijos. Svarbiausiu veiksmu šioje situacijoje tapo globos koordinatoriaus entuziazmas ir individualus požiūris į vaiką, parodant jam, kad jis yra svarbus ir mokykla jo neatmeta: „*Aš savo tokiu entuziazmu grįšiu prie to vaiko. Parodžiau, kad jisai labai svarbus. Mes niekur neišmeta į šios mokyklos ir kad kaip tik dabar, tada, kai bloga jam, tarsi tampa daugiau darbo*“ [GK1]. Mokyklos reakcija, pereinant prie individualaus darbo su jaunuoliu ir psichiatrės rekomendacijos dėl galimybės bet kada grįžti į mokyklą, sukūrė palaikančią aplinką. Jaunuolio pradėtas lankyti dienos centras ir bendravimas su mokytojais rodo žingsnelis po žingsnelio vykstantį socializacijos procesą, suteikiantį vilties dėl galimo pilno grįžimo į mokyklą: „*Jie dabar individualiai su juo dirbs ne kažkaip klasės formate ir psichiatre jam pabrėžė, kad sprendimas yra atšaukiamas kiekvieną dieną labai aiškiai. Supras tik užsinorės į mokyklą kiekvieną dieną tu gali ten grįžti*“ [GK1]. Galima daryti prielaidą, kad sėkminga vaiko integracija švietimo įstaigose ir jo problemų sprendimas reikalauja visapusiško bendradarbiavimo tarp visų suinteresuotų šalių: globėjų, mokytojų, socialinių pedagogų, mokyklos administracijos ir sveikatos priežiūros specialistų. Tik bendromis pastangomis ir dalinantis informacija galima efektyviai padėti vaikui įveikti sunkumus ir užtikrinti jo asmeninę gerovę.

Dėl to, pavyzdžiui, grįžimas į mokyklos aplinką ir galimybė bendrauti su bendraamžiais yra svarbus veiksnys, padedantis globojamiems vaikams megzti ryšius, įveikti socialinę izoliaciją ir patirti teigiamų emocijų: „*bet tikrai yra situacijų, kai vaikai grįžta į mokyklas, tai padeda bendrauti su kitais, kai pradeda ryšį, mėgsta su kitais, tai tais dalykais mes ir džiaugiamės*“ [GK2].

Taigi, ideali mokykla turėtų remtis holistiniu požiūriu į vaiką, neapsiribojant vien tik akademinių žinių perteikimu. Svarbu sukurti aplinką, kurioje būtų siekiama suprasti kiekvieno vaiko individualias patirtis, poreikius ir interesus, bendraujant ne tik su tėvais ar globėjais, bet ir stebint patį vaiką. Toks individualizuotas požiūris leistų pritaikyti ugdymo metodus ir sudominti tiek vaiką, tiek visą klasę. Taip pat emocinio intelekto ugdymas turėtų būti esminė mokyklos dalis. Praktikos, tokios kaip rytiniai rato susitikimai, kuriuose vaikai galėtų įvardinti savo jausmus ir mokyti atpažinti kitų emocijas, padėtų kurti empatiją ir stiprinti socialinius ryšius. Emocinio intelekto ugdymas yra būtinas vaiko psichinei sveikatai, padeda išvengti depresijos, savižudybių ir kitų problemų, kylančių dėl nesugebėjimo pažinti ir valdyti savo emocijų bei suprasti kitų jausmus: „*Supratimas, ar aš esu liūdnas, ar koks ir ir ką aš darau, jeigu kitas, jeigu aš pastebiu, kad kitas kaip mes sąveikaujame, tai vat nuo, nes nebūtina išmokti skaičių viską mes žinom, dirbtinis intelektas dirbs, tik svarbiausia išmokyti pažinti, kaip aš jaučiuosi tada, jeigu aš išmokstu save pažinti, man atrodo, tai ideali mokykla*“

kur būtų emocinis intelektas ir intelektas“ [GK1]. Visas mokyklos personalas, nuo valytojo iki direktoriaus, turėtų būti apmokyti bazinių emocinio intelekto principų ir gebėti atpažinti vaikų emocinius poreikius bei krizės ženklus. Žinios apie savižudybių rizikos veiksnius ir gebėjimas reaguoti į vaiko emocinę būseną čia ir dabar yra gyvybiškai svarbios. Mokykla turėtų sukurti aplinką, kurioje vaikai jaustųsi saugūs pranešti apie savo emocinius sunkumus ir gauti reikiamą pagalbą: „Psichologai žino skalę savižudybių, kokie požymiai yra pirmo lygio pavojus, kokie 2, kokia 3 ir tai yra aiškiai apibrėžta mokslas tai va, kaip nu idealiu, mano atveju visi tie darbuotojai nuo valytojo iki direktorių jų bazinius dalykus“ [GK1].

Galiausiai, vaiko patirtis mokykloje yra glaudžiai susijusi su jo patirtimi šeimoje ir visuomenėje. Jei vaikas ateina į mokyklą iš palankios aplinkos, jo integracija ir bendravimas su kitais vaikais vyksta natūraliai. Tačiau jei vaikas turi sudėtingų patirčių ar jaučiasi nesuprastas, jis gali ieškoti dėmesio kitais būdais, o tai gali paveikti ir jo globojamą vaiką: *„Bet tai aš matau plačiąją prasmę. Tu ateini iš šeimos į mokyklą, jeigu, tai toj mokykloj būtų iš laimingos kažkokios simpatiškos visuomenės ir tie vaikai nu, nes yra normalu. Jeigu aš ateinu pats kažkoks nors ir puikiam gerbūvį, niekam neįdomus kažkoks tai, gal aš išsilieju ieškau ten to dėmesio, kitais būdais, tada aš savo vaiką, dar globojamą ar kokį paskiau ten pabulinu“ [GK1].* Todėl mokykla turėtų būti bendruomeniška ir empatiška, kurioje kiekvienas vaikas jaustųsi priimtas ir suprastas, nepriklausomai nuo jo asmeninės patirties. Tokioje mokykloje nėra vietos pasyviai sėdėjimui socialiniuose tinkluose, o vyrauja nuoširdus bendravimas ir aktyvus įsitraukimas į įvairius būrelius: *„Nu, tai turbūt tai ideali mokykla būtų, kur niekas nesėdi socialiniam tinkle. Visi domisi vienas kitais nuoširdžiai kažkaip bando sąveikauti per užimtumą, būrelius, bet protinis potencialas mokyklose“ [GK1].* Iš to galima daryti prielaidą, kad ypač vyresnių klasių mokiniams reikėtų siūlyti patrauklius ir intelektualiai stimuliuojančius užsiėmimus, tokius kaip robotika, programavimas ar dirbtinio intelekto studijos, kurie padėtų nukreipti jų energiją pozityvia linkme ir atitraukti nuo žalingų pagundų: *„kažkoku įrankiu nu tikrai kas juos sudomintų, laikytų nuo vartojimo, oo nuo gatvių, nuo kažkokių ten bandymų išsiaiškinti, ar ne, kokios yra cheminės dar medžiagos psichoaktyvios“ [GK1].*

Taigi, teigiami pokyčiai globojamų vaikų socialinėje ir emocinėje būklėje bei komunikacijos įgūdžiuose yra sudėtingo, daugiapakopio proceso rezultatas, kuriame dalyvauja globėjai, mokytojai, psichologai, globos koordinatoriai ir pats vaikas: *„jei iki tokio, kad gali jau ir patys žinutę parašyti, kad tu vat norim susitikti, pasikalbėti, tai nėra, kad kažkoks vienas dalykas padaryti pokytį. Tai yra visa sistema, yra globėjai, mokytojai, psichologai, mes globos koordinatoriai, pats vaikas auga bręsta, tai visa sistema visą aplinką, tą pokytį, turbūt daro, nes negalėčiau taip įvardinti, kad kažkoks vienas dalykas padaro pokytį“ [GK2].*

Apibendrinant išsakyta mintis ir pateiktus pavyzdžius galima teigti, kad globojamų vaikų integracija į švietimo įstaigas atskleidžia, jog tai yra daugialypis ir kompleksiškas procesas.

Pabrėžiama, jog vien tik fizinio saugumo neužtenka – būtina kurti aplinką, kurioje vaikas jaustųsi mylimas, priimtas ir suprastas. Esminiai sėkmingos integracijos veiksniai apima globėjų emocinį brandumą ir sąmoningumą, ugdomąjį požiūrį į vaiko elgesio iššūkius, mokyklos aplinkos pritaikymą individualiems poreikiams, empatiškus ir į vaiko gerovę orientuotus pedagogus, bei veiksmingą globos koordinatoriaus ir institucijų bendradarbiavimą. Integracija tampa sėkminga tuomet, kai vaiko kasdienybė tampa kuo artimesnė jo bendraamžių patirčiai, o mokykla prisideda ne tik prie akademinio, bet ir emocinio gebėjimų ugdymo.

4.3. Etikečių klijavimo kultūra: pedagogų ir visuomenės narių požiūris į globojamus vaikus tampa Linčo teismu

Socialinė stigma ir globėjų bei vaikų biologinių tėvų patirtys švietimo sistemoje neretai yra siejamos su išankstinėmis diskriminacinėmis nuostatomis. Globėjai, priėmę vaiką į savo šeimą, neretai susiduria su neformaliu atstūmimu ar stereotipais, ypač prestižinėse ar stipresnė reputaciją turinčiose ugdymo įstaigose: *„Tai pirmam daržely, tai labai nustebino, kad buvo pasakyta, kad mes, bet labai prestižinis darželis jau P miesto mastu čia iš prestižiškiausių darželių. Tai pasakė, mes tokių vaikų nepriimam, tai buvo labai, ne pri nepriimam, bet netiesiogiai direktorė buvo savivaldybė, jau man ta moteris pasakė, kur aš registravau tą vaiką“* [G3]. Nors formaliai, pavyzdžiui, tokie darželiai neturėtų diskriminuoti, subtilios užuominos, neoficialūs atsakymai ar netiesioginis vengimas priimti vaiką rodo giliai įsišaknijusią stigmą – prielaidą, kad globojami vaikai bus problemiški, turintys specialiųjų poreikių ar kilę iš „asocialių“ sąlygų. Tokios patirtys ne tik sukelia skausmą globėjams, bet ir gali atgrasyti nuo aktyvesnio dalyvavimo viešojoje erdvėje, nes baimė dėl visuomenės nuostatų ir žiaurių komentarų tampa nuolatiniu emociniu spaudimu. Tai iliustruoja sisteminės tolerancijos stoką ir būtinybę stiprinti visuomenės švietimą apie globą, vaikų teises ir lygybę ugdymo procese.

Dėl to globėjai sąmoningai renkasi neviešinti vaiko globos statuso ugdymo įstaigoje, siekdami apsaugoti vaiką nuo galimų neigiamų reakcijų, tokių kaip diskriminacija, gailestis ir socialinis atstūmimas: *„Tai dalis globėjų labiau yra pasirengę, kiek įmanoma ilgiau neviešinti apie tai, kad vaikas yra globojamas ugdymo įstaigoje“* [GK2]. Tai atskleidžia globėjų strategijas, susijusias su informacijos apie vaiko globą atskleidimu mokykloje ir paaiškina priežastis, kodėl globėjai linkę išlaikyti konfidencialumą, įskaitant norą apsaugoti vaiką nuo stigmatizavimo ir neigiamų stereotipų. Tekste pateikiami pavyzdžiai, kaip vaikai patys linkę nepristatyti savo globėjų kaip tokių, dažnai vadindami juos mama ar tėčiu, ir kaip giminaičių globa taip pat dažnai yra nutyliama: *„Labai įvairiai, turbūt didesnioji dalis stengiasi išsaugoti konfidencialumą, ane, per daug nepasakoja apie tai, kad yra globojama, nes nemaža dalis vaikų į savo globėjos kreipiasi mamą, tėtį. Tai kaip ir nepristato, kad tai yra mano globėjas“* [GK2]. Visgi svarbu svarstyti ar šis konfidencialumas yra efektyvi vaiko

apsaugos priemonė ir kokias galimas pasekmes tai gali turėti vaiko socialinei integracijai ir mokyklos bendruomenės supratimui apie jo situaciją.

Globojami vaikai dažnai patiria stigmatizavimą dėl įvairių priežasčių, kurių pagrindinės yra tėvų priklausomybės, nepriežiūra ir kitos socialiai nepalankios aplinkybės, lėmusios vaiko patekimą į globą: „*Išankstinių nusistatymų įvairių yra, kaip minėjau, dalis didelė tikrai ženkliai Lietuvoj tėvų praranda teises į vaikus būtent dėl priklausomybių ir asocialaus elgesio, negebėjimo pasirūpinti. Pavyzdžiui, tas vaikas gali jau turėti šleifą to, sakykim, alkoholio vaiko jau stigma jau nešis tam tikrą. Tai pats faktas, kad jau dasirito iki tokio dugno, kad atėmė jų vaikus nu ta prasme, tai tiktais paskutinę vyšnią ant torto*“ [GK1]. Šis stigmatizavimas gali pasireikšti įvairiomis formomis: nuo visuomenės ir bendraamžių išankstinių nusistatymų dėl vaiko šeimos istorijos iki diskriminacijos dėl vaiko išvaizdos ar materialinės padėties: „*Kartais gali, matyt, pedagogai, pavyzdžiui, vaikai gali stigmatizuoti, jeigu iš tų šeimų, kur aš miniu asocialių arba skurdą patiriančių šeimų, tai galėjo diskriminuoti vien pagal išvaizdą, kad kažko trūksta, kad negali, gal deramai ten telefono, kažkokio ten nusipirkt geresnio ir pan.*“ [GK1]. Iš to galima matyti, kad vis dar gajūs stereotipai, kad globojami vaikai „paveldi“ blogą elgesį ar nesėkmes iš savo biologinių tėvų: „*Iš tėvų, kad paveldėję, kad nieko gero iš tų vaikų nebus*“ [G4]; „*Nu žodžiu, tokie visokie. Ten buvo vagis, vagia ir vogs. Alkoholio vaikas alkoholiu bus čia nieko nepadarysi*“ [G1]; „*Nes, jeigu jis ten buvo niekam tikęs, kas čia pasikeitė? Jis niekam tikęs, ką jis pasieks vaikinamio, ką jis pasieks iš tų alkoholių šeimų?*“ [G1]. Tai kelia iššūkių vaikų integracijai ir reikalauja sąmoningo požiūrio keitimo bei švietimo visuomenėje. Net pats globos faktas kartais gali būti stigmatizuojantis: „*Pats jau globos faktas ir tokia išdava*“ [GK1]. Nors dažniausiai kalbama apie negatyvų globojamų vaikų stigmatizavimą, pasitaiko ir pozityvios diskriminacijos atvejų, ypač kai vaikas į globą patenka dėl visuomenėje priimtinių priežasčių, pavyzdžiui, tėvų netekties. Tokiais atvejais vaikai gali sulaukti perdėto gailėsčio ir lengvatų mokykloje, kas ilgainiui gali pakenkti jų mokymosi motyvacijai ir savarankiškumui: „*Žodžiu gali ir taip pasitaikyt, įvairūs būna atvejai, tokia meškos paslauga tokia, kad vėliau vaikas supras, kad galima pravažiuot su tais mokslais*“ [GK1]. Tai rodo, kad bet kokia diskriminacijos forma, tiek negatyvi, tiek pozityvi, gali turėti neigiamų pasekmių vaiko raidai. Be to, svarbu pabrėžti, kad stigmatizavimas nėra savaiminis globos palydovas, tačiau jau egzistuojantys neigiami stereotipai apie vaikų kilmę ir šeimos aplinkybes gali sustiprėti ar paaštrėti vaikui patekus į globą: „*bet, manau, kad stigmatizavimas savaime neateina gal su globa, kiek jisai yra jau gali būti tam jau jau iki to laiko tiktais gali kažkas paaštrėti, pasikeist*“ [GK1].

Stigma gali būti susijusi ir su vaikų sveikatos ir mitybos įpročiais. Pavyzdžiui, globėja pasidalija savo patirtimi, kai buvo su vaiku ligoninėje, kuriame daktarė pastebėjo, kad tokie vaikai, kaip jos globotinis, dažnai serga ir turi silpną imunitetą. Ji pasakoja, kaip gydytoja susiejo šiuos sveikatos problemas su vaiko kilme, teigdama, kad globojami vaikai yra silpnesni, nes dažnai buvo pamesti

tėvų, neturėjo tinkamos mitybos ir nevalgė vaisių ar nevartojo vitaminų. Globėja pabrėžia, kaip skaudžiai ją paveikė šie žodžiai, nes nors vaikas pirmą kartą ragavo jogurtą ar sūrelį, ji jautėsi, kad jis buvo neigiamai vertinamas tik dėl savo istorijos, o ne dėl tikrų sveikatos problemų: „*Ir vėl aš tokia labai nemėgstu. Ten šakotis labai prieš ten vyresnius ir panašiai, bet labai skaudžiai nusigirdo*“ [G3].

Taip pat, mokyklos bendruomenės neigiamas požiūris į globojamus vaikus, pasireiškiantis jų "nepatogumu" ir linkimu nurašyti dėl elgesio problemų, atskleidžia galias diskriminacines nuostatas ir stigmatos apraiškas: „*Bet bet ką dalinosi globėjai, tai būtent apie tą apie tuos vaikus, kad jie yra nepatogūs ir nurašoma viskas į netinkamą elgesį ir globa, kaip etiketė jinai yra nu globojamas tai toks, kaip tėvai. Tai vis tiek čia jau, kol nieko iš jo nebus, tai čia iš globėjų žinau*“ [GK5]; „*Tai yra nepatogūs vaikai. Jie būna iš karto nurašyti*“ [G1]; „*Ir kol nežinojo, iš kur, tai viskas klostėsi, sakykim, visai neblogai, bet, kai suvaikščiojo informaciją, tai jo jis tapo žiauriai nepatogus. Ir tada faktas, kad jis jau tada maištavo*“ [G1]; „***Tai va taip, taip sunkūs vaikai. Niekam nėra patogu***“ [G1]. Šis požiūris ignoruoja vaiko individualius poreikius ir sudėtingą gyvenimo patirtį, taip apsunkindamas jo integraciją į mokyklos aplinką ir neigiamai veikdamas jo raidą. Dėl šios priežasties, net ir nebylus nusistatymas prieš globojamus vaikus pasireiškia nenoru priimti į švietimo įstaigas: „*Bet tikrai esu girdėjusi yra įstaigų tokių, kur globojamų vaikų nenori įsileisti. Bet gal čia neminėsiu, nereikia*“ [P1]. Todėl svarbu būti jautriam nelygybei ir galimoms patyčioms bei socialinėms atskirtims vaikų tarpe dėl skirtingo traktavimo: „*Tai jai tiesiog yra per sudėtinga, per sunku jinai nepaveža to krūvio ir neatlaiko, iš tikrųjų, bendraamžių nepriėmimo, abejingumo tokio, nenori su ja bendrauti, draugauti. Tai prasidėjo ten ir nu tokie pasišaipymai*“ [G5]. Tačiau pedagogai pabrėžia, kaip svarbu užtikrinti vienodą požiūrį į visus vaikus, nepriklausomai nuo jų statuso ~~globojamas ar ne~~: „*Jeigu pastatyti visus vaikus išrikiuoti, tai, aš manau, mes ne pasakytumėm, kuris čia yra tikrai būtent iš šeimos, o kuris yra iš globos įstaigos arba iš globojamos šeimos*“ [P3]. Kadangi vaikai yra labai imlūs ir greitai pastebi bet kokius skirtumus traktavime, tai gali tapti patyčių priežastimi: „*Na tai, kas prasideda, vos, galima sakyti iš dalies ir patyčios a jam lengviau duokit na jau iškart tai va sarkazmas. Jam lengviau jam gi palengvinta programa*“ [P1.] Nors specialūs poreikiai pateisina individualų požiūrį, neteisingas arba nesuprantamas lengvatų taikymas gali sukelti neigiamą reakciją iš kitų vaikų. Kai kurie mokiniai gali netgi manipuliuoti lengvatomis, prašydami jų net nesuprasdami tikrosios priežasties, o tai rodo, kaip svarbu aiškiai komunikuoti ir pagrįsti bet kokius nukrypimus nuo bendrų taisyklių.

Pastebima, kad globojami vaikai patiria įvairias reakcijas iš bendraamžių ir mokyklos personalo, kai jų globos statusas tampa žinomas, todėl konfidencialumo išlaikymas yra dažna strategija, siekiant išvengti neigiamų patirčių. Taip yra dėl to, kad aplinkinių gailestis ir perdėtas rūpinimasis, reiškiantis sužinojus apie vaiko globos statusą, gali sukelti neigiamus jausmus vaikui, trukdyti jo integracijai į bendraamžių grupę ir paskatinti norą slėpti savo asmeninę situaciją arba

atvirksčiai tuo yra naudojamas: „*Vaikas nėra drąsus*“ <..> „*sakyčiau, trūksta šiek tiek, bent jau mano mokiniui, kuris yra mano klasėj, tai jam tikrai trūksta savarankiškumo, tai jam tokia meškos paslauga, dažnai už jį viskas yra padaroma. Tai jis pats tapęs tokiu tinginiuku*“ [P5]. Atsiskleidžia, kaip nepalankiai globojami vaikai gali reaguoti į aplinkinių, ypač mokyklos personalo reakcijas, kurios yra paremtos gailesčiu ar perdėtu noru padėti. Pasakojama situacija, kai sužinojęs apie vaiko globą, auklėtojas reaguoja itin jautriai ir siūlo pagalbą, nors vaikas to nenori ir siekia būti traktuojamas kaip visi kiti: „*Ir irgi yra tekę susidurti su situacija, kad kai sužinojo auklėtoja, kad vaikas yra globojamas, tai labai sureagavo jautriai, kad kodėl anksčiau nesakėt, kad jinai būtų norėjusi padėti, kad klausia, ar paramos jokios nereikia, tai irgi ten buvo labai nemaloni tokia reakcija, kad nieko jai nereikia susitvarko, kaip bet kuris kitas normalus vaikas, jokio papildomo dėmesio, tuo labiau paramos rinkimo tikrai nenori ir nenori būt kažkokia išskirtinė mokykloje ir dėl to nenorėjo, kad mokykla apie tai žinotų*“ [GK2]. Tai reiškia, kad toks išskirtinis dėmesys gali sukelti vaikui diskomfortą, gėdą ir norą išvengti bet kokio išskirtinumo, net jei jam iš tiesų reikėtų pagalbos. Konceptas akcentuos būtinybę ugdymo įstaigose formuoti subtilesnį ir labiau individualizuotą požiūrį į globojamus vaikus, vengiant gailesčio ir siekiant natūralios integracijos.

Dėl to svarbu skatinti lygias galimybes visų mokykloje besimokančių vaikų atžvilgiu. Globėja pabrėžia, kad svarbu nenurašyti globojamų vaikų kaip „kitokių“ ir stengtis neskelbti jų išskirtiniais ar prastesniais. Ji mano, kad, nors jai pasisekė su jos globotiniu, nėra garantijų, kad visi vaikai gaus tokią pačią paramą ir priežiūrą. Ji siekia, kad ateityje visi vaikai, nepriklausomai nuo jų istorijos, būtų laikomi lygiais, mylimais ir vienodais. Pagrindinė jos mintis – kad švietimo sistema turi pasikeisti ir suteikti lygias galimybes visiems vaikams, nes tik tada jie galės augti laimingi ir pasitikintys: „*Ir pabaigiant, kad kaip aš įsivaizduoju, kad būtų laimingi tie visi vaikai, kad jie būtų visi lygūs, visi vienodi, visi mylimi, visi neišskirtiniai, tai, manau, turi pasikeist sistema švietimo, kad nu visi vaikai vienodi*“ [G3].

Tačiau nepaisant deklaruojamo vienodo požiūrio, ugdymo įstaigose gali egzistuoti subtilios, iš kalbos ir reakcijų išplaukiančios diskriminacinės nuostatos ir stereotipai, susiję su vaiko globos statusu, kurie trukdo jų integracijai ir gerovei. Tai rodo, kaip mokytojų ir kitų darbuotojų komunikacija gali atskleisti paslėptą požiūrį į globojamus vaikus, net jei sąmoningai jie teigia nediskriminuojantys: „*Kartais tenka susidurti su tam tikrais stereotipais, kurie nėra tokie, kaip čia išoriškai gal lengvai pastebimi*“ [GK2]. Nagrinėjami pavyzdžiai, kai vaiko draugai apibūdinami kaip „normalūs“, o tai netiesiogiai stigmatizuoja globojamą vaiką: „*bet kalbant daugiau, giliau, daugiau bendraujant irgi taip pasigirsta, kad, tarkim, nežinau, klausiant apie vaiko draugus sako, ne, ne vaiko draugai visi normalūs, ne globojami*“ [GK2].

Be to, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad vaiko globos situacija dažnai iškelia klausimus apie ribas tarp privatumo, tapatybės ir visuomenės nuostatų. Pradinis sprendimas neskelbti apie globą net

artimiausiems žmonėms atspindi ne tik siekį apsaugoti vaiką, bet ir baimę dėl aplinkinių reakcijų, galimos stigmatizacijos ar net nesupratimo šeimos viduje: „*kai mes tik pasiėmėm tą vaiką, tai mes niekam nesakėm, absoliučiai nei sesei nesakiau, nei giminėms nesakiau*“ [G3]. Sprendimas atvirauti palaipsniui ir asmeniškai supažindinant atspindi pagarbą tiek vaiko, tiek šeimos emociniam saugumui. Ilgainiui, kai aplinkiniai nebepastebi skirtumo tarp „savo“ ir globojamo vaiko, šeima patiria tam tikrą socialinę sėkmę – įtvirtina vaiko vietą be papildomo aiškinimosi: „*Gal ir iš pradžių niekam nesakėm iš vis apie tą vaiką, kad jisai atsirastiktais jau, kai mašinoj pas mane sėdėjo, kai mes važiojom namo, jau pasakiau artimiausią artimiausiam ratui, susipažinkit, mano vaikas. O po to ir šiaip eiliniai sutikusiam, tai net nepagalvotų absoliučiai, kad visai ne mūsų vaikas*“ [G3]. Tai rodo, kad globos faktas neturėtų būti vaiką apibrėžiantis bruožas, o veikiau – kelionės dalis, apie kurią sprendžiama kalbėti tada, kai jaučiama pakankamai saugumo ir priėmimo.

Tačiau vis dar yra susiduriama su globos viešinimo baime dėl visuomenės stigmatizacijos patirčių: „*visada, taip ir sakau, vengiu dėl to, ir jūsų paklausiau, ar nebus matomas, video viešinamas ir panašiai, bet gal dėl to ir kaip mėtaus labai per sakinius*“ [G3]. Pavyzdžiui, globėjų pasirinkimą dažnai lydi visuomenės išankstinės nuostatos, ypač susijusios su finansinėmis paskatomis, todėl daugelis globėjų vengia viešumo, net dalyvaudami seminaruose ar diskusijose: „*Tai tada, kai buvo toks seminaras ir mes bandėm įkalbinėti, kalbinta, kažkaip pritraukti mane ten prie tos globos, nes tikrai yra nuo senų laikų truputį vis tie komentarai nelabai gražūs apie tuos globėjus, na visokių globėjų yra ir pirmiausia neduok Dieve kažkur paskelbsiu tai, o čia dėl pinigų, čia dirbt nenori*“ [G3]. Ši baimė nėra vien subjektyvi – ji kyla iš realių komentarų, socialinės erdvės patirties ir stereotipų, kad globėjai renkasi šį kelią dėl naudos, o ne iš pašaukimo ar žmogiško ryšio. Dėl to net artimoje aplinkoje apie globą kalbama atsargiai arba išvis nutylima „*Čia dar vienas niekam nepuoli pasakot, kokia ištikrųjų ta istorija ar ir panašiai*“ [G3]. Toks viešumo vengimas gali būti ir savigynos forma – noras apsaugoti vaiką nuo aplinkinių vertinimų, ir pačios šeimos emocinis saugiklis. Tai liudija, jog visuomenėje vis dar stinga empatijos, informuotumo ir globos normalizavimo diskurse. Taigi, nors globėjai dažnai susiduria su aplinkinių išankstinėmis nuostatomis, tačiau laikui bėgant išmokstama ignoruoti nereikšmingas nuomones ir koncentruotis į tikrąjį santykį su vaiku, kuris turi pirmenybę visų vertinimų atžvilgiu: „*Svarbiausia ne nesijaudinti ir ten, ką kiti pagalvos ar ką kiti pasakys*“ [G4].

Visgi, visuomenės požiūris į globą pamažu keičiasi, ypač dėl projektų, tokių kaip „Vaikai yra vaikai“, kurie pabrėžia globos pilietiškumą ir altruizmą. Vis dėlto, realybė rodo, kad finansinis aspektas nėra pagrindinis motyvas žmonėms tapti globėjais, nes eilės norinčiųjų nėra, o atsakomybė yra didelė: „*eilė nieks nestovi, lietuviai globot nenori, svetimų globėjų neateina tai, ką tai reiškia, kad tas pinigine ta paskata, lėšos, kurios dabar skiriamos yra įstatymiškai globai, reiškia, tai tikrai nėra tas kažkoks aukso puodas, į kurį čia visi pretenduoti, nes yra tikrai didelė atsakomybė*“ [GK1].

Tai pabrėžia švietimo ir teisingo informacijos pateikimo svarbą formuojant teigiamą visuomenės nuomonę. Be to, verta paminėti, kad visuomenė, įskaitant ir mokyklas, per pastaruosius dešimtmečius smarkiai pasikeitė. Palyginus, kaip vaikai bendravo tarpusavyje, su mokytojais ir tėvais anksčiau ir dabar, matomas akivaizdus pokytis: „*Ir kiek teko matyt, pavyzdžiui, kad ir prieš 20 metų, kaip vaikai tarpusavyje bendraudavo, kaip bendraudavo su mokytojais ar su tėvais ir kaip dabar viskas vyksta, tai jau ir šiaip yra pasikeitę*“ [G4]. Pabrėžiama, kad šiuolaikinėje visuomenėje tokie dalykai kaip vaiko globa nėra toks didelis veiksnys, lemiantis patyčias ar socialinę atskirtį. Teigiama, kad patyčios vyksta dėl kitų priežasčių, o visuomenė ir patys vaikai tampa vis tolerantiškesni įvairiems šeimos modeliams ir gyvenimo aplinkybėms: „*Tikrai visuomenė visų keičiasi. Ir tokie dalykai kaip globojimas, kad vaikas neturi tėvų, šiaip jauno žmogaus ne, ne taip labai, sakykim, paliečia, kad, kad kažkam tyčiotis, iš to patyčios dėl kitokių dalykų vyksta*“ [G4].

Taip pat, pastebima, kad iškyla nematoma globos tapatybė kasdienėje ugdymo aplinkoje. Tai reiškia, kad vaiko globos statusas dažnai lieka nematomas ar neakcentuojamas kasdienėje darželio veikloje, ypač kai vaikas integruojasi natūraliai, o globėjas – priimamas kaip mama: „*Tai šitoj grupėj mes po pusės metų, gal kažką tai pildžiau ir parašiau globėja, tai sako ką sako, kaip suprast sako, jūs globėjas, net nebūtume pagalvoję, kad jūs globėja*“ [G3]. Tai rodo visuomenės ir institucijų gebėjimą priimti vaiką ir šeimą be išankstinių nuostatų, kai jiems nesuteikiamos papildomos „etiketės“. Vis dėlto administracinėje plotmėje (pvz., dokumentų pildyme) globos faktas išlieka, o tai sukuria dvilypę padėtį: formalioje sistemoje būtina identifikuoti globos faktą, tačiau kasdienybėje jis lieka neminimas. Toks „nematomas statusas“ atspindi ir šeimos norą gyventi kaip visavertė šeima, ir aplinkos jautrumą vaiko emociniam saugumui. Tai ypač svarbu vaiko tapatybės formavimuisi ir stabilumo jausmo palaikymui.

Galiausiai, svarbu paminėti globos proceso dezinformaciją ir skatinti pozityvų požiūrį globojamų vaikų ir jų globėjų atžvilgiu. Pavyzdžiui, globėja išreiškia pasiryžimą keisti visuomenės požiūrį į globą ir pabrėžia, kad dažnai klaidingai suvokiama, jog globos procesas yra pilnas baimių ir nesusipratimų. Ji pasakoja apie savo patirtį, kuri rodo, kad globos procesas gali būti pozityvus, atviras ir be nereikalingų baimių. Pasakojimas apie šventes ir laisvę nuo nuolatinio patikrinimo leidžia parodyti, kad, nors yra tam tikri reikalavimai ir stebėjimai, jie nėra tokie griežti, kaip dauguma įsivaizduoja. Globėja siekia, kad kiti suprastų, jog globoti vaikus nebūtinai reiškia griežtą kontrolę ar baimę, bet labiau atvirumą ir pasitikėjimą: „*Ne. Ne. Mes, aš paskaitų nu ne, nelaikau save kompetentinga tam, bet tiesiog mes ir dabar va turėjom susitikimą su savivaldybės atstovais, kaip į visuomenę įtraukti į tas, kad nebijotų, kad nu nebėra taip, kaip seniau, kad tas požiūris nu išlikęs*“ [G3]. Ši papildoma našta gali neigiamai veikti vaiko savivertę, socialinę integraciją ir emocinę gerovę tiek švietimo įstaigose, tiek visuomenėje, todėl būtina sąmoningai siekti mažinti stigmatizavimą ir kurti palaikančią aplinką globojamiems vaikams.

Apibendrinant galima teigti, kad ši situacija, susijusi su diskriminacinėmis nuostatomis globojamų vaikų atžvilgiu, atskleidžia poreikį ugdymo įstaigose taikyti subtilesnį, individualizuotą, bet ne išskiriantį požiūrį, kuriame būtų išvengta tiek negatyvios, tiek pozityvios diskriminacijos. Tik taip galima padėti globojamiems vaikas sėkmingai integruotis švietimo įstaigose ir visapusiškai užtikrinti gerovę nepaisant nusistovėjusių išankstinių nuomonių.

4.4. Tarp skirtingų specialistų ir globėjų balsų – sklandaus bendradarbiavimo siekiamybė

Vaikams, augantiems globėjų šeimose ypač svarbu jaustis lygiaverčiais bendruomenės nariais. Integruojančios ugdymo įstaigos, kuriose vaikai nėra išskiriami ar stigmatizuojami dėl savo šeimos situacijos, sudaro sąlygas saugiam prisitaikymui, pozityviai tapatybės raidai ir emocinei gerovei. Pavyzdžiui, tolerantiškas, atviras darželis gali tapti svarbia emocinio stabilumo atrama, ypač kai vaikas susiduria su savo kilmės ar praeities klausimais: „*Kažkaip labai mūsų fainas, tolerantiškas darželis neišskiria tų vaikų ir taip, lygiai taip pat su globojamais vaikais, kad jų tiesiog neišskirtų*“ [G3]. Vaiko neišskyrimas iš grupės suteikia jam saugumo ir priklausymo jausmą, kuris būtinas sveikam socialiniam vystymuisi. Dėl šios priežasties, mokyklos vaidmuo globos procese yra daugialypis ir apima ne tik vaiko ugdymą, bet ir jo socialinės bei emocinės gerovės užtikrinimą. Šiame kontekste mokykla atlieka svarbią funkciją, padedant globos koordinatoriams įvertinti vaiko poreikius, stebėti jo adaptaciją naujoje situacijoje ir teikti jam reikiamą pagalbą. Globos koordinatoriai, vykdydami reguliarių globojamų vaikų poreikių vertinimą, renka informaciją apie jų formalųjį ugdymą, įskaitant pasiekimus, lankomus būrelius ir galimus sunkumus mokykloje. Šis tiesioginis bendravimas su globėjais leidžia identifikuoti poreikį papildomai pagalbai ir inicijuoti bendradarbiavimą su mokykla. Nors tiesioginis ir dažnas bendravimas su mokyklomis nėra pagrindinė praktika, poreikių vertinimo metu gauta informacija yra esminė pradedant dialogą dėl vaiko ugdymo: „*Tai mes tokiu būdu reiškia, kai lankomės šeimose arba užmezgame ryšį, tai vienas iš tokių nu svarbių punkty, kur mes teiraujamės, kaip sekasi mokykloje ir koks yra, sakykim, pasiekimų pasiekimas ar lanko būrelius, kokie dalykai ten yra klausimų, gerai sekasi, kurie prasčiau ir tuomet jau aiškinamės tos pagalbos, ar yra poreikis iš mūsų pusės, ar nėra*“ [GK1]. Informacija apie globojamų vaikų ugdymą ir integraciją mokyklose renkama įvairiais kanalais. Pirmiausia, tai yra tiesioginis bendravimas su globėjais poreikių vertinimo metu. Antra, gaunamos vaiko teisių apsaugos atstovų teikiamos globos peržiūros aktai, kuriuose pateikiamos užklausos ugdymo įstaigoms. Trečia, išskirtiniais atvejais, globos koordinatoriai tiesiogiai bendrauja su mokyklų administracija arba auklėtojais, siekdami giliau suprasti vaiko situaciją, galimus patyčių veiksmus, kurių gali nepastebėti globėjai ar pats vaikas. Šis daugiakanalis informacijos rinkimas leidžia susidaryti išsamų vaizdą apie

vaiko ugdymosi procesą ir poreikius bei globėjo vaidmenį jo gyvenime: „*tai va tas mes tą pamatom, kaip sakyti, mokykla mums yra tam poreiki vertinime, kaip toks vienas segmentas per kurį mes turim pažiūrėti šeimos tą gyvenimą ir kaip sekasi globėjui, kaip vykdyti jo funkcijas yra, reikia jį pastiprinti ir įgalinant kažkur gal*“ [GK1]. Visgi, svarbu, kad vaikas nejaustų didelio spaudimo dėl vykstančių sprendimų. Pirminis darbas ir informacijos rinkimas turėtų vykti tarp specialistų, o vaikui turėtų būti pateikiamos jau apgalvotos ir lengviau priimamos išvados bei pasiūlymai: „*Svarbu, kad tas vaikas gal nejaustų to didelio krūvio, kad tai liktų mums pabendravirus ir mes jau ateinam pas vaiką su kažkokia išvada lengvesne, parodymu to dienos centro ir ką mes jam norim pasiūlyti*“ [GK1]. Skuba ir paviršutiniškumas gali trukdyti išgirsti svarbią informaciją ir priimti tinkamus sprendimus, todėl būtinas kruopštus ir įsigilinęs specialistų pasiruošimas.

Iš to galima matyti, kad globos koordinatoriaus veikla yra esminė grandis, užtikrinanti sklandų naujai atsiradusių globėjų įsitraukimą į vaiko gyvenimą ir švietimo procesą. Šio specialisto pagrindinis tikslas – įgalinti globėjus, suteikiant jiems reikiamas žinias ir įrankius, kaip palaikyti vaiko mokymosi motyvaciją ir gerovę, kartu išlaikant ribą ir neperimant nei globėjo, nei vaiko vaidmens. Globos koordinatorius kaip tarpininkas naujiems globėjams. Globos koordinatorius atlieka svarbų vaidmenį padedant naujai atsiradusiems globėjams, ypač tiems, kurie neturi patirties auginant vaikus. Koordinatorius teikia informaciją ir įgalina globėjus, paaiškindamas vaikų ugdymo ypatumus, motyvacijos palaikymo būdus ir nukreipdamas juos gauti reikiamą pagalbą, pavyzdžiui, psichologo konsultacijas, būrelius ar kitas konsultacijas: „*tai be abejo, kai tau nutinka vaikai, staiga jie yra gan kažkurios klasės mokiniai ir tu neturi praktikos, tai kartais reikia tiesiog papasakoti ir mes dirbam tada per globėją įgalindami nu papasakodami apie tai, kas svarbu jam, kaip palaikyti tą vaiko motyvaciją mokytis ir panašiai*“ [GK1]. Koordinatorius stengiasi neperimti globėjo ar vaiko vaidmens, bet veikti kaip tarpininkas, padedantis rasti tinkamus sprendimus ir išteklius: „*Tai vat globos koordinatoriaus pagrindinis toks yra punktas, kaip neperimti globėjo vaidmens ir ne už jį nepadaryti ir lygiai taip pat už vaiką nepadaryti, bet padėti per visokius dalykus*“ [Gk1].

Todėl, koordinuota pagalba kaip atsakas į ugdymo iššūkius, nes, kai poreikių vertinimo metu nustatomi ugdymo sunkumai, tokie kaip vaiko nelankymas mokyklos ar kiti iššūkiai, globos koordinatoriai inicijuoja koordinuotą pagalbos procesą. Šiame procese dalyvauja įvairūs specialistai ir institucijos, įskaitant vaiko teisių apsaugos tarnybą ir kartais tarpinstitucines komandas. Kartu su globėju yra ieškoma tinkamiausių sprendimų, kurie gali apimti šeimos terapiją ar įgūdžių ugdymo programas. Tokiu būdu mokyklos veikla yra veikama per darbą su vaiku ir jo globėju, o ne tiesiogiai mokykloje: „*Kokie žingsniai, ar tai gali būt šeimos terapija, ar tai reikalinga kažkokio tai įgūdžių ugdymas ir tada jau vat per tokią veiklą yra įtakojamas mokyklos. Tai žodžiu veikla nevyksta, mokykloj veikla vyksta su šeima su tuo globėju ir su juo*“ [GK4]. Nustačius konkrečius vaiko poreikius, susijusius su formalioju ugdymu, pildomas pagalbos planas. Šiame plane aiškiai

įvardijami konkretūs veiksmai, kurių reikia imtis, kas už juos atsakingas, per kokį laikotarpį jie turėtų būti įgyvendinti ir kokių rezultatų tikimasi pasiekti. Pavyzdžiui, jei vaikas nelanko mokyklos, plane gali būti nustatytas konkretus tikslas – padidinti lankomumą nuo 0 iki 50 procentų per artimiausias dvi savaites ar mėnesį. Plane taip pat numatomi tolesni veiksmai ir dalyvaujantys asmenys, užtikrinant struktūruotą ir kryptingą pagalbą: „pavyzdžiui, lankyti, jeigu nelanko 100 procentų pamokų, 50 procentų per artimiausias ten 2 savaites ar mėnesį ir tada sutariam, o kas po to ir kokie veiksmai“ [GK1]. Tai reiškia, kad pedagogams būtina peržiūrėti savo lūkesčius ir išmokyti vertinti net ir nedidelius globojamų vaikų, patiriančių didelius emocinius sunkumus, pasiekimus ugdymo procese, pripažįstant jų ypatingą situaciją: „tai mokytojams irgi nu va turėjom tą skleisti žinią, kad yra tam tikros situacijos, kai vaikui labai sunku dalyvauti švietimo sistemoje ir kad tuo laikotarpiu negali tikėtis aukšto susikaupimo, lankymo 100 % ir taip toliau, nes tikrai, nu tai va ta neateina į keletą pamokų. Mes sakom yra rezultatas, jeigu ateina daugiau negu buvo prieš tai, kad ateina daugiau negu į 50 % pamokų, tai šitai yra tiesiog puikus ir nuostabus rezultatas, jeigu atsiskaito kažkokį darbą ne dešimtukui, o penketui, tai irgi yra rezultatas, kad džiaugtis tokiais mažais dalykais, o ne nesitikėti visur šimtą procentinio lankomumo ar ten aštuntukų, devintukų ir dešimtukų“ [GK2].

Be to, bendradarbiavimas su pedagogais kaip vaiko gerovės sąlyga – aktyvus ir nuoširdus bendravimas su mokytojais padeda geriau suprasti vaiko elgesio priežastis ir užtikrinti jam reikalingą emocinę paramą: „tai, tai iš tiesų labai daug padėjo mano bendravimas su mokytoja. Aš tiesiog nu ir paskambindavau mokytojai ir nueidavo mokyklą ir nu maždaug papasakodavau, kaip aš įsivaizduoju, ką tas vaikas jaučia, kodėl čia taip nutinka ir vat visa tai“ [G4]. Globėjo įsitraukimas į ugdymo procesą kuria pasitikėjimu grįstą ryšį, kuris gali iš esmės pagerinti vaiko adaptaciją švietimo įstaigoje. O pačių pedagogų bendradarbiavimas su globėjais – dažnas vykstantis kiekvieną darbo dieną tiek nuotoliniu būdu, tiek gyvai: „Kaip ir minėjau, su globėjais, aš manau, dažniau susitinkam, nes jie atvažiuoja patys aplankyti, pasiimti vaikų“ [P1], o globos koordinatoriais – neapibrėžtas ir iškylus skubiam poreikiui: „Globos koordinatoriai, tai susiskambinam retkarčiais, kai kažkoks klausimas iškyla, kažkokia tai situacija ar kažkokios informacijos reikia“ [P1]. Tai rodo, kad tarpusavio komunikacija, pasitikėjimas ir nuolatinis kontaktas su globos institucijomis padeda sklandžiau spręsti kylančius iššūkius ir užtikrinti vaiko gerovę.

Globėjai-dalyvauja įvairiose iniciatyvose, kuriose glaudžiai bendradarbiauja su globos centru ir darželiais. Be to, ji organizuoja globėjo padėkos vakarus, kur dalinasi patirtimi ir skatina kitus prisijungti prie globos iniciatyvų. Tokios iniciatyvos padeda pritraukti daugiau globėjų, ypač suinteresuotų priimti į šeimas ne tik mažus vaikus bet ir paauglius bei skatina bendruomenės įsitraukimą į globos procesus: „Gal labiausiai mažų vaikų nori gal globoti, bet nu, kad ir paauglius kažkas tai sudomintų“ [G3].

Bendradarbiavimas su ugdymo įstaigomis dažniausiai vyksta per globėjų ir globos koordinatoriaus susitikimus bei telefoninius skambučius, tačiau tai nėra nuolatinė praktika. Esant sudėtingoms situacijoms, kai nepavyksta rasti bendro sutarimo ir vaiko padėtis mokykloje nesikeičia, kartais yra rekomenduojama keisti ugdymo įstaigą. Tai nėra laikoma bėgimu nuo problemos, o gali būti efektyvus sprendimo būdas, ypač tais atvejais, kai mokykloje jau yra susiformavęs neigiamas požiūris į vaiką ir sunku atkurti pasitikėjimą: „*turbūt, kai ateina, kai mes kalbamės, tikrai esu siūlius ir keisti mokyklą, nes atrodo daug pastangų, bet nu nesikeičia niekas ir kartais nereikia bijoti keisti ugdymo įstaigą, nes tikrai yra pagalba net ir pakeitimas ugdymo įstaigos ir viena 3 mokyklas keitė, kol vaiką jos priėmė ir puikiais dabar mokosi, bet tai buvo 3 mokykla ir tas, kad nu tiesiog kartais pakeisti, tai nėra bėgimas nuo problemos, bet problemos sprendimas, nes ne visi yra ir pajėgūs priimti tai*“ [GK5]. Sėkmingam globojamų vaikų ugdymui būtinas teigiamas mokyklos bendruomenės požiūris ir pakankamos žinios apie šių vaikų patirtis ir poreikius ypatingai tada, kai globojamas vaikas keičia švietimo įstaigas ir stengiasi jose integruotis.

Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad bendradarbiavimas tarp globos centrų ir ugdymo įstaigų susiduria su iššūkiais dėl skirtingo vaidmenų suvokimo ir supratimo trūkumo. Ugdymo įstaigos linkusios globos centrus traktuoti kaip kontroliuojančias institucijas, į kurias kreipiamasi tik esant krizinėms situacijoms, o ne kaip partnerius, galinčius teikti pagalbą ir paramą. Šis vaidmenų nesusikalbėjimas ir supratimo stoka apsunkina efektyvų bendradarbiavimą ir trukdo užtikrinti geriausius vaiko interesus: „*Tai šitas ir jeigu bendradarbiavimas tai daugiau per tokį kontrolę, tai tai va tas supratimo turbūt trūkumas, apie ką mes esam. Gal ir ne visi nori taip*“ [GK5]. Tačiau nepaisant išylančių sunkumų, ugdymo įstaigose egzistuoja ir pozityvūs bendradarbiavimo pavyzdžiai, kai darželio ar mokyklos darbuotojai, žinodami apie vaiko globos statusą, aktyviai ieško pagalbos ir kreipiasi į globos centrą. Šiose situacijose, kai vyrauja noras padėti vaikui ir bendradarbiauti, pavyksta rasti sprendimus ir užtikrinti vaiko gerovę ugdymo procese. Todėl bendraudama su švietimo įstaigomis ir globėjais, globos koordinatorė dažnai tarpininkauja sprendžiant išylančius iššūkius, ypač susijusius su vaiko elgesiu ir mokyklos požiūriu į jį. Bendradarbiavimas vyksta įvairiomis formomis – dalyvaujant vaiko gerovės komisijos posėdžiuose, inicijuojant psichologo konsultacijas su pedagogais, bei organizuojant bendrus pasitarimus, kuriuose dalyvauja visi suinteresuoti asmenys (mokyklos atstovai, globėjai ir globos koordinatorė). Šio bendradarbiavimo tikslas – užtikrinti vaiko interesus, atsižvelgti į jo patirtį ir rasti bendrą sutarimą dėl tinkamiausių pagalbos būdų, nors kartais susiduriama su skirtingu požiūriu ir nenoru įsiklausyti: „*Tai mes turėjom tokį posėdį su vaiko gerovės komisija, kur kur kalbėjomės apie vaiko situaciją. Tai vėlgi mano užduotis yra kalbėti apie tai, kad tas vaikas turi savo patirties. Tas elgesys yra apie tai, kad nors tai turi savo patirčių, noras suvienodinti taip yra, bet kai žmonės girdi, bet net ir tais atvejais, kai bendradarbiauja, girdi ne visi, nu vis tiek yra pozicija viena ir girdi ne visi*“ [GK5]. Taigi, mokytojai ir švietimo pagalbos specialistai

tarpusavyje dalinasi patirtimi, kartais prašo pagalbos, norėdami geriau suprasti tiek globojamų vaikų patirtis, tiek vaikus, turinčius specialiųjų poreikių: „*Taip pat pagalbą teikiame mes, pagalbos specialistai, tai aš socialinė pedagogė, specialioji pedagogė ir psichologė. Tai vat iš trijų mūsų tokia yra pagalbos grupė ir dar pavaduotoja ugdymui*“ [P1].

Mokyklos įtraukimas ir pagalbos teikimas visiems vaikams: pabrėžiama, kad mokykla teikia visokeriopą pagalbą vaikams, turintiems įvairių sutrikimų (pvz., autizmo spektro sutrikimų, elgesio ir emocijų sutrikimų), nepriklausomai nuo to, ar jie yra įvaikinti, globojami ar auga biologinėje šeimoje. Teigiama, kad mokyklos dėmesys sutelkiamas į ugdymo procesą ir vaiko poreikius, o ne į jo šeiminių padėtį. Mokykla turi psichologus, specialiuosius pedagogus ir mokytojų padėjėjus, kurie padeda vaikams, kuriems to reikia: „*tiesiog mokykla visiems vaikams, nepriklausomai, kokia jo yra šeiminių padėtis, kokia socialinė padėtis, jeigu reikia pagalbos dėl mokymosi, ar ten dėl elgesio ar emocijų sutrikimo, visokerioji pagalba ir iš, ir psichologai dirba, ir spec. pedagogai, ir dabar šiemet gavom net 2 etatus mokytojų padėjėjų, tai tiesiog yra kreipiamas dėmesys į ugdymo procesą, o ne tiek, kad globojamas ar ne*“ [P4].

Visgi, pastebima, kad švietimo sistema susiduria su reikšmingais iššūkiais, užtikrinant kokybišką ugdymą globojamiems vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP), dėl pedagogų žinių trūkumo apie jų specifines patirtis ir poreikius bei nepakankamų resursų. Todėl siekiama suprasti kaip mokyklos stengiasi arba nesugeba patenkinti vidutinius ir didelius SUP turinčių globojamų vaikų poreikius, nustatytus PPT tarnybos: „*Tai yra PPT tarnybos nustatyti vidutiniai arba dideli specialieji ugdymosi poreikiai ir kaip mokykla geba arba negeba atliepti tuos vaiko specialiuosius poreikius. Tai yra ar turi psichologą, ar turi logopedą, ar gali užtikrinti numatytas pagal mūsų paslaugas ir pagalbą tiems vaikams ar apskritai supranta, kas yra tie specialieji ugdymosi poreikiai, **kuo, kuomet tie vaikai yra ypatingi***“ [GK2].

Taip pat pagalbos teikimas globojamiems vaikams ir jų globėjams nėra atsiejamas nuo Globos centrų paramos, savitarpio pagalbos grupių ir pačio pagalbos prieinamumo. Tai reiškia, jog Globos centras organizuoja savitarpio paramos grupes, mokymus, teikia konsultacijas ir pagalbą įvairiais klausimais. Tai yra svarbus resursas globėjams, suteikiantis jiems žinių, emocinę paramą ir praktinę pagalbą. Šios grupės leidžia globėjams bendrauti, dalintis patirtimi, patarimais ir gauti emocinę paramą iš kitų, esančių panašioje situacijoje. Tai padeda sumažinti vienišumą ir sustiprinti globėjų bendruomenę. Todėl pagalba yra prieinama ir lengvai pasiekama, tiek per susitikimus, tiek per internetines platformas. Tai užtikrina, kad globėjai galėtų greitai ir patogiai gauti reikiamą paramą: „*Iš tiesų aš žinau, kad tai vyksta ir ir ten, irgi yra vat tokia irgi mesendžerio yra globos centro grupė sukurta, kuri jie labai aktyviai ten dalinasi visa informacija*“ [G2].

Tačiau galima įžvelgti savalaikės ir prieinamos specializuotos pagalbos trūkumą globojamiems vaikams. Pabrėžiama, kad viena didžiausių kliūčių efektyviai pagalbai globojamiems vaikams yra

sunkiai prieinami specialistai (psichologai, logopedai, specialieji pedagogai) ir apsunkintas bendradarbiavimas su jais globojamų vaikų labui: „*Tik sakau, jeigu mokykloje nėra specialistų komandos arba specialistai, nėra kompetetingi, tai tada nu ir nuveikti nėra ką, nes nėra su kuo bendradarbiauti, bet jeigu yra su kuo bendradarbiauti, tai tada tikrai gerai*“ [G5]; „*Aišku, čia mes vėl turim problemą, pavyzdžiui, 0,25 etato psichologo*“ [P3]. Ilgos eilės ir laukimas, ypač vaikams, kuriems pagalbos reikia čia ir dabar dėl patirtų traumų ir adaptacijos sunkumų, daro žalą jų raidai ir gerovei: „*ir tas laukimas kartais nu irgi kiekvienu kiekvienos pralaukti savaitę mėnuo, tai yra vaikui, kaip ir minusas ar ne. Tai yra žala*“ [GK5]. Globos koordinatoriai, būdami socialiniais darbuotojais, neturi specializuotų žinių ir negali patys suteikti reikiamos pagalbos, todėl būtina užtikrinti lengviau prieinamą ir savalaikę specializuotą pagalbą šiems vaikams: „*aš, kaip globos koordinatorė, tai aš esu socialinė darbuotoja, aš nesu nei psichologas, nei logopedas, nei specialusis pedagogas*“ [GK5]. Iš galima matyti, kad svarstoma apie psichologų, logopedų prieinamumą ir galimybę suteikti reikiamą pagalbą. Pagrindinis dėmesys skiriamas pedagogų žinių spragai apie globojamų vaikų patirtas traumas, jų smegenų raidą, emocinius ir elgesio sunkumus. Diskutuojama apie tai, kaip netikėti aplinkos dirgikliai gali sukelti stiprias reakcijas ir kaip svarbu mokytojams turėti specifinių žinių apie šių vaikų ypatumus: „*Tai tikrai man atrodo, kad mokytojams trūksta žinių tiek apie elgesio emocijų sunkumų turinčių vaikų mokymą, tiek apie globojamų vaikų mokymą, kuo jų smegenys yra ypatingos ir, tarkim, vaikas gali sureaguoti kažkaip netinkamu agresyviu elgesiu nebūtinai iš piktumo ir tą nežinau kažkokia keršto, bet nežinau, mokytojas kvėpalai priminė vaikui mamą ir sukilo prisiminimai, ir iš to gali vaiko reakcija būti netinkama*“ [GK2]. Taip pat keliamas klausimas apie mokytojų ruošimą dirbti su šia grupe ir kokių mokymų jiems trūksta.

Be to, problema ta, kad nėra individualizuoto požiūrio į globojamus vaikus ir yra išsakoma to būtinybė. Todėl akcentuojama, kad globojamų vaikų nereikėtų vertinti vienodai su kitais vaikais, nes daugelis jų yra patyrę papildomų traumų ir turi specifinių poreikių. Būtinas individualizuotas požiūris, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko unikalumą patirtį ir emocinę būklę. Savalaikė ir specializuota pagalba yra itin svarbi kuriant saugų ir palaikantį kampelį, kuriame kiekvienas globojamas vaikas galėtų prisiglausti ir sėkmingai integruotis: „*Tai turbūt ta pagalba, tai turbūt labiau prieinami specialistai ir taip, kad kalbam mes irgi su ir su valstybės institucijom, kad visi vaikai yra vienodi ir visiems pagalbos reikia, bet globojamas vaikas, man atrodo, jį dar turi papildomą ar ne papildomo krūvio ir papildomo traumą*“ [GK5].

Kalbant apie globojamų vaikų švietimo įstaigų keitimą, tai svarbu paminėti, kad mokyklos yra teisiškai įpareigos priimti visus vaikus, nepriklausomai nuo jų globos statuso ar kitų aplinkybių. Atsisakyti priimti vaiką mokykla negali. Todėl, pastebima, kad vaikams, esantiems budinčioje globoje, mokyklos keitimo procesas vyksta palyginti sklandžiai. Tai gali būti susiję su tuo, kad savivaldybės yra labiau įsipareigojusios užtikrinti ugdymą savo globojamiems vaikams ir negali jų

tiesiog "atstumti" ar nepriimti į kitas mokyklas, ypač esant sudėtingoms situacijoms: „*pas mane yra kolegė, tai aš stebėdama matau, kad jinai be problemų absoliučiai keičia mokyklas vaikam, nes aš, kiek suprantu, yra palengvintas tas priėmimas esant sunkiems tiems atvejams ir savivaldybės savo vaikų taip negali atstumti kažkaip*“ [GK1].

Taip pat efektyviam ugdymo iššūkių ir elgesio problemų sprendimui būtinas glaudus ir išankstinis bendradarbiavimas su mokyklos administracija. Svarbu ne tik reaguoti į jau kilusias problemas, bet ir prevenciškai parengti mokyklą galimiems iššūkiams, suteikiant reikiamus įrankius ir informaciją. Detalus ir prieinamu būdu dokumentuotas informacijos perdavimas apie vaiko ankstesnę patirtį ir galimus sunkumus iš ankstesnių ugdymo įstaigų leistų mokyklai būti pasiruošusiai ir laiku imtis reikiamų veiksmų, o ne reaguoti chaotiškai į kylančias krizes: „*Tai va, tai yra, yra faktorių, kas, manau, palengvintų, tai, aišku, bendradarbiavimas su mokyklos administracija, kažkokia tai, jeigu atsitinka iššūkiai, juos parengti, įrankius duoti, kad nereikėtų ad hoc paskui atsišaudyti ir jau gaisrus gesinti, bet aptarti, jeigu, pavyzdžiui, žinoma informacija iš ankstesnės ugdymo įstaigų*“ [GK1].

Iš to galima matyti, kad kompleksinė pagalba yra tarsi atsakas į globojamų vaikų trauminę patirtį. Tai reiškia, kad globojamiems vaikams, patyrusiems traumų ir netekčių, būtina kompleksinė pagalba, apimanti psichologo terapiją, užimtumo organizavimą ir būrelių paiešką. Svarbu, kad visa vaiko aplinka (globėjai, mokytojai) būtų informuota apie jo patirtį ir poreikį išgėdėti. Toks koordinuotas požiūris padeda sumažinti galimas problemas ir užtikrinti vaiko emocinę gerovę: „*Tai mes paskyrę lankom psichologą, tai sprendžia įvairiai užimtumo, ieško būrelių, kad reiškia psichologas, dirba terapijos ir, be abejo, visas ratas yra informuotas, kad vaikas yra, turi išgėdėti, turi tai, jeigu taip prieinama kompleksai, tada mažiau tų problemų*“ [GK4]. Pavyzdžiui, didelėse mokyklose, kuriose vyrauja didelės klasės ir trūksta individualaus bendravimo, globojami vaikai gali susidurti su atstūmimu. Pedagogai gali nepastebėti arba neigti vaiko sunkumus, o pats vaikas dažnai neturi galimybių ir įgūdžių paaiškinti, kas su juo vyksta. Tai gali lemti mokymosi sunkumus, savižalos tendencijas, priklausomybes ir kitas problemas.

Tokios globojamų vaikų elgesio pasekmės gali lemti specialistų sunkumai, susiję su frustracija dėl biurokratijos ir institucijų neveiksmingumo sprendžiant mokinių elgesio problemas. Pedagogas išreiškia nusivylimą dideliu kiekiu sukurtų institucijų ir komisijų, skirtų mokinių elgesiui valdyti, tačiau abejoja jų realiu efektyvumu: „*Kitas dalykas tikrai mane va taip sako labai jau daug institucijų yra prikurtas mokinių tramdymui*“ [P2]. Nuolatinis charakteristikų rašymas įvairioms instancijoms nesuteikia grįžamojo ryšio mokyklai ir kelia abejonių dėl tolesnių veiksmų bei realios pagalbos vaikui: „*Mūsų tik paprašo mokyklos charakteristikos ir viskas su tavim ir daugiau mum jokio atgalinio, atgalinio ryšio negaunam. Bet man to taip, atrodo, jie ten kažką sprendžia*“ [P2]. Taip pat pabrėžiama didelė atsakomybė už duomenų apsaugą, kuri kartais atrodo kaip papildoma našta

mokytojams, neprisidedanti prie realaus problemų sprendimo: „*Manau, mes mokytojai ir dabar pasidarėm čia valstybės paslaptis saugom, tik kad neišduoti*“ [P2]. Su panašiais jausmais susiduria ir globos koordinatorė, kuriai vienas didžiausių emocinių iššūkių yra patiriamas pyktis ir neteisybės jausmas, kai tenka stoti vaiko pusėje ir matyti, kaip jis yra skriaudžiamas, o vėliau sulaukti kaltinimų globėjų adresu dėl tariamai netinkamos priežiūros. Šis prieštaravimas tarp deklaruojamo bendro tikslo – vaiko gerovės – ir skirtingo specialistų požiūrio sukelia nepasitenkinimą ir pyktį: „*Taip visų pirma tai pyktis kyla, bet kaip nu, kodėl, apie ką mes čia, jeigu mes visi vadiname pagalbos vaikui specialistais ar ne visi mes apie vaiką, tai man tas toksai dažnai būna nepasitenkinimas ir pyktis*“ [GK5]. Dažnai kyla nusivylimas ir bejėgiškumo jausmas, kai dėl suaugusiųjų nesutarimų vaiko poreikiai lieka nepatenkinti, o tai apsunkina efektyvios pagalbos teikimą: „*Tai va tai tokioms, kartais ir nusivylimo būna, kad kad taip vyksta ir bejėgystė kartais būna*“ [GK5].

Iš to galima matyti, kad nors mokyklose yra deklaruojama pagalba globojamiems vaikams, tačiau realybėje ji dažnai yra neprieinama arba neefektyvi. Specialistų pažadai apie pagalbą ne visada virsta realiais veiksmais, o mokyklos bendruomenė, įskaitant auklėtojus, neretai nuvertina vaiko pagalbos poreikį ir atmeta rekomendacijas. Ši situacija rodo sisteminės problemas, susijusias su pagalbos organizavimu ir teikimu globojamiems vaikams mokyklose, ir kelia klausimus dėl mokyklų gebėjimo užtikrinti tinkamą ir efektyvią paramą šiai pažeidžiamai vaikų grupei. Dėl šios priežasties galima daryti prielaidą, kad mokytojų ir kitų mokyklos darbuotojų pasirengimas dirbti su globojamais vaikais yra nepakankamas, o tai neigiamai veikia šių vaikų integraciją į mokyklos bendruomenę. Pedagogams dažnai trūksta žinių ir įgūdžių, kaip suprasti ir atliepti globojamų vaikų specifinius poreikius, susijusius su jų patirtomis traumomis ir kitais iššūkiais. Todėl mokykloms būtina užtikrinti specializuotus mokymus, tokius kaip GIMK, kurie padėtų pedagogams įgyti reikiamų kompetencijų ir efektyviau dirbti su globojamais vaikais, sudarant jiems palankesnes sąlygas adaptuotis ir sėkmingai mokytis: „*Man atrodo, kad nėra ruošiama specialiai turbūt yra tikrai nežinau neteko girdėti, bet man atrodo, yra tikrai bendras kursas, kiek kiek įeina į studijas, tiek ir tiek, ir yra ir šita vieta yra labai svarbi ateityje, kad kad nebūtų papildomas, nes mes turim puikius mokymus apie globojamų vaikų, neet tai yra gimk mokymai vadinami, kur yra absoliučiai apie globojamą vaiką ir jo patirtį*“ [GK5].

Pastebima, kad mokyklose nėra specialių programų, skirtų globojamiems vaikams padėti adaptuotis. Dėl to, globojamų vaikų integracijos į mokyklą procesas susiduria su kliūtimis dėl nepakankamo mokyklos sistemos pasirengimo užtikrinti jiems tinkamą pagalbą. Nors deklaruojama įvairių specialistų (specialiųjų pedagogų, mokytojų padėjėjų, psichologų, socialinių pedagogų) teikiama parama, realybėje ši pagalba dažnai yra formali, sunkiai prieinama arba nuvertinama, o mokytojams trūksta specifinių žinių ir mokymų, kaip dirbti su šiais vaikais, atsižvelgiant į jų individualius poreikius ir patirtis. Mokyklos sistemos nepajėgumas užtikrinti tinkamą ugdymą

vaikams su specialiaisiais ugdymosi poreikiais atskleidžia būtinybę tobulinti pedagogų kompetencijas, skatinti inkluzinį ugdymą ir stiprinti bendradarbiavimą tarp globėjų ir ugdymo įstaigų. Prioritetas turėtų būti teikiamas individualizuotam ugdymui, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko unikalius poreikius ir emocinę savijautą bei sudarant sąlygas jam sėkmingai integruotis į ugdymo procesą: „ir globėja, žinodama visas diagnozes vaiko ypatumus jinai prieš pradedant mokyklą, jinai nuėjo į ugdymo įstaigą pasikalbėti su auklėtoja, papasakoti, kaip tas vaikas elgiasi ir ką reikia daryti, kaip tiesiog tikslas buvo padėti ir žodžiu išklause, pažadėjo priimti priimti ir vis tiek tas vaikas jautėsi blogai pirmokas, sakė globėjai, grįžęs iš mokyklos, nes vaikas pakankamai sumanus ir suprantantis situaciją, tiesiog nekontroliuojantis tam tikrų impulsų savo, sakė, aš geriau mirsiu, negu eisiu į mokyklą“ [GK5]. Taigi, pedagogų reakcija į sudėtingą globojamojo vaiko elgesį ankstyvojo ugdymo įstaigoje atskleidžia poreikį gilesnio supratimo apie vaiko emocinius poreikius ir tinkamų elgesio valdymo strategijų. Vietoj vaiko pašalinimo iš ugdymo aplinkos, prioritetas turėtų būti teikiamas vaiko elgesio priežasčių nustatymui ir individualizuotos pagalbos jam teikimui, užtikrinant bendradarbiavimą tarp globėjų ir ugdymo įstaigos.

Galima teigti, kad reikia švietimo sistemos atnaujinimo ir pedagogų mokymo apie globą, nes globėja pabrėžia, kad kursai pedagogams apie globą ir globojamų vaikų patirtis būtų labai naudingi. Tai galėtų padėti ugdyti geresnį požiūrį į globojamus vaikus, sumažinti stigmatizavimą ir užtikrinti, kad visi vaikai būtų vertinami vienodai: „Tai man atrodo, visų pirma, ką turėtų padaryti auklėtojas, jeigu jau neįmanoma prieiti prie šitų kursų visų, kad jie nežiūrėtų tuos vaikus, kaip kažkokius kitokius“ [G3]. Deja, kartais vyresnio amžiaus pedagogai vis dar turi pasenusį požiūrį į globą, o tai gali turėti neigiamos įtakos vaikų integracijai: „Žinot, labai sunku, bet aš manau, kad reikia keisti visuomenės šiaip nuostatas apie globojamus vaikus ir ir tai apie tai mes daug šnekam. Dabar viešinam tą globą, bet vis tiek mokyklose pedagogai atrodo iš akmens amžiaus“ [GK3]; „Gal labiau to vyresnio amžiaus mokytojų, kur iš senų laikų, kaip aš sakau, dar jos tebedirba“ [GK4]. Taip globos koordinatorė apibūdina tuos, kurių požiūris į globojamus vaikus nesikeičia. Ji siūlo, kad mokytojų kvalifikacija turėtų būti nuolat atnaujinama, o kursai apie globą ir vaikų teises būtų prieinami tiek pedagogams, tiek, jei įmanoma, ir tėvams. Tai padėtų užtikrinti, kad vaikai jaustųsi lygūs ir mylimi, o jų vystymasis būtų skatinamas teisingai. Taip pat ir globėja pabrėžia didelę globos kursų naudą. Ji teigia, kad pradžioje daugelis žmonių, įskaitant ir ją pačią, netikėjo, kad jai bus leista globoti vaiką, nes: „nu čia galvoju beproto didelis kelias ir nelabai aš tikėjau, kad taip nebuvo lengva“ [G3]. Tačiau kursai padėjo jai suprasti globos esmę ir pasiruošti iššūkiams. Globėja netgi teigia, kad tokie kursai būtų naudingi visoms mamoms, net ir toms, kurios augina savo biologinius vaikus.

Viena vertus, nepaisant akivaizdžių iššūkių, su kuriais susiduria pedagogai ugdydami globojamus vaikus, švietimo įstaigose stebimas nepakankamas susidomėjimas specializuotais mokymais, skirtiems geriau suprasti šių vaikų poreikius ir patirtis: „Ir tas kvietimas į nemokamą

paskaitą buvo išsiųstas visai nemažai X miesto mokyklų, bet nebuvo jokio susidomėjimo iš mokytojų iš administracijos. Tai yra neatsirado nei viena mokykla, kuri būtų norėjusi mus priimti su va ta nemokama paskaita apie globojamų vaikų ypatumus“ [GK2]. Pabrėžiamas faktas, kad nemokama paskaita, siūlyta dideliame skaičiui miesto mokyklų, nesulaukė jokio administracijos ar mokytojų susidomėjimo. Tai rodo galimą problemos nematymą ar nepakankamą supratimą apie specifinius globojamų vaikų poreikius tarp mokykloje dirbančių specialistų: „Tai va tai toks irgi buvo, nes įvairių sunkumų moksle turėjau, pavyzdžiui, X miesto mokyklos keistai tuos vaikus žiūri, turėjom problemų, daug su darbuotojais, nebuvo ryšio, ir tie vaikai užmurkdyti“ [P3].

Taip pat atsiskleidžia nepakankamas pedagogų supratimas apie globojamų vaikų traumas ir jų poveikį. Informantės patirtis ir kolegų pasidalinimai rodo, kad dalis pedagogų vis dar nepakankamai supranta vaikų patirtų traumų įtaką jų elgesiui ir mokymuisi. Vyrauja tendencija vaiko elgesio problemas aiškinti tingumu ar kitomis asmeninėmis savybėmis, ignoruojant galimas galias emocines traumas: „aš žinau, tai iš kolegijų pasidalijimo iš vienu mokymų metu, kad kai pasakai, kad yra vaikui traumas ir jisai yra dabar, pavyzdžiui, o ten globojamas, taigi sako su rankom, su kojom, su galva, **kokios jam traumas, tinginys jisai, sako, kokios traumas?**“ [GK1]. Tai rodo, kad pedagogams trūksta žinių apie trauminę patirtį, jos neurobiologinius ir psichologinius padarinius bei tinkamus darbo su tokiais vaikais metodus. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje emocinės sveikatos suvokimas vis dar yra žemas, o požiūris į traumuotus vaikus dažnai būna paviršutiniškas, būtina šviesti pedagogus apie vaikų traumas ir jų poveikį: „beet kaip žinia, Lietuvoje emocinė sveikata dar nėra labai aukštam lygi ir dėl to mes tauta visuomenė, jam turim dar tikrai atotrūkyje didelį“ [GK1]. GIMK mokymai, skirti globėjams, turėtų būti papildyti arba sukurti analogiški mokymai pedagogams, kuriuose būtų aiškinama trauminės patirties specifika, jos pasireiškimo formos mokykloje ir veiksmingos pagalbos strategijos: „kad jau lygtais yra link to judama, kad GIMK mokymai, kurie yra privalomi, turėtų būti ir pedagogams apie traumas“ [GK1]; „Tai ir yra dar vienas tokie mokymai irgi manau, kad reiktų išklausti, kad jie suprastų vaikų patirtas traumas ir visus tuos išgyvenimus ir galėtų jam aiškiau būtų, dėl ko jie galbūt net ne negeba mokytis“ [GK3]. Todėl siekiant efektyviai padėti traumuotiems globojamiems vaikams integruotis į švietimo sistemą, būtina aktyviai skleisti informaciją tarp pedagogų apie traumas poveikį vaiko gebėjimui mokytis, lankyti mokyklą ir siekti aukštų rezultatų. Tik tokiu būdu bus galima pakeisti požiūrį į šiuos vaikus, užtikrinti jiems tinkamą pagalbą ir išvengti neigiamų pasekmių, tokių kaip dažnas mokyklos keitimas.

Kita vertus, nors didžioji dalis švietimo įstaigų nerodo iniciatyvos gilinti žinias apie globojamų vaikų ugdymą, egzistuoja pavieniai pedagogai, kurie suvokia šių vaikų poreikių specifiškumą ir yra motyvuoti dalyvauti specializuotuose mokymuose: „Paskui po kažkurio laiko dar bandėm kartą organizuoti panašius mokymus, tai buvo atsiradę keletą mokytojų, kurie susidomėjo ir atvyko į tą mūsų organizuojamą paskaitą, būtent apie darbą su globojamais vaikais, tai yra, kad kuo jų raidai

yra ypatinga“ [GK2]. Atsiskleidžia kontrastas tarp bendro mokyklų administracijos ir mokytojų abejingumo siūlomiems mokymams apie darbą su globojamais vaikais ir pavienių pedagogų susidomėjimo šia tema. Todėl svarbu pabrėžti, kad nepaisant to, jog didžioji dalis mokyklų nereagavo į kvietimus dalyvauti nemokamose paskaitose, vis dėlto atsirado mokytojų, kurie savo iniciatyva atvyko į organizuotus mokymus, siekdami geriau suprasti globojamų vaikų raidos ypatumus. Šis kontrastas rodo, kad nors sistemoje vyrauja tam tikras pasyvumas, yra pedagogų, kurie suvokia problemos svarbą ir yra pasirengę tobulinti savo kompetencijas dirbant su šia pažeidžiama vaikų grupe.

Tyrimo duomenys atskleidžia esminį iššūkį – pedagogų ir ugdymo įstaigų nepakankamą pasirengimą tinkamai reaguoti į globojamų vaikų poreikius. Nors kai kurie pedagogai deklaruoja atvirumą ir nori bendradarbiauti su globėjais, praktikoje dažnai trūksta giluminio supratimo apie vaikų elgesio priežastis, ypač susijusias su emocinėmis traumomis. Ši situacija atskleidžia, kad vien formalus „priėmimas“ nėra pakankamas – būtina giluminė empatija, žinios ir gebėjimai dirbti su sudėtingesnio elgesio vaikais.

4.5. Nepatogus globojamų vaikų elgesys – pagalbos šauksmas

Paėmimas iš biologinės šeimos yra didžiulė trauma, kuri gali giliai paveikti vaiko emocinę ir psichologinę būklę, o šios trauminės patirtys tampa esminiu barjeru sėkmingam ugdymosi procesui ir integracijai naujoje aplinkoje. Patirtas smurtas, nepriežiūra ir netektis biologinės šeimos sukelia vaikams stiprias emocijas, tokias kaip siaubas ir liūdesys, kurios nukreipia jų dėmesį nuo mokymosi: „Paėmimas iš šeimos vaikui yra didžiulė trauma, didžiulis iššūkis, tai tuo metu buvimas mums irgi gali būti didžiuliu iššūkiu“ [GK2].

Dauguma globojamų vaikų turi emocijų ir elgesio sutrikimų, mažiau išvystytus socialinius įgūdžius, trukdančius sėkmingai integracijai į švietimo įstaigas ir dalyvavimui ugdymosi procese: „*O gal labai tokių kažkokių specifinių ir nėra, tiesiog vat, kur gyvena mokiniai, vaikai šeimynose, gal daugiau turi tokių elgesio ir emocijų sutrikimų. Pas juos yra menkesni socialiniai įgūdžiai*“ [P1].

Tą gali lemti atskyrimo nuo biologinės šeimos sudėtingumas ir prieštaringumas. Pavyzdžiui, išsakoma nuomonė, kad vaiko atskyrimas nuo biologinės šeimos ne visada atitinka geriausias vaiko interesus. Nors tam tikrais atvejais tai gali būti būtina, dažnai tėvų valdžios apribojimas būtų tinkamesnė alternatyva, ypač jei yra galimybė, kad situacija šeimoje gali pagerėti. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad atskyrimo procedūra gali būti neteisingai taikoma, o tai gali lemti, kad vaikas ilgam lieka institucinėje globoje, neturėdamas galimybės augti šeimoje: „*ne neis į šeimą, nes statusas buvo atskyrimas. Mergaitė buvo atskirta. Tai tai reiškia, kad jos niekas nepaims*“ [G2]. Kitas atvejis atskleidžia, kad vaikas nebuvo "atimtas" iš biologinės šeimos, o "paliktas": „*nes jis*

nebuvo atimtas, jis buvo paliktas“ [G3]. Tai atskleidžia, kad vaikas atsidūrė globos sistemoje dėl tėvų ar artimųjų nesugebėjimo ar nenoro juo pasirūpinti. Ši situacija gali turėti didelį poveikį vaiko emocinei būklei ir jo santykiams su biologine šeima, nes biologinė šeima ir giminaičiai vaiko atsisakė. Nurodoma, kad vaikas buvo nuvežtas pas jo šeimos narius (mamą ar seserį), tačiau jie jo "atsisakė": *„nes tą vaiką visų pirma, kai į rado nuvežė jo šeimai, jos giminėm jos mamai ar sesei mmm, bet jos atsisakė, to vaiko nepriėmė ir po to kažkaip, kiek žinau, jie informavo, kad yra pas Deivido sesę jisai ir taip*“ [G3]. Tai rodo, kad vaikas patyrė atstūmimą iš artimiausių žmonių, kas gali sukelti jam stiprią psichologinę traumą. Ši patirtis gali turėti ilgalaikių pasekmių jo pasitikėjimui kitais žmonėmis ir gebėjimui kurti saugius santykius. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad informacija apie tai, kad vaikas paliktas buvo perduota per pažįstamus: *„ir tiesiog per pažįstamus draugus sužinojau, kad tas berniukas paimtas jau į pas globėjus, pas laikinus pas budinčius globėjus*“ [G3]. Užsimenama apie budinčius globotojus ir tai rodo, kad vaikas iš pradžių buvo apgyvendintas pas juos, kol buvo ieškoma nuolatinės globėjų šeimos. Nors laikinoji globa yra svarbus etapas, tačiau svarbu, kad vaikas kuo greičiau atsidurtų stabilioje ir saugioje aplinkoje.

Taip pat pastebima, kad globa kartais gali prasidėti netikėtai ir neplanuotai. Pavyzdžiui, globos koordinatorė paprašė pagalbos surasti šeimą mergaitei laikinajai globai, ir tai išsirutuliojo į globą. Tai parodo, kad globos situacijos gali būti labai įvairios ir ne visada atitinka iš anksto nustatytus rėmus: *„jinai tiesiog na sako turim, turim tokią labai fainą mergytę, sako, gal galite na pagelbėti surasti šeimą*“ [G2]. tarp informantės ir mergaitės greitai užsimezgė stiprus emocinis ryšys: *„Ir va taip jinai taip priėjo ir prilipo. Ir žodžiu kažkaip taip*“ [G2]. Tai pabrėžia empatijos ir prisirišimo svarbą globos procese, nes emocinis ryšys yra esminis vaiko gerovei ir saugumo jausmui.

Iš to galima matyti, kad yra svarbus natūralus vaiko įsiliejimas į šeimą ir atvirumo apie globą balansas. Vaikas globėjų šeimoje gali būti priimtas taip organiškai, kad aplinkiniams net nekyla abejonių dėl jo kilmės – fiziniai bruožai, elgesys, šeimos dinamika ir net istorinės aplinkybės (pvz., pandemijos laikotarpis) susiklosto taip, kad vaiko atsiradimas atrodo „natūralus“. Toks atitikimas gali padėti tiek vaikui, tiek globėjams jaustis saugiau, nesibaiminti išorinio vertinimo ar smalsumo: *„o juolab tokia buvo situacija, kad kai aš niekam absoliučiai nesakiau apie tą vaiko pasiėmimą, buvo karantinas, tada ir po to karantino mes dirbam, bet irgi daug namuose būnam niekur išeit negalėdavom per tą laiką, per 2 metus karantino labai aš sustorėjau. Ir tada atsirado tas vaikas, vežimėlyje. Tai realiai visiems, o matei sako, susilaukė vaiko nuo per tuos 2 metus karantino, mes labai nelindom į viešumą ir niekur, tai toks ateina, pasveikina nu ačiū ir po to tik po laiko, ai net nebūtume pagalvoję, kad čia ne jūsų vaikas*“ [G3]. Tačiau tai nereiškia visiško slėpimo – šeima pasirenka atvirumą pagal savo tempą ir vaikui augant kalba su juo apie jo istoriją: *„Taip, kaip sakau, kam reikia tas žino, o slėpti irgi neslepiam ir juolab ir su juo jau šnekame apie tai šnekam*“ [G3]. Toks balansas

tarp privatumo ir sąmoningo atvirumo rodo brandų požiūrį į globą bei jautrumą vaiko tapatybės formavimuisi.

Taip pat ir švietimo įstaigose dirbančių specialistų informavimas apie vaiko globos statusą yra formalus ir atsargus. Globos koordinatoriai veikia labai atsargiai ir formaliai kreipdamiesi į mokyklas dėl globojamų vaikų. Tiesioginis, savarankiškas koordinatoriaus kreipimasis į mokyklą be aiškaus poreikio ir suderinimo nėra praktikuojamas: „*kaip čia pasakyt, bet realiai mes apie tai esam kalbėję, kad niekada va taip tiesiog koordinatorius globos niekada nėra, kad pats kreipiasi, savistoviai sugalvoja ir užsiori mokyklą*“ [GK1]. Bet koks kreipimasis vyksta tik suderintu laišku, užtikrinant konfidencialumą, ir yra skirtas specifinei informacijai sužinoti. Šis atsargumas yra susijęs su rizika, kad ypač mažose mokyklų bendruomenėse, kur bendravimas yra glaudus, informacija apie vaiko globos statusą gali nutekėti ir tapti vieša. Tačiau šiuo atveju kyla konfliktas tarp institucinio informavimo ir globėjų noro pristatyti individualiai. Globėjai, ypač tie, kurie sąmoningai ir atsakingai prisiėmė globos atsakomybę, nori patys papasakoti apie vaiko situaciją ir sukurti teigiamą pirmą įspūdį. Jie nerimauja, kad instituciškai perduota informacija gali sukelti neigiamų išankstinių nuostatų, susijusių su globa ar vaikų namais, ir norėtų patys formuoti mokyklos požiūrį į savo globojamą vaiką: „*nes kartais nu yra tas toks pasakymas, kad nėra antros galimybės padaryti pirmą įspūdį*“ [GK1].

Visgi, pastebima, kad tam tikrais atvejais informacija apie tai, kad vaikas globojamas, nėra konfidenciali, patys globėjai papasakoja visą situaciją, informuoja apie tai pedagogus tarsi siekdami užsitikrinti sklandų bendradarbiavimą: „*Bet tie patys globėjai palydėdami vaiką, užregistruodami mokytis pas mus, Jeigu tai yra į 9 klasę, tai prašymas pildomas pačioj mokykloj. Tai aišku, pateikia dokumentas turi būti tėvų vardas, pavardė irgi užrašytas vaiko vardas pavardė. Tai dažniausia patys globėjai iš karto ir pasako, kad esama globėjai vaiką ir, ir apsieičiam kontaktais, kad būtų palaikomas ryšys*“ [P1]. Tačiau vyresnių vaikų tarpe sunkiau sužinoti ar jis globojamas. Dažnai sužinoma „netyčia“, kai pats vaikas, atėjęs kažkokios pagalbos, papasakoja apie save: „*tai arba atėjęs, pavyzdžiui, pats pasipasakojo nu, kad ir menkiausia kažkokia tai atsitinka situacija, pasikvieti mokinį pasikalbėti tai būna, kad jis pasipasakoja, kad yra globojamas vaikas ir panašiai*“ [P1]. Be to, atsiskleidžia tai, kad profesinėje mokykloje nėra poreikio išskirti globojamų vaikų, vedant statistinius duomenis, nes ne visada yra minima, kad apskritai jie globojami, tiesiog bendrai žinoma ir stengiamasi spręsti jų tiek akademinius, tiek emocinius sunkumus, jei tokių iškyla: „*Ir anksčiau, kai vesdavom statistiką, kiek yra globojamų mokinių, kiek auga šeimynose, dabar, nežinau jau kiek metų atgal, nebereikia mums socialinio paso sudarinėti, nes anksčiau sudarinėdavom ir matydavome visą mokyklos situaciją*“ [P1].

Kalbant apie globos įstaigas, tai ten yra įžvelgiama vaikų su sunkiomis negaliomis koncentracija: „*iš esmės jau likę, jie buvo su didelėm negaliom*“ [G2]. Tai kelia klausimus apie tai,

kokia priežiūra ir kokios galimybės jiems buvo suteikiamos. Ar įstaiga turėjo pakankamai išteklių ir personalo, kad tinkamai pasirūpintų šiais vaikais? Tai pat atsiskleidžia ir pačių globos įstaigų realijos ir sudėtingos sąlygos. Apibūdinami vaikai su didelėmis negaliomis, agresyvus vaikas, laikomas aptvare, klausos negalią turinčios mergaitės: „Ten buvo 4 vaikai, bet vienas buvo, kuris na, kaip čia pasakyti, viduryje grupės tiesiog stovi toks nu, kaip būtų aptvarėlis, iš kurio neišleidžia to vaiko, nes jisai yra agresyvus mažiukas, bet agresyvus tai va, o kitos 2 mergytės, tai buvo nu kur kurčios ir žodžiu nu labai su daug su daug sutrikimų“ [G2]. Tai parodo, kad globos įstaigose gali būti vaikų su įvairiais poreikiais, kuriems reikia specialios priežiūros ir dėmesio. Aprašymas apie vaiką, laikomą "aptvarėlyje", yra ypač šokiruojantis. Tai rodo galimą nepakankamą įstaigos gebėjimą valdyti sudėtingą elgesį ir kelia susirūpinimą dėl vaiko gerovės ir žmogaus teisių. Aptvaras, kaip priemonė, ribojanti vaiko judėjimą ir socialinį kontaktą, gali turėti neigiamų psichologinių pasekmių ne tik ugdymosi procese bet ir asmeniniame gyvenime. Taip pat minimos klausos negalią turinčios mergaitės su "daug su daug sutrikimų". Tai pabrėžia įstaigos gyventojų įvairovę ir sudėtingus jų poreikius. Tokioms mergytėms reikalinga specializuota priežiūra, komunikacijos metodai ir ugdymas.

Be to, pabrėžiama, kad institucinė globa, ypač kai vaikas ilgą laiką praleidžia tokioje aplinkoje, gali turėti neigiamą įtaką jo fizinei ir emocinei raidai. Tai gali pasireikšti atsilikusiu fiziniu vystymusi, emociniais sutrikimais ir kitomis problemomis: „*Na, iš tiesų mane dar ir nu labai kažkaip tai sukrėtė tai, kad žodžiu, vaikas buvo 3 metų amžiaus ir labai labai mažo ūgio tai 80 cm svėrė tesvėrė 3 metų tai 9 kilogramus. Tai nu tai įsivaizduojat, kad tai kaip kūdikio*“ [G2]. Dėl šios priežasties, trauminės patirties poveikis gali sutrikdyti vaiko raidą ir asmeninę gerovę. Taip yra dėl to, kad trauminė patirtis yra reikšmingas iššūkis, su kuriuo susiduria globojami vaikai, galintys turėti ilgalaikį neigiamą poveikį jų elgesiui, mokymuisi, socializacijai, emocinei ir fizinei sveikatai: „*Tai va ir žodžiu, ir tas augimas viskas, kai vaikas na žodžiu patiria tą ne tokį emocinį, žodžiu, nepatenkinti emociniai jo poreikiai tai tuo metu vat ir matyt stoji tas ir augimas viskas*“ [G2]. Tai pabrėžia būtinybę suprasti traumos padarinius ir užtikrinti vaikams tinkamą psichologinę pagalbą bei palaikymą.

Iš to galima spręsti, kad trauminės patirtys, kurias patiria daugelis globojamų vaikų, daro didelę įtaką jų gebėjimui adaptuotis mokykloje ir sėkmingai mokytis. Praeities traumos sukelia emocinius sunkumus, tokius kaip dirglumas, verksmingumas, depresija, ir trikdo vaiko saugumo jausmą, dėmesį bei gebėjimą susikonscentruoti į mokymąsi. Negana to, vaikai, patyrę traumų, dažnai susiduria su žiaurumu ir atstūmimu iš bendraamžių, todėl mokyklai tenka ypatingas vaidmuo kuriant palaikančią aplinką ir padedant vaikui įveikti trauminės patirties pasekmes: „*Vis tik buvo priimta, kad gal pa galim padėti tam **vaikui adaptuotis**. Taip pat tai yra ir psichologai, ir socialiniai pedagogai. Globos centre yra psichologas, kuris **gali padėti**, bet čia turbūt **apie tuos jausmus ir emocijas***“ [GK5]. Tai rodo, kad trauminė patirtis kaip pagrindinė kliūtis sėkmingam ir sklandžiam ugdymosi procesui.

Didžiausias sunkumas, su kuriuo susiduria globojami vaikai, yra patirta trauminė patirtis, kuri gali labai įvairiai paveikti jų psichologinę būseną ir gebėjimus. Traumos pasekmės gali būti dėmesio sutrikimai, sunkumai susikaupti, saugumo jausmo praradimas ir bazinių poreikių nepatenkinimas: „Žiūrint, kokia įvyko situacija, bet išmušamas visiškai saugumo jausmas. Tai reiškia, kad bazinis poreikis nėra žodžiu, tada, kada vaikui neaišku, su kuo jis gyvens, o kur kur jo namai, kas juo rūpinsis“ [GK1]. Kai vaikas jaučiasi nesaugus ir nestabilus, klausimai apie mokslą ar pasiekimus tampa antraeiliais. Gyvenimo griūtis po trauminio įvykio gali atimti mokymosi prasmę ir motyvaciją: „nes jeigu griūna gyvenimas ir kokia prasmė lankyt mokyklą, jeigu aš netekau brangių, aš nereikalingas ar kaip nors tavo arba mano šeima ten sugriuvo, ar mama mirė? Ir nu kokia prasmė dar mokyklą, ką tai duos, ką duoda?“ [GK1]. Todėl trauminė patirtis yra labai individuali ir apima platų spektrą įvykių. Net tokios situacijos kaip vieno iš tėvų liga ir laikinas patekimas į globą gali stipriai paveikti vaiko emocinę būseną. Vaikai, patyrę sunkias netektis ar nuolatinį nesaugumą, gali itin jautriai reaguoti į bet kokius pokyčius ar net menkiausius globėjo sveikatos sutrikimus, patirdami stiprų nerimą ir baimę: „Iš pradžių po traumos, tai dabar globėja yra močiutė. Tai kiekviena jo jos gripo nežinau, peršalimo liga jį veda į baisiausias šoką ir baimę, kad jinai nemirtų“ [GK1]. Paauglių pasipriešinimas ar higienos įgūdžių atsisakymas taip pat gali būti trauminės patirties pasekmė. Tai reiškia, kad trauminės patirties poveikis vaikui dažnai yra kaip kamuolys – vienas sunkumas gali generuoti kitus: „Jeigu, jeigu tai būna iš sudėtingų atvejų arba pasipriešinimas tas vaikai paauglystėje būna tik reiškia, kažkokių higienos įgūdžių atsisakydami, tai visa tai yra kaip kamuolys“ [GK1]. Nesaugumo jausmas gali lemti mokymosi sunkumus, o šie savo ruožtu gali sukelti elgesio problemas. Norint veiksmingai padėti traumuotiems vaikams, būtinas visapusiškas jų patirties supratimas, atsižvelgiant ne tik į akivaizdžius elgesio ar mokymosi sunkumus, bet ir į galias emocines priežastis, slypinčias už jų.

Ankstyvųjų patirčių įsisąmoninimas ir jų išraiška per vaikų prisiminimus ir elgesį. Vaikai, net ir labai ankstyvame amžiuje, gali patirti emociškai intensyvių išgyvenimų, pavyzdžiui, įvairias smurto artimoje aplinkoje apraiškas, kurie vėliau sąsąmoningai išlieka ir išsilyja kaip fragmentiški prisiminimai, emocinės reakcijos ar pasireiškia netinkamu elgesiu: „kiek dabar šneka, aš nežinau, ar gali jis atsimint tokius dalykus, nes jam buvo tada na pusantrų metų ir kad jisai, kai mes jau atvažiavom jo pasiimti į G miestą, sako, aš labai verkiau, sako, aš nenorėjau, kad tu būtum mano mama, sako, aš labai verkiau“ [G3]; „Visą puokštę ir ir galimai seksualinis smurtas, tame tarpe tvirkinimas, nu ten žodžiu, tie tėvai visiškai necenzūruotai, netvarkingai gyvenantys savo gyvenimą ir neaišku, kas ten per bardeliai eidavo namuose, bet tikrai kažkas vykdavo nenormalaus. Nes abi mergaitės demonstravo, ypač kai buvo mažos, daug seksualizuoto elgesio“ [G5]. Ši prielaida grindžiama tuo, kad vaiko psichika „saugo“ reikšmingas patirtis, kurios gali būti vėliau išreikštos per kalbą, elgesį ar simbolinius veiksmus, kai tik vaikas pasiekia tam tikrą kognityvinę brandą. Tokie

prisiminimai dažnai yra susiję su saugumo, atstūmimo ar tapatumo paieškos jausmais: „*Na ir mes tada jau kažkaip atėjo ir tokios va pasekmės, ir jisai atsimena, jis, žinot, jis galvoja, kiek penkiamečio smegenėlėm gali sugalvot*“ [G3].

Tapatumo formavimasis po ankstyvos globos ar šeimos pokyčių. Ankstyvos globos patirtys ar šeimos struktūros pasikeitimai gali turėti ilgalaikį poveikį vaiko savęs suvokimui ir tapatumo raidai. Vaikas, augdamas globos ar įvaikinimo kontekste, gali pradėti reflektuoti apie savo kilmę, priklausymą ir santykius su „dabartine“ bei „ankstesne“ šeima: „*ir tikrai pirmą kartą išgirdau iš jo važiuojant ir kai jisai mama atsimeni, kai aš turėjau kitą mamą sako, o tai kur buvo Miglė? Nu dukra mano. Kur buvo Laris šuniukas mūsų sako, kodėl jų nebuvo?*“ [G3]. Šie procesai ypač ryškūs, kai vaikas pradeda aktyviai domėtis savo istorija, ieško atsakymų ir išsako savo išgyvenimus artimoje aplinkoje (šeimoje, darželyje), ieškodamas pripažinimo ir supratimo.

Be to, galima teigti, kad vaiko sveikatos iššūkiai kaip ankstyvosios patirties pasekmė ir adaptacijos sudėtinė dalis. Vaiko fizinė sveikata, ypač pirmaisiais metais po globos ar gyvenamosios aplinkos pasikeitimo, dažnai atskleidžia ilgalaikį buvusių sąlygų poveikį. Buvimas netinkamoje aplinkoje (pvz., rūkomosiose patalpose) gali lemti lėtinius kvėpavimo takų susirgimus ar sumažintą imunitetą, o naujos aplinkos – darželis, kolektyvas – tampa papildomu iššūkiu organizmui: „*Tai pirmi metai mūsų buvo praktiškai sirgimo. Ten to darželio lankymo buvo labai mažai, tik palanko serga, 2 savaites namuose, 2 savaites ligoninėje, jis ligų turėjo be proto, daug jam buvo nosiaryklės uždegimas, jisai labai kosėdavo. Ir po to mums čia vienas gydytojas, sakė jis būdavo visą laiką rūkomojoje patalpoje ir jam taip yra užsikimšę nosiaryklę visai, o jei dūsta ir panašiai, tai po to plaučių uždegimą ir visom absoliučiai ligom kokiam įmanoma.*“ [G3]. Sirgimas, dažnas lankymo nutūkimas trukdo ne tik ugdymo procesui, bet ir socialinei adaptacijai. Tėvams (globėjams) tai reiškia ne tik fizinį, bet ir emocinį iššūkį – rūpintis sergančiu vaiku, tuo pačiu užtikrinant saugią, rūpestingą aplinką. Tai svarbu kalbant apie būtinybę atsižvelgti į vaiko sveikatos foną ugdymo pradžioje bei teikti visapusišką pagalbą ir palaikymą šeimai.

Emociniai prisiminimai ir švelnios patirtinės pasekmės kaip globos šešėlis. Nors globojamas vaikas nepatiria ryškių raidos ar elgesio sutrikimų, globėja pastebi tam tikras emocines išraiškas, kurios gali būti susijusios su praeities patirtimis. Pasireiškia pavieniai prisiminimai apie bauginančią, nesaugią aplinką, fizinį smurtą ir emocinį skausmą: „*Man sako, kad namas buvo labai tamsu mane labai mušė, sako, aš labai verkiau, aš labai bijojau, sako, aš buvau negeras, vaikas sako ir ir panašiai*“ [G3]. Vaikas verbalizuoja save buvus „negeru“, kas rodo vidinį kaltės ar nepilnavertiškumo jausmą. Nors tokios pasekmės nėra stiprios ar trukdančios kasdienybei, jos laikomos subtiliais globos iššūkiais, kuriuos reikia atpažinti, reflektuoti ir palaipsniui gydyti per saugų ryšį. Taip pat pasakojama, kad globojamas vaikas buvo "be proto" visko išsigandęs, ypač moterų, garsų, smėlio, vandens ir vežimėlio: „*nes jisai apie be proto bijojo visko, jis bijojo labai moterų. Jisai nu tikrai sunkiai ir*

mane“ [G3]. Tai rodo, kad globojami vaikai dažnai patiria stiprias baimes ir nerimą, kurios gali būti susijusios su patirtomis traumomis, netektimis ar neigiama patirtimi praeityje. Minima, kad vaikas buvo labai jautrus garsams, net ir globėjos balsui: „*Dabar dirbu, tai aš visą gyvenimą tokią garsiakalbė, tai jau prireikia pritildyt toną, nes jisai krūptelėdavo, ar po stalu pasislepia*“ [G3]. Tai rodo, kad globojami vaikai gali būti ypač jautrūs įvairiems aplinkos dirgikliams, kurie kitiems vaikams gali atrodyti visiškai normalūs. Šis jautrumas gali pasireikšti įvairiai, pavyzdžiui, vaikas gali krūpčioti, slėptis ar elgtis neramiai. Apibūdinamas ilgas ir sunkus vaiko pratinimo prie įvairių dalykų procesas. Globėjai turėjo pradėti "kaip 6 mėnesių kūdikį" [G3] pratinti vaiką prie vežimėlio, vandens ir kitų dalykų. Tai pabrėžia, kad globojamiems vaikams dažnai reikia daug laiko ir pastangų, kad jie prisitaikytų prie naujos aplinkos ir įveiktų savo baimes. Kadangi šios baimės gali labai apsunkinti vaiko adaptaciją naujoje aplinkoje ir reikalauti didelio globėjų supratimo, todėl sėkminga globojamo vaiko adaptacija reikalauja globėjų kantrybės, nuoseklumo ir gebėjimo kurti saugią bei palaikančią aplinką.

Baimė miegoti ir asociacijos su bausme. Išsakoma, kad vaikas labai bijojo eiti miegoti, o tai, kaip spėjama, buvo susiję su tuo, kad globos institucijoje jis būdavo uždaromas tamsiame kambaryje su uždengtais langais: „*Pasirodo ten uždarydavo, tiesiog užtamsina langus, užmeta tas antklodes ant tų ir juos uždaro. Ir ir nu taip, aš spėju, kad ten taip buvo. Ir ir, ko gero, labai bijojo tos, nes labai bijojo tamsos*“ [G2]. Tai rodo, kad miegojimas buvo susijęs su baime ir bausme, o ne su saugumu ir poilsiu. Globos įstaigoje galimi ir savižalos požymiai. Apibūdinamos hematomos ant vaiko kaktos, kurios galėjo būti atsiradusios dėl nuolatinio daužymosi į lovytės kraštus: „*Na, buvo tokios nu, kaip ir kai nuolat, kai tu daužaisi, bet nestipriai, tai tiesiog tokios hematomos ant kaktytės matėsi tokios vidinės nu jos matosi, matosi, kad ištisai nu ištisai kažkas yra dirginama*“ [G2]. Tai kelia susirūpinimą dėl galimo psichologinio smurto ar netinkamos priežiūros globos institucijoje. Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad vaikas aprašomas kaip besisupantis ir besitrunkantis į daiktus. Tai gali būti savižalojantis elgesys, kuris dažnai pasireiškia vaikams, patyrusiems traumą ar stresą. Šis elgesys gali būti būdas susidoroti su stipriais emociniais išgyvenimais. Toks vaikų elgesys rodo gilų emocinį sutrikimą ir galimą potrauminio streso sindromą: „*Nees, tikrai buvo tokių situacijų, kai dešimties metų mergaitė norėjo nusižudyti*“ <...> „*Arba sakykim va ta savižala. Sako, bet tai gi tu dirbai su tokiais žmonėm. Sakau, mielieji ten suaugę, o čia vaikas čia visai kas kita. Čia yra vaikas, gyvenantis po tavo stogu. Ir kai ateina taa taaaam. Tu negali kitaip reaguoti negu tu tuo momentu suvoki*“ [G1]. Tai pabrėžia, kaip svarbu suprasti traumos poveikį vaiko elgesiui ir užtikrinti jam tinkamą psichologinę pagalbą.

Taip pat atsiranda ir naujos savižalos formos lemiamos socialinių tinklų įtakos. Informantė atkreipia dėmesį į naujas savižalos formas, tokias kaip marinimas badu, ypač paplitusias tarp perfekcionistų. Socialiniai tinklai, kuriuose dažnai demonstruojamas idealizuotas gyvenimo vaizdas,

gali dar labiau sustiprinti globojamų vaikų atstūmimo ir nepritapimo jausmą, ypač kai jų pačių šeimose situacija yra visiškai kitokia: „*Tiesiog naujausia yra vaikai marinantys save badu, perfekcionistai, kurie nenori žaloti, supjaustytas ir taip toliau, tai jie tiesiog apriboja visiškai maistą. Čia tarp pirmūnų paplitę, epidemijos lygio labai masiškai. Tai įrodo ir, ir soc. tinklų buvimas, kai per daug teigiamo to vaizdelio to, ką jie dar labiau jaučiasi atstumti, kai kai jų šeimoje tikrai nėra nieko panašaus, tai viskas tas kompleksą tokio išstūmimo ir nepriteikytumo matau gal mokykloje iš situacijų*“ [GK1].

Dėl to atsiranda neišvengiami elgesio ir mokymosi sunkumai dėl patirtų traumų. Globojami vaikai, dažnai patyrę nestabilumą, rutinos trūkumą ir kitas neigiamas patirtis savo biologinėse šeimose, nebūna "patogūs" mokiniai. Jie gali turėti elgesio ir mokymosi sunkumų, arba būti pernelyg tylūs, todėl kartais lieka nepastebėti: „*dažniausiai jie, kaip neturėdami šeimose ramybės, kampelio ramaus, nuolatinės tos rutinos, sveikos mitybos ir daug ko, tai jie dažniausiai ir nebūna tie tokie patogūs mokiniai, kurie pažangūs arba būna per tylūs. Tai tada niekas tarsi ir nepastebi*“ [GK1]. Svarbu suprasti, kad šie sunkumai dažnai yra patirtų traumų ir nepriteklių pasekmė.

Globojamų vaikų vidiniai konfliktai ir emocinė įtampa. Vaikų elgesio problemos dažnai kyla ne iš materialinio nepritekliaus, o iš neišreikštų vidinių emocijų: „*nu sakyčiau, kad tiesiog arba jeigu vaikui kas nors nesiseka, arba jeigu nu ten nelabai gerai elgiasi, nes iš tikrųjų tas elgesys nėra, kaip ir visų vaikų, turbūt, bet sužeisto vaiko jisai yra dar dar sudėtingesnis*“ [G4]. Todėl globėjo pastangos suprasti ir padėti vaikui reflektuoti savo jausmus – svarbus žingsnis link emocinio stabilumo.

Visgi, pastebima, kad globojami vaikai mažiau savimi pasitiki. Tai reiškia, kad vaikas linkęs abejoti savo gebėjimais ir galimybėmis pasiekti sėkmę. Tačiau, globėja pabrėžia, kad pasitikėjimas savimi yra esminis veiksnys, lemiantis vaiko sėkmę. Jis bando įteigti vaikui, kad tikėjimas savo jėgomis padidins jo pasiekimus. Dėl to informantė pastebi, kad vaiko pasitikėjimas savimi palaipsniui didėja: „*Nu, kaip ir sakau, reikia tik reikia tikėti, man neišeis, aš ten kažką, tai nu vat kažkaip trūksta labai pasitikėjimo ir ir sakau, kai tu pasitikėsi savimi, tai na, tiesiog ir rezultatas bus geresnis. Vat kažkaip nesusiformavęs, bet bet kuo tolyn, tuo labiau savim pasitiki į tikrųjų. Tai čia, matyt, reikia laiko, tai va*“ [G2]. Tai rodo, kad pasitikėjimo savimi ugdymas yra ilgalaikis procesas, reikalaujantis laiko, pastangų ir palaikymo.

Kita informantė taip pat dalijasi globojamo vaiko sunkumais, atsirandančiais dėl menkos savivertės ir pasitikėjimo savimi trūkumo, susiedama ir savo pačios patirtį švietimo įstaigoje. Globėja dalijasi patirtimi apie savo globotinę, kuri, būdama paauglė, jautėsi labai menkinama ir neturėjo pasitikėjimo savimi: „*ir mano globojama mergaitė irgi yra be proto savimi nepasitikinti*“ [G3]. Ji pastebi, kad tokią patirtį savo klasėje ji išgyveno ir pati – jautėsi nevykėlė, nesugebanti nieko ir neturinti perspektyvų: „*tai lygiai taip pat ir aš galvoju, kad aš visiškai visiškai nevykėlė. Aš atėjau į 5 klasę, aš nieko nemoku, aš vis tiek nieko nebūsiu aš mokytis nenoriu*“ [G3]. Tai parodo, kokie galingi

gali būti vidiniai iššūkiai, su kuriais susiduria vaikai, patiriantys savivertės krizę dėl patyčių ar socialinio atskyrimo. Iš to galima matyti, kaip svarbu vaikams, kuriems trūksta pasitikėjimo savimi, suteikti paramą ir tikėjimą savo jėgomis, kad jie galėtų įveikti šiuos iššūkius ir atrasti savo kelią.

Dėl to verta atkreipti dėmesį į tai, kad vaiko savivertės formavimąsi gali lemti pradinio ugdymo mokytojų įtaka. Pavyzdžiui, globėja pasidalija savo patirtimi apie tai, kaip mokytojų požiūris gali turėti ilgalaikį poveikį vaiko savivertės ir pasitikėjimo savimi formavimuisi. Ji prisimena savo tragišką patirtį pradinėse klasėse, kur mokytoja nuolat sakydavo, kad iš jos nieko nebus, ir kad ji tik galės dirbti žemės ūkio darbą. Tai sukėlė gilią emocinę traumą ir neigiamą požiūrį į mokymąsi, kuris tęsėsi ilgus metus: „*ir kai tu tau kala kala į galvą, visą laiką visus tuos 4 metus, kad iš tavęs nieko nebus tu vaikas 6 ar 7 metų pradedi patikėti, kad tikrai iš tavęs nieko nebus. Tai kam čia mokytis, kam čia stengtis, jeigu tu išvis iš tavęs nieko nebus*“ [G3]. Globėja pabrėžia, kaip svarbu, kad mokytojai būtų jautrūs ir nepamirštų, jog net mažas žodis ar kritika gali turėti ilgalaikių pasekmių vaikui. Ji taip pat dalijasi patirtimi su savo dukra, kuri, nors ir iškilo iš sunkios situacijos, vis dar susiduria su mokytojų požiūrio iššūkiais, kurie gali neigiamai paveikti vaiko emocinę gerovę ir savivertę: „*14 metų ir jinai pasako ir tas problemas mes matom, ir tikrai ne kartą esu rašius ne vienai ar kitai mokytojai į privatų susirinkimą, kad šiandien nereikia menkinti vaiko, kad jam čia kažkas nesiseka, o tuo labiau, jeigu tu tik sužinai iš kokios šeimos arba būtent globėjo šeimos*“ [G3].

Kalbant apie atvirumą ir pasitikėjimą pabrėžiama, kad vaikai dažnai pasidalina savo jausmais ir patirtimi su suaugusiaisiais, su kuriais jaučia ryšį, pasitikėjimą ir gali atvirai kalbėtis ne tik apie mokyklinius dalykus. Šiuo atveju, mergaitė atvirai pasakoja apie savo dabartinius jausmus, vaikystės patirtis ir santykius su globėja: „*Aha. Nuo ko priklauso? Gal dėl to, kad labai, kaip aš, pas mane visą laiką gali ateit pašnekėt, tiesiog ne ne mokyklinėm ir nepamokinėm temom ir ta mergaitė, irgi atvirai pasipasakoja, kaip jinai jaučiasi dabar kaip jautėsi vaikystėj, kaip jau, kad mama su ja negyveno, kad iš tikrųjų dabar tą globėją kaip mamą laiko, o kas dar nežinauu*“ [P4]; „*Be abejo, kad ryšys labai svarbu, galėtų pasitikėti ir globėjais, ir jiems išsakyti, ir tada pasitikėjimas ir visą aplinką būna ir draugais, ir mokytojais, ir ir viskuo, kai vaikas emociškai gerai jaučiasi*“ <...> „*ir kaip čia pavadint, kad tu galėtum prieiti prie to vaiko ir ir pakalbėti, kas jam yra kas kas, kas blogai, be abejo, turi būti ryšys*“ [GK4]. Tačiau pastebima, kad kai kurie globojami vaikai nenori kalbėtis apie skaudžius emocinius išgyvenimus banguojančius viduje, užslopina juos, užsideda abejingumo kaukę ir žengia toliau: „*Bet, bet vaikai moka apsiginti, apsiginti moka, nes jie jau, kaip sakau, užgrūdinti, gal to va to trumpo gyvenimo, bet yra jau patyrę ir ir moka kovoti už būvį, už, už gėrį, už išlikimą*“ <...> „*Taip, tai čia priklauso nuo vaiko pačio, kaip jisai, kaip jisai save pastatys, pastatys toje vietoje*“ <...> „**kai kurie vaikai yra užgrūdinti ir jie eina kaip traktorai**“ [GK4]. Tai rodo, kad sukūrus saugią ir palaikančią aplinką, vaikai yra linkę arba gali pabandyti atsiverti ir dalintis savo išgyvenimais.

Be to, atskleidžiama, kad šeimos modelis, kuriame vaikas auga, gali turėti didelės įtakos jo suvokimui apie santykius ir gyvenimą. Mergaitė, augusi tik su tėčiu ir vėliau tik su globėja, neturėjo patirties gyventi su abiem biologiniais tėvais. Tai formavo jos supratimą apie šeimą ir santykius. Tekste pabrėžiama, kad pusseserė, kuri gyvena tik su mama, yra vienintelis pavyzdys, kurį mergaitė matė: „*tai nu įsivaizdavo, kad toks ir yra gyvenimas tik su tėčiu ir kitokio gyvenimo nematė iki va dabar neseniai, matė tik tiek, kad va pusseserė gyvena su mama tarp kitko, tik su mama ir yra tik globėja, nėra antros pusės*“ [P4]. Tai rodo, kad vaikai gali adaptuotis prie įvairių šeimos modelių, tačiau trūkumas tam tikrų patirčių gali turėti įtakos jų emocinei raidai. Todėl, globojami vaikai gali patirti stiprius netekties ir vienišumo jausmus, ypač per šventes ar kitus renginius, kai jie mato kitus vaikus su savo biologiniais tėvais. Mergaitė pasidalino, kad jai būdavo liūdna ir skaudu, kai į šventes ateidavo kitų vaikų mamos, o pas ją ateidavo tik tėtis arba niekas: „*Tai jinai pasidalina tikrai tuo, kad jai liūdna būdavo, kad į šventes, ateidavo pas kitus vaikus mama, pas ją tėtis arba niekas, kartais būdavo visko pasitaikydavo*“ [P4]. Tai rodo, kad netektis ir vienišumas yra svarbūs emociniai iššūkiai, su kuriais susiduria globojami vaikai.

Taigi galima pastebėti, kad globojami vaikai, patyrę skaudžius vaikystės trauminius išgyvenimus, susiduria su savo elgesio įvairiapusiškumu, kuris kelia iššūkių integruojantis švietimo įstaigose, bendraujant tiek su globėjais, tiek su specialistais ir siekiant suprasti savo vidinius išgyvenimus. Iš galima daryti prielaidą, kad vaiko elgesys gali būti sąlygotas įvairių veiksnių, įskaitant genetiką, charakterio ypatumus ir prisitaikymą prie naujų aplinkybių: „*Mmm ir kai tu negali ir tuo labiau, kai mamos būna tokios su kaip ten gražiai jas pavadint ramunėm. Nu tos ramunėlės ir tų vyrų būna daugoka, tų vaikų kiekvienam vyrui po vieną. Tie sutrikimai ir to nežinai. Ir viską ten tada nurašo į vaiko elgesį, bet tu negali nurašyti viską į vaiko elgesį. Bet tu negali nurašyti vaiko elgesio, turi sužinoti, kas yra ten tiems tėvams ar net seneliams tam, kad žinotum, dėl ko vaikui taip atsirado?*“ [G1]. Pavyzdžiui, konkrečiai kalbama apie globojamą mergaitę, kurios išsiblaškymas gali būti iš dalies nulemtas genetinių polinkių, paveldėtų iš biologinės mamos, kurios globėja nepažįsta, o iš dalies – streso, patirto dėl mokyklos pakeitimo ir naujos aplinkos: „*Tas išsiblaškymas gali būti šiek tiek ir genetikos, nes charakteris kiekvieno iš mūsų yra skirtingas. Tai, aš manau, kad mes, kadangi nepažįstam tikrosios mamos, tai gal gal netgi jos charakterio*“ [P4]. Todėl tiek genetika, tiek aplinka atlieka svarbų vaidmenį formuojant vaiko elgesį. Tai atitinka šiuolaikinį supratimą apie žmogaus raidą, kuris pabrėžia sudėtingą sąveiką tarp įgimtų polinkių ir patirčių. Šiuo atveju, globėjos dukros ir pusseserės palyginimas iliustruoja, kad net ir toje pačioje aplinkoje užaugę vaikai gali turėti skirtingus charakterio bruožus: „*nes, pavyzdžiui, sakykim, kaip pusseserė, antros mergaitės globėjos dukra, jinai, tai jos labai skirtingos*“ [P4].

Taip pat, atkreipiamas dėmesys į tai, kad globojami vaikai dažnai patiria stresą ir nerimą dėl naujų aplinkybių, tokių kaip mokyklos pakeitimas, nauji socialiniai santykiai ir nežinomybė dėl

ateities: „ir tai, kad gal, kad keisti mokyklą, reikėjo gal, kad kažkokia nežinomybė, kas ir kaip bus nu vis tiek reikėjo prisitaikyti prie daug naujų aplinkybių, tai su viskuo galėjo būti susijęs tas išsiblaškymas“ [P4]. Šie veiksniai gali turėti didelį poveikį jų elgesiui, pasireiškiant išsiblaškymu, nerimu ar kitais sunkumais.

Be to, pastebimi vaikų individualūs poreikiai ir adaptacijos iššūkiai. Net toje pačioje šeimoje globojami vaikai gali labai skirtis. Vienos mergaitės aktyvumas, elgesio ir emocinė savijauta rodė iššūkius, kuriuos teko spręsti per įvairias veiklas ir papildomą ugdymo pagalbą: „Ta, kuri buvo pirmoji, jos nu toks buvo būdas, kad jinai visiškai negalėdavo išsėdėti vienoj vietoj, jai buvo tiesiog nu, nei visiškai buvo ta ta prasme išsiderinusi ir kai jinai nuėjo į mokyklą, jai taip pat buvo labai sunku“ [G4]. Tai pabrėžia būtinybę pripažinti ir reaguoti į kiekvieno vaiko individualią raidą, poreikius ir gebėjimus, ypač globos kontekste.

Taigi, kalbant apie ilgalaikį traumų poveikį ir jos pasireiškimo formas galima teigti, kad vaikų patirtos traumos gali turėti ilgalaikį poveikį jų elgesiui ir emocinei būklei. Gijimo procese gali būti stebimas „žaizdų išpūliavimas“, pasireiškiantis įvairiomis formomis, tokiomis kaip elgesio problemos, savižala ar delinkventinis elgesys: „Labai padeda per trumpą laiką suvokti, kas ta globa ir kas. Tada žmonės kartais pasitikrina pamato, kokie gali būti įvairiausi iššūkiai ir kad eilę metų gali trukti gijimas vaiko yra ir toks, kaip čia pasakyt **išpūliavimas tų žaizdų per visokias apraiškas, kaip elgesys, kaip savižala, kaip kažkokia delinkventinį, gal apraiškos elgesio**“ [GK1]; „gali būti tiesiog įžvelgia vaikus, vaikas labiau toks, bet reikia suprasti, kad jo gyvenimo kelias, tarkim, **iki pirmos klasės jau buvo ne rožėm klotas, tai reikia kaps kapstyti, giliau žiūrėti, iš kur atėjo tas elgesys, elgesys ir jo tokia išveika** / / nu ir ir nuėjo dirbti su tuo, o kad jie turi tokių elgesio ir emocijų, tai praktiškai visi, ir vienas, ir kitas“ [GK4]. Svarbu suprasti, kad šios apraiškos yra trauminės patirties pasekmė ir reikalauja specializuotos pagalbos bei kantrybės.

Dėl šios priežasties, pastebimas mokyklos nelankymas dėl psichologinių priežasčių. Tai reiškia, kad globojami vaikai dažnai susiduria su sunkumais lankyti mokyklą dėl emocinės įtampos, išsekimo ar streso. Globėjams tenka laviruoti tarp palaikymo ir atsakomybės ugdymo, kad padėtų vaikui išlaikyti ryšį su ugdymu: „ypač pirma mergaitė, tai nu, kartais gal ir nenorėdavo į mokyklą, bet nu tai yra tas nenoras eiti į mokyklą, bet vis tiek kartais nu ar kai pervargsta, ar kai koks nors rašomasis darbas, ar kaip blogiau jaučiasi. Ir nu tas yra vat, kad nesinori eiti ir man kartais atrodo, nu nevisai sugebu suprasti, ar tas vaikas tikrai jai taip blogai, ar čia tiesiog yra tik nenoras eiti mokyklą“ [G4].

Dėl to, laipsniška socialinė adaptacija kaip apsauginis veiksnys vaiko emocinei raidai. Vaiko adaptacija po globos situacijos reikalauja laiko, saugumo jausmo ir palaikančios aplinkos. Staigus įtraukimas į ugdymo įstaigą be pereinamojo laikotarpio gali sukelti papildomą emocinį krūvį ir atsinaujinančią nesaugumo būseną. Priešingai, kai vaikui suteikiama galimybė pamažu pažinti naujus žmones, dalyvauti veiklose kartu su globėjais, įgyti pozityvios socialinės patirties – susiformuoja

pasitikėjimas kitais ir savimi: „*Kadangi mes turėjom šioją tokį laikotarpį kito darželio, jeigu jis būtų pradėjęs iš karto taip pas pastebėta, tikrai būtų kažkokias pasekmes tikrai matęs jau vien vien ant mūsų ant, kaip sakau, moterų. Tai tikriausiai, jeigu mes būtume išleidę darželį, ta adaptacija būtų visai kitokia, buvo*“ [G3]. Tai tampa svarbiu psichologiniu apsaugos mechanizmu, padedančiu sumažinti streso lygį ugdymo pradžioje. Ši patirtis rodo, kad sėkmingai adaptacijai ypač svarbu individualizuotas požiūris, lankstumas ir bendruomeniškumo ugdymas prieš oficialų įstaigos lankymą.

Viena vertus, išsakoma ir apie pastovumo svarbą vaiko ugdymo aplinkoje, ypač pereinant iš darželio į mokyklą. Teigiama, kad teigiamas aspektas buvo tas, jog nesikeitė ugdymo įstaiga ir mokinių grupė liko nepakitusi: „*Ta pati ugdymo įstaiga nesikeitė, ten yra darželis - mokykla. O kadangi pradėjo nuo darželi, ta pati grupė perėjo ir ta pati klasė, bet kas yra gerai, tai iš tiesų, kad nesikeitė, nesikeitė kolektyvas*“ [G2]. Tai leidžia daryti prielaidą, kad pastovumas gali turėti teigiamos įtakos vaiko adaptacijai ir socialiniams ryšiams.

Kita vertus, mokyklos keitimas gali būti suvokiama kaip integracijos strategija kritinėse situacijose. Tai reiškia, kad mokyklos keitimas gali būti svarbi integracijos strategija tam tikrose situacijose, ypač kai vaikai paimami iš šeimų kritiniais atvejais ir patenka pas budinčius globėjus kitoje vietovėje. Sprendimas dėl mokyklos keitimo priimamas tarantis su vaiko teisių apsaugos tarnyba. Intensyviai koordinuojant globos centrui, ypač kai vaiko juridinis globėjas yra pats centras, mokyklos keitimas leidžia vaikui pradėti nuo švaraus lapo naujoje aplinkoje: „*Taip pat labai svarbu rasti balansą, pajauti, kur dar reikia priminti, kad yra dirbama su ir, kur jau yra svarbu padėti, galbūt kartais neužstrigti, jeigu yra patyčių, jeigu yra ir skaudi aplinka, gal kartais ir sveika ją pakeisti va toks*“ [GK1]. Tačiau svarbu atskirti atvejus, kai mokyklos keitimas yra pabėgimas nuo problemų, nuo situacijų, kai tai yra vienintelis būdas sukurti vaikui saugią ir palankią ugdymo aplinką, ypač po sudėtingų išgyvenimų ar susidūrus su nepalankiu mokyklos požiūriu.

Galiausiai, sudėtingas vaiko elgesys dažnai tėra gilesnių emocinių išgyvenimų ir galimų traumų išraiška. Norint padėti tokiam vaikui, būtinas trauma-informuotas požiūris, pripažįstant, kad elgesys yra tik „ledkalnio viršūnė“: „*Bet manau vat **visa ta praeitis**, kaip sakant, tas vaikas yra tiktai ledkalnio viršūnė ir mes vat matom jo elgesį, kaip jis elgiasi, tai tik ledkalnio viršūnė, o kas apačioj jo visų išgyvenimų, jausmų visų, skausmų, nežinom tiek*“ [P1]. Esminis sėkmės faktorius yra nuoširdus, empatiškas santykis, paremtas išklausymu ir ramiu tonu. Saugus ir pasitikėjimu grįstas ryšys leidžia vaikui atsiverti ir jaustis suprastam, o tai yra būtina sąlyga teigiamiems pokyčiams. Todėl darbas su globojamais vaikais, patyrusiais trauminės patirtis, kelia didelių iššūkių pedagogams, nes šie vaikai dažnai turi specifinių emocinių ir elgesio poreikių, kuriems atliepti reikalingas specialus supratimas ir žinios apie traumos poveikį vaiko raidai: „*Svarbu suprasti su kokiais sunkumais susiduria, kaip veikia vaiką traumuojanči patirtis, patirtas smurtas, nepriežiūra*“ [GK2].

Taigi svarbiausia suprasti, kad globojamas vaikas gali turėti įvairių, gilių ir dažnai nematomų patirčių, įskaitant smurtą biologinėje šeimoje, ir net smulkūs mokytojo veiksmai gali sukelti netikėtas reakcijas. Pavyzdžiui, akcentuojama, kad vaikai, patyrę smurtą, gali būti itin jautrūs bet kokiai situacijai, kuri jiems primena grėsmę ar kontrolę. Tiesioginis priėjimas ir imperatyvus užduoties davimas gali pasąmoningai sukelti jiems nerimą ar net paniką, primindamas ankstesnes neigiamas patirtis, kai su jais galbūt buvo bendraujama agresyviai ar dominuojančiai: „*Ar yra tekę dalyvauti mokymuose, kurie pasakojo, kad net kaip vaikui paduosiu užduotį, gali priklausyti jo reakciją, nes, tarkim, vaikai, kurie yra patyrę įvairus, sudėtingas, smurto apraiškas gali reaguoti į tokį vienas prieš vienas, kai aš ateinu ir duodu užduotį tiesiai vaikams būtent išspręsdavo padaryt, kad yra geriau eiti išlaiko šono ir nesukelti to, kad vienas prieš vienas grėsmės situacijos tai vat*“ [GK2].

Tyrimo duomenys atskleidžia, kad daugeliui pedagogų vis dar trūksta žinių apie globojamų vaikų psichosocialinius poreikius, ypač susijusius su jų patirtomis traumomis. Dažnai vaikų elgesys yra neteisingai interpretuojamas kaip „tingumas“ ar „nepaklusnumas“, o ne kaip trauminės patirties pasekmė. Nors ugdymo įstaigų darbuotojai formaliai išreiškia pasiryžimą priimti globojamą vaiką, praktikoje trūksta realių pastangų užtikrinti vaiko gerovę. Vaikai neretai patiria atstūmimą, nesupratimą ir emocinį diskomfortą, o tai neigiamai veikia jų savijautą ir motyvaciją mokytis.

IŠVADOS

1. Atlikus teorinę analizę nustatyta, kad globojamų vaikų socialinė integracija švietimo įstaigose yra sudėtingas ir daugialypis procesas, apimantis ne tik akademinę sėkmę, bet ir emocinę, socialinę bei psichologinę vaiko gerovę mokyklos aplinkoje. Literatūroje pabrėžiama, jog globojami vaikai dažnai susiduria su specifiniais sunkumais, tokiais kaip trauminė patirtis, prisirišimo problemos, elgesio ir emocijų reguliavimo iššūkiai, kurie tiesiogiai veikia jų adaptaciją ir santykius su bendraamžiais bei suaugusiais. Sėkmingai integracijai svarbūs tokie veiksniai kaip individualizuotas požiūris, saugi ir palaikanti mokyklos aplinka, efektyvus socialinių ir psichologinių paslaugų prieinamumas, taip pat glaudus ir nuolatinis bendradarbiavimas tarp globėjų, švietimo įstaigos darbuotojų ir globos koordinatorių.

2. Empiriniu tyrimu atskleista, kad globojamų vaikų integracijos patirtys švietimo įstaigose yra įvairios ir dažnai kupinos iššūkių tiek globėjų, tiek specialistų vertinimu. Globėjai neretai išreiškia susirūpinimą dėl nepakankamo mokyklos personalo supratimo apie specifines globojamų vaikų patirtis ir poreikius, komunikacijos trūkumą bei sunkumus sprendžiant elgesio ar mokymosi problemas. Kita vertus, švietimo įstaigose dirbantys specialistai įvardija per didelį darbo krūvį, specialistų bei resursų trūkumą ir nepakankamą tarpinstitucinį bendradarbiavimą kaip pagrindines kliūtis efektyviam darbui. Nepaisant to, abi grupės pripažįsta, kad sėkmingą integraciją palengvina individualizuota pagalba, empatiškas požiūris, teigiamas mikroklimatas klasėje bei švietimo įstaigose, taip pat aktyvus visų su vaikais dirbančių suaugusiųjų įsitraukimas ir bendradarbiavimas.

3. Tyrimo parodė, kad sėkmės veiksniai apima: nuoseklų individualizuotos pagalbos teikimą, kuris atitiktų vaiko akademinius ir emocinius poreikius; palankią ir priimančią mokyklos aplinką, skatinančią vaiko saugumą ir priklausomybės jausmą; atvirą, abipusę pagarbą grįstą dialogą tarp globėjų ir mokyklos; pakankamą socialinės-emocinės paramos užtikrinimą; bei aktyvų bendradarbiavimą tarp įvairių suinteresuotųjų šalių. Šie veiksniai pabrėžia, kad sėkminga integracija reikalauja sisteminio požiūrio ir nuolatinių pastangų iš visų ugdymo proceso dalyvių. Pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduriama integruojant globojamus vaikus į švietimo įstaigas, yra: nepakankamas pedagogų ir kitų specialistų pasirengimas dirbti su vaikais, turinčiais kompleksinių poreikių; socialinė stigmatizacija ir bendraamžių bei suaugusiųjų nesupratimas; fragmentuota paramos sistema ir ribotas specializuotų paslaugų prieinamumas mokyklose; komunikacijos ir bendradarbiavimo spragos tarp globėjų ir švietimo įstaigų.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos pedagogams:

1. **Dalyvauti specializuotuose mokymuose** apie globojamų vaikų raidos ypatumus, traumų poveikį ir elgesio valdymo strategijas.
2. **Kurti saugią, atjautą grįstą aplinką**, vengiant stigmatizuojančių nuostatų ir etikečių.
3. **Individualizuoti ugdymą**, atsižvelgiant į vaiko emocinius ir akademinus poreikius.
4. **Bendradarbiauti su globėjais ir specialistais**, priimti jų rekomendacijas ir kartu ieškoti sprendimų.
5. **Reflektuoti savo požiūrį** į globojamus vaikus ir nuolat tobulinti profesines kompetencijas įtraukties srityje.

Rekomendacijos globėjams:

1. **Aktyviai bendradarbiauti su mokyklos bendruomene**, teikti informaciją apie vaiko poreikius, elgesio ypatumus ir emocinę būklę.
2. **Nuosekliai taikyti mokymuose (pvz., GIMK) įgytas žinias**, formuojant tinkamą vaiko palaikymo sistemą.
3. **Skatinti vaiko savivertę**, palaikyti pozityvų požiūrį į mokymąsi ir ugdymosi procesą.
4. **Ieškoti ryšių su kitomis globėjų šeimomis ar paramos grupėmis**, dalintis patirtimi ir gauti emocinę paramą.
5. **Stebėti ir pranešti apie vaiko emocinius pokyčius**, ypač kai vaikas susiduria su sunkumais ugdymo įstaigoje.

Rekomendacijos globos koordinatoriams:

1. **Inicijuoti bendrus mokymus mokykloms ir pedagogams**, pristatant globojamų vaikų poreikius, traumos padarinius ir sėkmingos integracijos praktiką.
2. **Skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą**, užtikrinant efektyvią komunikaciją tarp globėjų, mokyklų ir pagalbos specialistų.
3. **Stebėti ir vertinti mokyklų pasirengimą priimti globojamus vaikus**, teikti rekomendacijas dėl sistemos tobulinimo.
4. **Rengti informacines kampanijas**, mažinančias stigmatizaciją ir ugdančias pozityvų visuomenės požiūrį į globą.
5. **Teikti individualizuotą konsultacinę pagalbą pedagogams**, susiduriantiems su sunkumais dirbant su globojamais vaikais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Ainscow, M. (2020). Inclusion and equity in education: Making sense of global challenges. *Prospects*, 49(3), 123-134.
2. Anderson, P. (2020). Effective Monitoring in Foster Care Coordination. *Journal of Child Welfare*, 57(4), pp. 625-639.
3. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams.
4. Bourdieu, P. (1992). Ökonomisches, kulturelles und soziales Kapital. Die verborgenen Mechanismen der Macht, 49-75.
5. Brown, A. (2018). The impact of social work support on foster families. London: Foster Care Journal.
6. Chernikova, T. A., Shaidukova, L. D. ir Nikolaeva, L. A. (2020). Features of social work with dysfunctional families. *Международный научноисследовательский журнал*, 10(100), 127–129.
7. Delgado, P., Carvalho, J. M. ir Alves, S. (2023). Children and Young People's Participation in decision-making in Foster Care. *Child Indicators Research*, 16(1), 421-445.
8. Dirgėlienė, I., Rimkevičiūtė, A. ir Šukytė-Arutiunian, R. (2023). GLOBĖJŲ Į (SI) GALINIMO RAIŠKA SAVITARPIO PAGALBOS GRUPĖJE. *Bridges/Tiltai*, 90(1).
9. Dubicka, N. (2024). *Etinės problemos ir jų sprendimas socialiniame darbe su globėjais*. Mykolo Romerio universitetas.
10. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence=1>
Žiūrėta: 2025-05-05
11. Genienė, R. ir Nedveckia, J. (2021). Globos centrai ir budintys globotojai: nuo projekto iki tvarios socialinės vaiko globos politikos. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 23, 68–83.
12. Globa | Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. [Žiūrėta 2024-11-01]. Prieiga internetu: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/vaiko-globa?lang=lt>
13. Grinevičiūtė, I. (2021). Piktnaudžiavimo tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų teisėtų atstovų teisėmis ar pareigomis subjekto samprata. *Teisė*, 74, 45–56.
14. Gudžinskienė, V. ir Navaitis, G. (2016). Įvaikinimas: deinstitutionalizacija-palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymas. *Socialinis darbas*, 14(2), 134–147.

15. Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, R. ir Uscila, R. (2017). Socialinių darbuotojų patirtys rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose. *Pedagogika: mokslo darbai = Pedagogy. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2017, t. 125, Nr. 1.*
16. Gvaldaitė L. (2020). Įtėvių ir globėjų savipagalbos grupės – šeimų stiprinimo ir įgalinimo instrumentai. Socialinis darbas. Patirtis ir metodai. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/9a3b1a58-dda3-467a-828e4a5ef89342c7/content>
17. Gvaldaitė, L. ir Šimkonytė, S. (2016). Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika, 12(12), 55–73. doi:10.15388/STEPP.2016.12.9817
18. Ilgūnė-Martinėlienė, R. ir Malachovska, V. (2021). Paauglių, išėjusių iš vaikų globos namų į bendruomeninius globos namus, patirtis. *Socialinis ugdymas*, 55(1), 71-84.
19. Johnson, A. L. ir Smith, L. K. (2022) 'Effective Practices for Supporting Foster Parents: Insights from Social Work Research', *Journal of Child Welfare*, 99(3), pp. 245-259.
20. Jones, M. (2020). Children's adaptation to foster care with social worker intervention. *Child Welfare Review*, 15(2), 123-134.
21. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. UNICEF už kiekvieną vaiką (1989). Žiūrėta 2024 m. lapkričio 5 d. <https://unicef.lt/wp-content/uploads/2017/06/JT-Vaiko-Teisi%C5%B3-Konvencija.pdf>
22. Kairienė, I. ir Žiemienė, A. (2020). Vaiko teisė į šeimos globą ir jos įgyvendinimas. *Socialinis ugdymas: mokslo darbai*, 1, 45–56.
23. Klimaševskytė, A. (2023). Įvaikinimo konfidencialumas Lietuvos Respublikoje ir jo problemika. In *Mokslinės minties šventė* (pp. 896-911).
24. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2022). Socialinės paslaugos šeimoms, auginančioms vaikus: ką svarbu žinoti? Žiūrėta 2024 m. lapkričio 4 d. <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/socialines-paslaugosseimoms-auginancioms-vaikus-ka-svarbu-zinoti>
25. Lietuvos respublikos švietimo įstatymas. 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489, Vilnius.
26. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Nr. I-1234 (1996, kovo 14). Vilnius. Žiūrėta 2024 m. lapkričio 3 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397>
27. Mendes, P. (2020). Tracing the origins of critical social work practice. In B. Pease, J. Allan ir L. Briskman, *Critical social work. Theories and practices for a socially just world* [eBook edition] (pp. 17–29). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003115304>

28. Mendoza, M. E., Brewer, T. F., Smith, M. S., Stein, M. A. ir Heymann, S. J. (2022). Lessons from United States school district policies and approaches to special education during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Inclusive Education*, 1-20.
29. Meškauskienė, A. ir Kiaunytė, A. (2023). SOCIALINĖ PAGALBA ŠEIMAI: KAIP VYKDYTI INSTITUCINĖS VAIKŲ GLOBOS (RŪPYBOS) PREVENCIJĄ. *Social Work. Experience & Methods/Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 31(1).na
30. Meuser, M. ir Nagel, U. (2009). The expert interview and changes in knowledge production. In *Interviewing experts* (pp. 17-42). London: Palgrave Macmillan UK.
31. Nguyen, L. (2020). Training Programs for Foster Families. *Child and Youth Services*, 14(1), pp. 45-61.
32. Nikartas, S. ir Zaksaitė, S. (2022). Vaiko minimalios priežiūros priemonių įgyvendinimo problematika Vilniaus miesto savivaldybėje. *Teisė*, 97, 43–72.
33. Putnam, H. (1995). *Words and life*. Harvard University Press.
34. Raudeliūnaitė, R. ir Gudžinskienė, V. (2022). Vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymasis bendruomeniniuose vaikų globos namuose: vaikų patirčių analizė. *Pedagogika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto švietimo akademija*, 2022, vol. 145, no. 1.
35. Saloviita, T. (2020). Attitudes of teachers towards inclusive education in Finland. *Scandinavian journal of educational research*, 64(2), 270-282.
36. Samašonok, K. (2013). Globos namuose gyvenančių vaikų ir paauglių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas: pasiekimai, sunkumai, sprendimai. *Pedagogika*, (110), 103-114.
37. Spūdytė, G. (2020). Kas to nepatyrė, niekada nesupras: artimųjų patirtys globojant senolį šeimoje. *Socialinis ugdymas: mokslo darbai*, 1, 45–56.
38. Tenytė, E. (2021). Socialinių paslaugų globėjų (rūpintojų) vaidmuo užtikrinant globojamų vaikų gerovę. *Socialinis ugdymas: mokslo darbai*, 1, 45–56.
39. Tidikis, R. J. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija:[vadovėlis].
40. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. [Žiūrėta 2024-10-29]. Prieiga internetu: <https://vaikoteises.lrv.lt/>
41. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2023). 2022 m. veiklos ataskaita. Vilnius. Žiūrėta 2024m. lapkričio 4 d. https://vaikoteises.lrv.lt/uploads/vaikoteises/documents/files/Administracin%C4%97%20informacija/Ataskaitos/Metin%C4%97s%20veiklos%20ataskaitos/2022%20m_%20veiklos%20ataskaita.pdf

PRIEDAS NR. 1. Tyrimo instrumentas

2 lentelė. Interviu klausimai skirti globėjams

Interviu klausimas	Ką noriu sužinoti?	Kurį uždavinį sprendžia?
1. Įvadinis klausimas. Papasakokite prašau, kaip nutiko, susiklostė, kad šiandien esate globėja / globėjas?	Kokia eksperto patirtis šioje srityje? Koks asmeninis susietumas? Kokia atėjimo į lauką motyvacija? Kokią įtaką daro mokytojų požiūris globojamų vaikų integracijai į mokyklą?	
2. Papasakokite prašau, kaip Jūsų globojamam vaikui sekasi mokykloje?	Su kokiais iššūkiais globjami vaikai susiduria mokykloje? Kaip jiems sekasi ugdymo procese? Kaip jiems sekasi susirasti draugų? Kokią įtaką daro mokyklos aplinka globojamų vaikų integracijai?	Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria globjami vaikai, siekdami integruotis į švietimo įstaigas. Atskleisti mokytojų ir visuomenės narių požiūrį globojamų vaikų ir jų globėjų atžvilgiu;
3. Papasakokite prašau, kaip Jūs dalyvaujate Jūsų globojamo vaiko ugdyme procese?	Kaip globėjai prisideda prie globojamo vaiko gerovės ugdymo procese?	Nustatyti, kaip globėjų dalyvavimas ugdymo procese veikia globojamų vaikų integraciją; Išsiaiškinti, kokia pagalba teikia globojamiems vaikams, integruojantis švietimo įstaigose
4. Gal galėtumėte papasakoti, su kokiais sunkumais susiduriate kaip globėja / globėjas globodami vaiką? / Papasakokite prašau, su kokiais sunkumais susiduriate kaip globėjas / globėja, siekdami padėti vaikui įsilieti į mokyklos bendruomenę?	Kokiose srityse kyla sunkumais? Su kokiais sunkumais globėjai susiduria kasdienybėje? Su kokiais sunkumais globėjai susiduria globojamo vaiko ugdymo procese? Su kokiais sunkumais globėjai susiduria, siekdami integruoti globojamą vaiką į mokyklą? Kokios globėjų patirtys išgyvenant šiuos sunkumus?	Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria mokytojai, globos koordinatoriai ir globėjai, siekdami integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas;

5. Papasakokite prašau, nuo ko labiausiai priklauso Jūsų sėkmė auginant globojamą vaiką? / Gal galėtumėte papasakoti nuo ko labiausiai priklauso Jūsų kaip globėjos / globėjo sėkmė, siekiant padėti globojamam vaikui įsilieti į mokyklos bendruomenę?	Nuo ko priklauso globėjų sėkmė auginant globojamus vaikus? Kas padeda globėjams pasiekti sėkmę, siekiant integruoti globojamus vaikus į mokyklas? Iš kur globėjai gauna stiprybės, augindami globojamus vaikus ir siekdami juos integruoti į mokyklas?	Išnagrinėti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų sėkmės veiksnius, siekiant integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas;
6. Papasakokite prašau, kaip vyksta Jūsų kaip globėjos / globėjo bendradarbiavimas / bendravimas su globos koordinatoriais, mokytojais ir mokykloje dirbančiais kitais specialistais? / Gal galite pasidalinti konkrečiomis situacijomis, kaip Jums sekasi bendradarbiauti su su globos koordinatoriais, mokytojais ir mokykloje dirbančiais kitais specialistais?	Kaip globėjams sekasi bendradarbiauti su specialistais? Koks globėjų vaidmuo globojamų vaikų integracijos į mokyklas procese? Su kokiais sunkumais globėjai susiduria bendraudami su mokytojais ir kitais mokykloje dirbančiais specialistais?	Atskleisti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų bendradarbiavimo ypatumus, aptariant galimybes ir kylančius sunkumus, integruojant globojamus vaikus į švietimo įstaigas; Išsiaiškinti, kokia pagalba teikia globojamiems vaikams, integruojantis švietimo įstaigose
7. Įsivaizduokite, kad jūs ateinate į mokyklą ir pamatote, kad ten viskas tobula. Kaip manote, kas pasikeistų?	Ko globojamiems vaikams trūksta, siekinat integruotis į mokyklas? Kokią globėjai įsivaizduoja tobulą mokyklą, kurioje jų globojamas vaikas galėtų mokytis? Ką globėjai norėtų pakeisti ugdymo procese / švietime / mokykloje, kad jų globojamiems vaikams būtų lengviau integruotis į mokyklas?	Atskleisti mokytojų ir visuomenės narių požiūrį globojamų vaikų ir jų globėjų atžvilgiu; Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria globojami vaikai, siekdami integruotis į švietimo įstaigas; Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria mokytojai, globos koordinatoriai ir globėjai, siekdami integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas. Atskleisti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų bendradarbiavimo ypatumus, aptariant galimybes ir

		kylančius sunkumus, integruojant globojamus vaikus į švietimo įstaigas;
8. Pabaigos klausimas. Iš mano pusės jau visi klausimai, tačiau gal Jūs dar norėtumėte kažką pridėti ar papildyti?	Kas liko nepasakyta?	

3 lentelė. Interviu klausimai skirti mokytojams

Interviu klausimas	Ką noriu sužinoti?	Kurį uždavinį sprendžia?
1. Įvadinis klausimas. Papasakokite prašau, kaip nutiko, susiklostė, kad šiandien dirbate šį?	Kokia eksperto patirtis šioje srityje? Koks asmeninis susietumas? Kokia atėjimo į lauką motyvacija?	
2. Papasakokite prašau, su kokiais vaikais dirbate? / Gal galėtumėte papasakoti prašau, kaip globojamiems vaikams sekasi įsilieti į mokyklos bendruomenę? Su kokiais jie susiduria sunkumais?	Su kokiais iššūkiais globojami vaikai susiduria mokykloje? Kaip jiems sekasi ugdymo procese? Kaip jiems sekasi susirasti draugų? Kokią įtaką daro mokyklos aplinka globojamų vaikų integracijai? Kokią įtaką daro mokytojų požiūris globojamų vaikų integracijai į mokyklas?	Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria globojami vaikai, siekdami integruotis į švietimo įstaigas; Atskleisti mokytojų ir visuomenės narių požiūrį globojamų vaikų ir jų globėjų atžvilgiu;
3. Papasakokite prašau, kaip globėjai dalyvauja globojamo vaiko ugdyme procese?	Kaip globėjai prisideda prie globojamo vaiko gerovės ugdymo procese? Kaip mokytojai mato globėjų įsitraukimą į jų globojamo vaiko ugdymo procesą?	Nustatyti, kaip globėjų dalyvavimas ugdymo procese veikia globojamų vaikų integraciją; Išsiaiškinti, kokia pagalba teikia globojamiems vaikams, integruojantis švietimo įstaigose;
4. Gal galėtumėte papasakoti, su kokiais sunkumais susiduriate kaip mokytoja ugdydami globojamus vaikus? / Papasakokite prašau, su kokiais sunkumais susiduriate kaip mokytoja, siekdama padėti vaikui įsilieti į mokyklos bendruomenę?	Kokiose srityse kyla sunkumais? Su kokiais sunkumais mokytojai susiduria ugdydami globojamus vaikus? Su kokiais sunkumais mokytojai susiduria, siekdami integruoti globojamą vaiką į mokyklą?	Atskleisti mokytojų požiūrį į globojamus vaikus.

	Kokios mokytojų patirtys išgyvenant šiuos sunkumus?	
5. Papasakokite prašau, nuo ko labiausiai priklauso Jūsų sėkmė ugdant globojamą vaiką? / Gal galėtumėte papasakoti nuo ko labiausiai priklauso Jūsų kaip mokytojos sėkmė, siekiant padėti globojamam vaikui įsilieti / integruotis į mokyklos bendruomenę?	Nuo ko priklauso mokytojų sėkmė ugdant globojamus vaikus? Kas padeda mokytojams pasiekti sėkmę, siekiant integruoti globojamus vaikus į mokyklas? Iš kur mokytojai gauna stiprybės, ugdydami globojamus vaikus ir siekdami juos integruoti į mokyklas?	Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria mokytojai, globos koordinatoriai ir globėjai, siekdami integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas. Išnagrinėti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų sėkmės veiksnius, siekiant integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas;
6. Papasakokite prašau, kaip vyksta Jūsų kaip mokytojos bendradarbiavimas / bendravimas su globos koordinatoriais ir globėjais? / Gal galite pasidalinti konkrečiomis situacijomis, kaip Jums sekasi bendradarbiauti su globos koordinatoriais ir globėjais?	Kaip mokytojams sekasi bendradarbiauti su globos koordinatoriais ir globėjais? Koks mokytojų vaidmuo globojamų vaikų integracijos į mokyklas procese? Su kokiais sunkumais mokytojais susiduria bendraudami su globos koordinatoriais ir globėjais?	Išsiaiškinti, kokia pagalba teikia globojamiems vaikams, integruojantis švietimo įstaigose;
7. Įsivaizduokite, kad jūs ateinate į darbą ir pamatote, kad ten viskas tobula. Kaip manote, kas pasikeistų?	Ko globojamiems vaikams trūksta, siekiant integruotis į mokyklas? Kokią mokytojai įsivaizduoja tobulą mokyklą, kurioje globojami vaikai galėtų mokytis ir sėkmingai integruotis į mokyklas? Ką mokytojai norėtų pakeisti ugdymo procese / švietime / mokykloje, kad globojamiems vaikams būtų lengviau integruotis į mokyklas?	Atskleisti mokytojų požiūrį į globojamus vaikus. Atskleisti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų bendradarbiavimo ypatumus, aptariant galimybes ir kylančius sunkumus, integruojant globojamus vaikus į švietimo įstaigas; Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria globojami vaikai, siekdami integruotis į švietimo įstaigas; Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria mokytojai, globos koordinatoriai ir globėjai,

		siekdami integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas.
8. Pabaigos klausimas. Iš mano pusės jau visi klausimai, tačiau gal Jūs dar norėtumėte kažką pridėti ar papildyti?	Kas liko nepasakyta?	

4 lentelė. Interviu klausimai skirti globos koordinatoriams

Interviu klausimas	Ką noriu sužinoti?	Kurį uždavinį sprendžia?
1. Įvadinis klausimas. Papasakokite prašau, kaip nutiko, susiklostė, kad šiandien dirbate šį?	Kokia eksperto patirtis šioje srityje? Koks asmeninis susietumas? Kokia atėjimo į lauką motyvacija?	
2. Papasakokite prašau, su kokiomis šeimomis jūs dirbate? / Gal galėtumėte papasakoti prašau, kaip globojamiems vaikams sekasi įsiliesti į mokyklos bendruomenę? Su kokiais jie susiduria sunkumais?	Su kokiais iššūkiais globojami vaikai susiduria mokykloje? Kaip jiems sekasi ugdymo procese? Kaip jiems sekasi susirasti draugų? Kokią įtaką daro mokyklos aplinka globojamų vaikų integracijai? Kokią įtaką daro mokytojų požiūris globojamų vaikų integracijai į mokyklas?	Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria globojami vaikai, siekdami integruotis į švietimo įstaigas. Atskleisti mokytojų ir visuomenės narių požiūrį globojamų vaikų ir jų globėjų atžvilgiu.
3. Papasakokite prašau, kaip globėjai dalyvauja globojamo vaiko ugdyme procese?	Kaip globėjai prisideda prie globojamo vaiko gerovės ugdymo procese? Kaip mokytojai mato globėjų įsitraukimą į jų globojamo vaiko ugdymo procesą?	Nustatyti, kaip globėjų dalyvavimas ugdymo procese veikia globojamų vaikų integraciją. Išsiaiškinti, kokia pagalba teikia globojamiems vaikams, integruojantis švietimo įstaigose.
4. Gal galėtumėte papasakoti, su kokiais sunkumais susiduriate kaip globos koordinatorius dirbdami su globėjais ir jų globojamais vaikais? / Papasakokite prašau, su kokiais sunkumais susiduriate kaip globos koordinatorius, siekdami padėti vaikui	Kokiose srityse kyla sunkumais? Su kokiais sunkumais globos koordinatoriai susiduria dirbdami su globėjais ir jų globojamais vaikais? Su kokiais sunkumais globos koordinatoriai susiduria, siekdami	Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria mokytojai, globos koordinatoriai ir globėjai, siekdami integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas. Išsiaiškinti, kokia pagalba teikia globojamiems

įsiliėti į mokyklos bendruomenę?	integruoti globojamą vaiką į mokyklą? Kokios globos koordinatorių patirtys išgyvenant šiuos sunkumus?	vaikams, integruojantis švietimo įstaigose. Atskleisti mokytojų ir visuomenės narių požiūrį globojamų vaikų ir jų globėjų atžvilgiu.
5. Papasakokite prašau, nuo ko labiausiai priklauso Jūsų sėkmė dirbant su globėjų šeimomis? / Gal galėtumėte papasakoti nuo ko labiausiai priklauso Jūsų kaip globos koordinatoriaus sėkmė, siekiant padėti globojamam vaikui įsiliėti / integruotis į mokyklos bendruomenę?	Nuo ko priklauso globos koordinatorių sėkmė, dirbant su globėjų šeimomis? Kas padeda globos koordinatoriams pasiekti sėkmę, siekiant integruoti globojamus vaikus į mokyklas? Iš kur globos koordinatoriai gauna stiprybės, dirbdami su globėjais ir globojamais vaikais? Iš kur globos koordinatoriai gauna stiprybės, siekdami globojamus vaikus integruoti į mokyklas?	Išnagrinėti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų sėkmės veiksnius, siekiant integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas.
6. Papasakokite prašau, kaip vyksta Jūsų kaip globos koordinatoriaus bendradarbiavimas / bendravimas su mokytojais ir globėjais? / Gal galite pasidalinti konkrečiomis situacijomis, kaip Jums sekasi bendradarbiauti su mokytojais ir globėjais?	Kaip globos koordinatoriams sekasi bendradarbiauti su mokytojais ir globėjais? Koks globos koordinatorių vaidmuo globojamų vaikų integracijos į mokyklas procese? Su kokiais sunkumais globos koordinatoriai susiduria bendraudami su mokytojais ir globėjais?	Atskleisti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų bendradarbiavimo ypatumus, aptariant galimybes ir kylančius sunkumus, integruojant globojamus vaikus į švietimo įstaigas. Išsiaiškinti, kokia pagalba teikia globojamiems vaikams, integruojantis švietimo įstaigose.
7. Įsivaizduokite, kad jūs ateinate į mokyklą ir pamatote, kad ten viskas tobula. Kaip manote, kas pasikeistų?	Ko globojamiems vaikams trūksta, siekiant integruotis į mokyklas? Kokią globos koordinatoriai įsivaizduoja tobulą mokyklą, kurioje globojami vaikai galėtų mokytis ir sėkmingai integruotis? Ką globos koordinatoriai norėtų pakeisti ugdymo procese /	Atskleisti mokytojų ir visuomenės narių požiūrį globojamų vaikų ir jų globėjų atžvilgiu. Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria globojami vaikai, siekdami

	švietime / mokykloje, kad globojamiems vaikams būtų lengviau integruotis į mokyklas?	integruotis į švietimo įstaigas. Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria mokytojai, globos koordinatoriai ir globėjai, siekdami integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas. Atskleisti globėjų, globos koordinatorių ir mokytojų bendradarbiavimo ypatumus, aptariant galimybes ir kylančius sunkumus, integruojant globojamus vaikus į švietimo įstaigas.
8. Pabaigos klausimas. Iš mano pusės jau visi klausimai, tačiau gal Jūs dar norėtumėte kažką pridėti ar papildyti?	Kas liko nepasakyta?	

PRIEDAS NR. 2. Informuotas sutikimas

Esu Vilniaus Universiteto, Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedros studentė. Šiuo metu atlieku mokslinį tyrimą, kuriuo siekiu nagrinėti globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose patirtis globėjų ir specialistų požiūriu. Jūs esate kviečiami dalyvauti šiame tyrime. Žemiau pateikiama informacija, kuri supažindina su tyrimu ir jo aplinkybėmis. Jei jums kyla su tyrimu susijusių klausimų, galite kreiptis į tyrimą vykdančią tyrėją (el.p. zaneta.karpic@fsf.stu.vu.lt arba tel. 060535717).

Tyrimo tikslas: nagrinėti globojamų vaikų integracijos į švietimo įstaigas patirtis mokytojų, globos koordinatorių ir globėjų požiūriu, aptariant galimybes ir kylančius sunkumus.

Tyrimo dalyviai: Tyrime kviečiami dalyvauti globėjai, globos koordinatoriai ir pedagogai.

Tyrimo eiga: jei sutiksite dalyvauti tyrime, jums bus užduodami atviri klausimai, susiję su globojamų vaikų integracijos į švietimo įstaigas organizavimu, patiriamais sunkumais, bendradarbiavimu tarp specialistų, sėkmės veiksniais, dirbant su globojamais vaikais ir jų globėjais, o taip pat keli demografinio pobūdžio klausimai. Mūsų pokalbis užtruks apie 1-2 val. Prašau jūsų sutikimo mūsų pokalbį įrašyti, tokiu būdu palengvinsite mano kaip tyrėjos darbą, užtikrinant, kad nebūtų prarasta nė viena mūsų pokalbio detalė, mintis.

Konfidencialumas: Siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių asmeninės informacijos saugumą, kiekvienam dalyviui bus sukurtas tiriamojo kodas, iš kurio nebus įmanoma identifikuoti konkretaus asmens. Tyrimo duomenų masyve bus naudojami tik kodai (t.y., duomenų nebus galima susieti su konkrečiu asmeniu), o kodų sąrašas su tyrimo dalyvių tapatybėmis bus saugomas atskirai nuo duomenų masyvo.

Rezultatų viešinimas: Apibendrinta tyrimo metu gauta informacija bus naudojama baigiamojo darbo rengimui, kuris bus viešai ginamas Vilniaus universitete. Tačiau informacija apie atskiro tyrimo dalyvio atsakymus niekur viešinama nebus.

Grėsmės ir nepatogumai: Dalyvavimas šiame tyrime gali sukelti diskomfortą, nes bus klausiama tik jūsų nuomonės apie globojamų vaikų patirtis integruojantis švietimo įstaigose. Nors jūs pateiksite informaciją, kuri leistų identifikuoti jus kaip asmenį, yra mažai rizikos, kad su tyrimu nesusijęs asmenys galėtų prieiti prie šios informacijos. Bus imtasi visų priemonių, kad būtų užtikrinta gautų duomenų apsauga. Po darbo gynimo įrašai bus sunaikinti.

Galimybė klausti: Jei jūs turite klausimų apie šį mokslinį tyrimą, galite kreiptis į tyrimo vadovę doc., dr. Lijaną Gvaldaite (el.p. lijana.gvaldaite@fsf.vu.lt), tel. 061154224, Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedra, Vilniaus universitetas.

Galimybė atsisakyti dalyvauti tyrime: Dalyvavimas tyrime yra laisvanoriškas, tyrimo dalyvis gali bet kuriame tyrimo etape atsisakyti dalyvauti tyrime. Atsisakymas dalyvauti tyrime neturės jokių pasekmių.

Sutikimas dalyvauti tyrime:

_____ AŠ SUTINKU DALYVAUTI TYRIME Pažymėdami šį langelį jūs nurodote, kad sutinkate dalyvauti tyrime po to, kai perskaitėte ir supratote šioje sutikimo formoje pateiktą informaciją.

_____ AŠ SUTINKU, KAD POKALBIS BŪTŲ ĮRAŠOMAS Jums nesutikus, aš pokalbio metu žymėsiuosiu jūsų pagrindines mintis.

PRIEDAS NR. 3. Kategorijos

Dalyvauti globojamų vaikų ugdymosi procese – tai ne tik stebėti, o ir veikti
Globėjų bendravimas su mokyklos bendruomene išsiskiria tuo, kad jie yra pareigingi atsakingi ir palaikantys sklandų bendradarbiavimą dėl globojamų vaikų gerovės švietimo įstaigose tiek telefonu, tiek susitikimais akis į akį. Dažniausiai didesnis poreikis atsiranda, kai globojamas vaikas patiria kažkokių sunkumų, iškyla problemų.
Vaikas, netekęs abiejų tėvų globos, turi akivaizdžių elgesio ir emocijų sunkumų, kurie pasireiškia impulsyviu elgesiu (telefono daužymas), neigiama reakcija į pastabas ir taisyklių nepaisymu (spardomos durys, trukdymas pamokų metu).
Globėja aktyviai dalyvauja sprendžiant problemas, bendradarbiauja su mokykla ir ieško būdų padėti vaikui. Mokytojai taip pat ieško būdų, kaip suvaldyti situaciją ir pritaikyti ugdymo procesą. Vis dėlto, esant tokiam sudėtingam atvejui, reikalingas dar intensyvesnis ir labiau specializuotas tarpinstitucinis bendradarbiavimas (pvz., su vaiko teisių apsauga, psichologinės pagalbos tarnybomis).
Pedagogai ieško pagalbos, siekia suprasti, kaip elgtis su agresyviai besielgiančiu globojamu vaiku, įtraukdami PPT ir globėjus.
Globos reiškinių sudėtingumas ir įvairovė.
Globėjų aktyvus vaidmuo integruojant globojamus vaikus švietimo įstaigose.
Teorinių žinių ir praktinės patirties svarba siekiant integruoti globojamus vaikus į švietimo įstaigas.
Pozityvūs rezultatai: pastangos davė teigiamų rezultatų – vaiko diagnozė buvo panaikinta, o jo elgesys ir emocinė būklė pagerėjo. Tai rodo, kad aktyvus globėjo dalyvavimas ir bendradarbiavimas su ugdymo įstaiga gali turėti didelį teigiamą poveikį vaiko gerovei ir integracijai.
Institucijos lankstumas ir bendradarbiavimas siekiamybė: ugdymo įstaiga lanksti ir atvira bendradarbiavimui. Globėjai buvo leista įsitraukti į vaiko ugdymo procesą ir patys stengėsi spręsti iškylančius sunkumus.
Socialiniai santykiai ir adaptacija: draugų trūkumas ir sunkumai užmezgant naujus santykius gali turėti didelį poveikį vaiko motyvacijai, sėkmingai integraičiai ir norui lankyti užsiėmimus.
Efektyvus bendravimas ir problemų sprendimas: sėkmingai išspręsta muzikos mokyklos nelankymo problema.
Intensyvi pagalba globojamam vaikui, pradėjus lankyti švietimo įstaigą.
Papildomo mokytojo samdymas: globėjai samdo pradinę klasių mokytoją, kuri papildomai dirba su vaiku du kartus per savaitę.
Prevencinis požiūris: mokytojas samdomas ne dėl to, kad vaikui nesiseka mokslai, bet siekiant užtikrinti tvirtus pagrindus ateičiai.

Tikslinė pagalba globojamam vaikui klasėje: mokytojas padeda vaikui įtvirtinti klasėje įgytas žinias, paaiškina nesuprastas temas ir padeda pasiruošti atsiskaitymams.
Globojamo vaiko savarankiškumas: vaikas jau yra įgudęs atlikti namų darbus savarankiškai.
Priežiūra ir pagalba: globėjai vis dar prižiūri vaiko namų darbų atlikimą, tikrindami juos ir padėdami, jei yra poreikis.
Bendradarbiavimas – sėkmingos integracijos dalis: Globėjai aktyviai dalyvauja sudėtingesnių užduočių, tokių kaip tekstų skaitymas ar eilėraščių mokymasis, atlikime.
Organizavimas: globėjai rūpinasi, kad vaiko mokymosi medžiaga būtų tvarkingai sudėta ir organizuota.
Globėjų aktyvus dalyvavimas globojamo vaiko ugdyme.
Tuštėjančio lizdo sindromas ir prasmingumo paieškos per globą – po biologinių vaikų išėjimo iš namų atsiradęs tuštumos jausmas paskatino ieškoti naujo gyvenimo prasmės šaltinio. Laikinosios globos idėja atsirado kaip atsakas į vidinį poreikį rūpintis ir dalintis meile, suteikiant šilumą tiems, kam jos trūksta.
Pasirengimas globai per mokymąsi ir savęs pažinimą – GIMK mokymai padeda suprasti, kad globa nėra vien lengva ar romantiška patirtis. Tai kelionė, reikalaujanti emocinio pasirengimo, gebėjimo spręsti sudėtingas situacijas bei nuolatinio mokymosi. Tokie kursai padeda geriau pažinti savo ribas, stiprybes ir pasiruošti realioms, neidealizuotoms globos situacijoms.
Globėjų įsitraukimas į ugdymo procesą – aktyvus dalyvavimas mokyklos veiklose padeda kurti pozityvų bendradarbiavimą, stiprina ryšį su mokyklos bendruomene ir teigiamai veikia vaiko adaptaciją.
Mokymosi sunkumai ir individuali pagalba – ne visi vaikai vienodai gabūs, todėl globėjams tenka ieškoti papildomų pagalbos formų. Savanorių pagalba, korepetitoriai ar šeimos pastangos tampa svarbiu ramsčiu vaiko mokymosi sėkmei.
Netikėtumas ir neplanavimas: informantė aiškiai pabrėžia, kad sprendimas priimti vaiką į globą nebuvo planuotas.
Dvejonės ir abejonės: atskleidžiamos globėjos dvejonės ir abejonės dėl gebėjimo tinkamai pasirūpinti vaiku. Ji svarsto apie savo darbo pobūdį, laiko trūkumą ir santykių su vyru trukmę. Šios dvejonės yra natūralios, ypač kai sprendimas priimamas skubotai ir netikėtai.
Tinkamo laiko nebuvimas: pabrėžiama, kad "tinkamo laiko" priimti vaiką į globą "tikriausiai, nebūna".
Šeimos dinamika: užsimenama apie šeimos dinamiką, konkrečiai apie globėjos santykius su vyru ir jos dukters amžių.
Darbo ir globos derinimas: globėja kalba apie tai, kad jai reikėjo ieškoti darbo po to, kai priėmė vaiką į globą. Ji pabrėžia, kad nėra "mėgėja sėdėti namuos" ir kad jai svarbu būti aktyviai.
Profesijos pokyčiai: globėja pasakoja apie savo profesinius pokyčius. Ji teigia, kad po to, kai neteko darbo, pradėjo mokytis kitų specialybių ir atidarė žaidimų kambarį. Šis pokytis buvo iš

dalies sąlygotas globos situacijos, nes ankstesnis darbas, kuris buvo "nemėgstamas" ir reikalavo darbo "iki vėlumos", nebuvo suderinamas su vaiko priežiūra.
Mokymosi poreikis: globėja mini, kad pradėjo mokytis, nes "kažką tai veikt reikėjo per tuos metus", kol vaikas buvo mažas ir negalėjo būti paliktas vienas.
Atvirumas ir pasirengimas globoti vaiką bet kokiomis aplinkybėmis
Įvairovė ir sudėtingumas globos bylose: globos koordinatoriaus darbas apima itin įvairias situacijas, pradedant laikina ukrainiečių emigrantų globa, kuri teisiškai yra laikina, tačiau dažnai atitinka nuolatinę globą pagal Lietuvos standartus, ir baigiant nuolatinėmis globomis, kuriose vaikus dažnai globoja artimi giminaičiai (močiutės, broliai, seserys) ar tolimesni giminaičiai, formaliai laikomi svetimais globėjais (tetos, dėdės).
Giminystės ir emocinio ryšio reikšmė globoje
Specifika dirbant su vyresniais globojamais vaikais
Proaktyvus ir vaiko interesus ginantis požiūris bendraujant su švietimo įstaiga

Priėmimas globojamo vaiko su visu jo praeities įvykių bagažu – sėkmingos integracijos švietimo įstaigose dalis
Artimo ryšio užmezgimas su mokiniu padeda sukurti saugią aplinką, kurioje galima atsiverti ir išsakyti sunkumus.
Pedagogės sėkmė, bendraujant su globojamu vaiku, audžiama iš empatijos, aktyvaus klausymosi, ramaus tono ir humoro įvairiaspalvių siūlų.
Socialinė pedagogė, išsako teigiamas globojamo vaiko ypatybes, o tada įvardina problemas, šitaip sumažindama globėjų gynybinę reakciją ir sukurdamą saugią aplinką, skatinančią imtis veiksmų.
Sėkmė, ugdant mokinius, priklauso nuo pačio pedagogo gebėjimo sudominti vaikus, įtraukiant į įdomias veiklas ir rodant dėmesį, skirtą nukreipti tinkama linkme.
Patirtis darbe su globojamais vaikais, augančiais globos namuose, padeda išlaikyti artimą santykį su globojamais vaikais, lankančiais švietimo įstaigą.
Sėkmė atsitinka tada, kai vaikai viena ranka glostomi, o kita mušami. Tai vadinama aukso viduriuku tiek vaikų auklėjime, tiek ugdymo procese.
Suprantanti ir palaikanti aplinka: bendras apibūdinimas – "aplinka, kuri supranta ir palaiko" – pabrėžia, kad globėjas turėjo platesnį socialinį tinklą, kuris priėmė ir palaikė jo sprendimą globoti vaiką. Tai sukūrė saugią ir palaikančią atmosferą, kuri buvo labai svarbi sėkmingam globos procesui.
Suprantanti ir palaikanti aplinka: bendras apibūdinimas – "aplinka, kuri supranta ir palaiko" – pabrėžia, kad globėjas turėjo platesnį socialinį tinklą, kuris priėmė ir palaikė jo sprendimą globoti

vaiką. Tai sukūrė saugią ir palaikančią atmosferą, kuri buvo labai svarbi sėkmingam globos procesui.
Globėjo iniciatyva: teigiama, kad globėjas neturėtų pasyviai laukti pagalbos iš institucijų, bet pats aktyviai ieškoti sprendimų ir imtis veiksmų.
Šeimos stiprumas: globėja akcentuoja, kad stipri ir darniai funkcionuojanti šeima yra pagrindas, ant kurio statomas sėkmingas globos procesas.
Institucijų vaidmuo: nors institucijos ir pagalbos sistemos yra svarbios, jos atlieka pagalbos funkciją. Galutinė atsakomybė ir sėkmė priklauso nuo paties globėjo ir jo šeimos.
Šeimos sprendimas ir bendrystė globos kelyje – globos kelias buvo pagrįstas bendru šeimos sprendimu, įtraukiant ir vyresnes dukras. Nors pradžioje trūko platesnės palaikymo komandos, bendrystė su kitais globėjais, užmegzta mokymų metu, suteikė svarbios emocinės atramos ir galimybę dalintis patirtimis.
Vaiko elgesio problemos ir suaugusiųjų reakcijų įtaka integracijai – kai vaikai demonstruoja elgesio problemas, tokias kaip daiktų pasisavinimas, svarbu reaguoti nebaudžiančiai, bet ugdančiai. Sprendimas pašalinti vaiką iš aplinkos nepadeda išmokyti atsakomybės. Suaugusiųjų gebėjimas likti šalia, suprasti priežastis ir padėti spręsti situacijas yra esminis integracijos ir ugdomosios paramos principas.
Refleksija ir globėjų asmeninis augimas – globojant vaiką, svarbu nuolat reflektuoti savo elgesį, mokytis kantrybės, sąmoningumo ir gebėjimo priimti emocijas. Globėjas turi būti emociškai brandūs, kad padėtų vaikui augti saugioje aplinkoje.
Globos situacijų įvairovė ir šeimos dinamika.
Įprasta raida ir sėkminga kasdienybė kaip sėkmingos globos požymis.
Įprasta raida ir sėkminga kasdienybė kaip sėkmingos globos požymis.
Vaikų globos namų auklėtojo vaidmuo, padedant vaikams emociškai vystytis.
Globėjų vaidmuo ir pagalbos teikimas vaikams iš šeimų patiriančių socialinės rizikos veiksnius.
Meilė ir empatija kaip pagrindinis globos variklis
Mokyklos vaidmuo globos procese yra daugialypis ir apima ne tik vaiko ugdymą, bet ir jo socialinės bei emocinės gerovės užtikrinimą.
Globos koordinatoriaus veikla yra esminė grandis, užtikrinanti sklandų naujai atsiradusių globėjų įsitraukimą į vaiko gyvenimą ir švietimo procesą.

Kalba apie pedagogus, kurie prisideda prie sėkmingų atvejų, kurie yra iniciatyvūs. Tai tarsi dovana, saulės spindulys, prasiskverbiantis pro tamsius debesis (kiti specialistai, kurie nesistengia ir turi savo tvirtą neigiamą nusistatymą globėjų ir globojamų vaikų atžvilgiu).
Sėkmingo darbo su globojamais vaikais ir jų globėjais pagrindas yra nuolatinis dėmesio sutelkimas į vaiko interesus ir poreikius, ypač konfrontacinių situacijų metu.
Efektyvus bendradarbiavimas tarp globos koordinatoriaus ir globėjų, grįstas abipusiu mokymusi, atvirumu, noru gilinti žinias ir tartis, bei gebėjimas komunikuoti, yra būtinas siekiant bendro tikslo – užtikrinti vaiko gerovę.
Sėkminga globojamų vaikų integracija į ugdymo įstaigą tiesiogiai priklauso nuo pedagogų gebėjimo priimti vaiką tokį, koks jis yra, ir atsižvelgti į jo individualius poreikius.
Sėkminga globojamų vaikų integracija į ugdymo procesą priklauso nuo pedagogų gebėjimo įžvelgti ir priimti kiekvieno vaiko individualumą bei specialius poreikius.
Norint užtikrinti sėkmingą neramių ar specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymą, mokyklos fizinė aplinka turėtų būti pritaikyta jų individualiems poreikiams.
Sėkminga autizmo spektro sutrikimą turinčio globojamojo vaiko integracija į mokyklos aplinką pasiekama per individualizuotą požiūrį ir jautrumą jo specifiniams poreikiams.
Empatiško pedagogo lemiamas vaidmuo sėkmingai integracijai.
Pasipriešinimas kaip kliūtis adaptacijos procese
Proaktyvus domėjimasis ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas kaip sėkmės veiksnys.
Psichinės sveikatos problemų atpažinimo ir savalaikės reakcijos svarba
Individualizuotas požiūris ir palaikymas kaip motyvacijos šaltinis
Mokyklos lankstumas ir pritaikymas vaiko poreikiams
Palaipsninė socializacija ir perspektyvos ateičiai
Tylūs emociniai sunkumai ir pavėluota suaugusiųjų reakcija į juos.
Sėkmingos integracijos pavyzdys per individualų požiūrį ir palaikymą
Sėkmingos integracijos pavyzdys per individualų požiūrį ir palaikymą
Emocinio intelekto ugdymo prioritetas, siekiant sklandesnės globojamų vaikų integracijos švietimo įstaigose

Mokyklos personalo kompetencija emocinės gerovės srityje
Mokykla kaip „mikrokosmos“ ir bendruomenės atspindys.

Etikečių klijavimo kultūra: pedagogų ir visuomenės narių požiūris į globojamus vaikus tampa Linčo teismu
Jautrumas nelygybei ir galimoms patyčioms tarp vaikų dėl skirtingo traktavimo.
Nebylus nusistatymas prieš globojamus vaikus pasireiškia nenoru priimti į švietimo įstaigas.
Visuomenės pokyčiai ir tolerancija.
Aplinkinės visuomenės nuomonės poveikis – Globėjai dažnai susiduria su aplinkinių išankstinėmis nuostatomis. Laikui bėgant išmokstama ignoruoti nereikšmingas nuomones ir koncentruotis į tikrąjį santykį su vaiku, kuris turi pirmenybę visų vertinimų atžvilgiu.
Neigiamos stigos apie globojamus vaikus – vis dar gajūs stereotipai, kad globjami vaikai „paveldi“ blogą elgesį ar nesėkmes iš savo biologinių tėvų. Tai kelia iššūkių vaikų integracijai ir reikalauja sąmoningo požiūrio keitimo bei švietimo visuomenėje.
Mokyklos bendruomenės (mokytojų ir mokinių) neigiamas požiūris į globojamus vaikus, pasireiškiantis jų "nepatogumu" ir linkimu nurašyti dėl elgesio problemų, atskleidžia galias diskriminacines nuostatas ir stigos apraiškas.
Socialinė stigma, globėjų ir biologinių tėvų patirtys švietimo sistemoje.
Globos fakto atskleidimas ir šeimos privatumo ribos.
Nematoma globos tapatybė kasdienėje ugdymo aplinkoje
Globos viešinimo baimė ir visuomenės stigmatizacijos patirtis
Svarba skatinti lygias galimybes visiems vaikams
Stigma dėl globojamų vaikų sveikatos ir mitybos įpročių
Globos proceso dezinformacijos mažinimas ir pozityvaus požiūrio skatinimas
Stigmatizavimo priežastys ir formos: globjami vaikai dažnai patiria stigmatizavimą dėl įvairių priežasčių, kurių pagrindinės yra tėvų priklausomybės, nepriežiūra ir kitos socialiai nepalankios aplinkybės, lėmusios vaiko patekimą į globą.

Negatyvios ir pozityvios diskriminacijos paradoksas: nors dažniausiai kalbama apie negatyvų globojamų vaikų stigmatizavimą, pasitaiko ir pozityvios diskriminacijos atvejų, ypač kai vaikas į globą patenka dėl visuomenėje priimtinių priežasčių, pavyzdžiui, tėvų netekties.
Stigmatizavimas kaip papildoma našta: svarbu pabrėžti, kad stigmatizavimas nėra savaiminis globos palydovas, tačiau jau egzistuojantys neigiami stereotipai apie vaikų kilmę ir šeimos aplinkybes gali sustiprėti ar paaštrėti vaikui patekus į globą.
Visuomenės požiūrio formavimas ir piniginio stimulo reikšmė: visuomenės požiūris į globą pamažu keičiasi, ypač dėl projektų, tokių kaip „Vaikai yra vaikai“, kurie pabrėžia globos pilietiškumą ir altruizmą. Vis dėlto, realybė rodo, kad finansinis aspektas nėra pagrindinis motyvas žmonėms tapti globėjais, nes eilės norinčiųjų nėra, o atsakomybė yra didelė.
Stereotipai apie vaikų teisių specialistus ir jų darbo kontekstas: visuomenėje dažnai vyrauja neigiami stereotipai apie vaikų teisių specialistus, laikant juos nejautriais. Tačiau svarbu suprasti, kad dirbdami su sudėtingomis ir kritinėmis situacijomis, kuriose patiriamas vaikų nepriežiūra ir smurtas, specialistai gali atrodyti surambėję kaip gynybinė reakcija, leidžianti jiems racionaliai veikti.
Didelis darbo krūvis ir emocinė įtampa specialistų darbe: Vaiko teisių specialistai patiria didelį darbo krūvį ir nuolatinę įtampą, būdami atsakingi už svarbius teisinius procesus, lemiančius vaikų ateitį.

Tarp skirtingų specialistų ir globėjų balsų – sklandaus bendradarbiavimo siekiamybė
Mokytojai ir specialistai tarpusavyje dalinasi patirtimi, kartais prašo pagalbos, norėdami geriau suprasti tiek globojamų vaikų patirtis, tiek vaikus, turinčius specialiųjų poreikių.
Būtinas bendruomenės bendradarbiavimas, pagal poreikį skiriami kursai visai darbuotojų bendruomenei.
Specialistai kviečiami pačių mokytojų pagal poreikį, kai mokytojas nesusitvarko su vaiku. Pagal galimybes vaikas nuraminamas arba klasėje primenant taisykles, arba išsivedus iš klasės, jei nepavyksta nuraminti.
Bendradarbiavimas su globėjais – dažnas, vykstantis kiekvieną darbo dieną tiek nuotoliniu būdu, tiek gyvai, o globos koordinatoriais – neapibrėžtas ir iškilus skubiam poreikiui.
Frustracija dėl biurokratijos ir institucijų neveiksmingumo sprendžiant mokinių elgesio problemas.
Pastebima, kad mokyklose nėra specialių programų, skirtų globojamiems vaikams padėti adaptuotis.
Reorganizacija ir pokyčiai: Minima globos įstaigos reorganizacija. Tai atspindi nuolatinį socialinių paslaugų sektoriaus pokytį ir poreikį prisitaikyti prie naujų iššūkių ir poreikių.

Pedagogų kompetencijos trūkumas: susiduriama su situacija, kai mokyklos darbuotojai pripažino, kad "nemoka su tokiu vaiku dirbti".
Mokymų poreikis: pabrėžia, kad pedagogams reikalingi mokymai, kuriuose būtų suteikta informacija ir praktiniai įgūdžiai, kaip efektyviai dirbti su šia vaikų grupe.
Institucijos atsakomybė: informantė mano, kad mokyklos vadovybė turėtų užtikrinti, kad pedagogai turėtų galimybę dalyvauti tokiuose mokymuose.
Sisteminė problema. globėja atkreipė dėmesį į tai, kad ši problema yra sisteminė, nes pedagogai dažnai nėra siunčiami į kvalifikacijos kėlimo renginius.
Informacijos trūkumas: globėjai, priėmę vaiką iš globos institucijos, neturėjo jokios informacijos apie vaiko ligas, vartojamus vaistus ir kitą svarbią medicininę informaciją.
Komunikacijos sunkumai: užtruko laiko, kol globėjai gavo reikiamą informaciją, o tai rodo komunikacijos ir informacijos perdavimo problemas tarp globos institucijos ir globėjų.
Dokumentacijos trūkumas: paaiškėjo, kad globos institucijoje nebuvo tinkamai tvarkoma vaistų išrašymo dokumentacija (nebuvo receptų knygelėlių).
Pasekmės: dėl informacijos trūkumo globėjai negalėjo tinkamai atsakyti į gydytojų klausimus apie vaiko sveikatą, o tai galėjo turėti neigiamų pasekmių vaiko gydymui ir priežiūrai.
Globos centro parama: globos centras organizuoja savitarpio paramos grupes, mokymus, teikia konsultacijas ir pagalbą įvairiais klausimais.
Savitarpio paramos grupės: šios grupės leidžia globėjams bendrauti, dalintis patirtimi, patarimais ir gauti emocinę paramą iš kitų, esančių panašioje situacijoje.
Prieinamumas: pagalba yra prieinama ir lengvai pasiekama, tiek per susitikimus, tiek per internetines platformas.
Pagalba įvairiose srityse: globos centras teikia pagalbą įvairiose srityse, įskaitant psichologinę pagalbą vaikams, pagalbą mokykloje ir net terapijos galimybes patiems globėjams.
Mokyklos vaidmuo globos procese yra daugialypis ir apima ne tik vaiko ugdymą, bet ir jo socialinės bei emocinės gerovės užtikrinimą. Šiame kontekste mokykla atlieka svarbią funkciją, padedant socialiniams darbuotojams įvertinti vaiko poreikius, stebėti jo adaptaciją naujoje situacijoje ir teikti jam reikiamą pagalbą.
Globos koordinatoriaus veikla yra esminė grandis, užtikrinanti sklandų naujai atsiradusių globėjų įsitraukimą į vaiko gyvenimą ir švietimo procesą. Šio specialisto pagrindinis tikslas – įgalinti globėjus, suteikiant jiems reikiamas žinias ir įrankius, kaip palaikyti vaiko mokymosi motyvaciją ir gerovę, kartu išlaikant ribą ir neperimant nei globėjo, nei vaiko vaidmens.
Sklandi integracija: pabrėžiama, kad tam tikrais atvejais globojami vaikai gali sklandžiai integruotis į naują mokyklos aplinką.
Palaikanti mokyklos bendruomenė: palaikanti mokyklos bendruomenė yra svarbus veiksnys, užtikrinantis sėkmingą integraciją.

Konfidencialumo svarba: keliamas konfidencialumo klausimas, pabrėžiant, kad informacija apie vaiko globą neturėtų būti atskleidžiama be pagrindo.
Individualus požiūris: netiesiogiai pabrėžiama, kad kiekvienas globojamas vaikas yra individualus ir jo integracijos patirtis gali skirtis. Nors vienas vaikas gali sklandžiai įsiliesti į kolektyvą, kitam gali prireikti papildomos pagalbos ir palaikymo.
Mokyklos įtraukimas ir pagalbos teikimas visiems vaikams: pabrėžiama, kad mokykla teikia visokeriopą pagalbą vaikams, turintiems įvairių sutrikimų (pvz., autizmo spektro sutrikimų, elgesio ir emocijų sutrikimų), nepriklausomai nuo to, ar jie yra įvaikinti, globojami ar auga biologinėje šeimoje.
Pedagogų informuotumas ir požiūris į papildomus mokymus: išreiškiama nuomonė, kad pedagogai jau yra pakankamai informuoti apie globojamų vaikų patirtis ir iššūkius, nes jie girdi ir mato tai tiek iš kitų pedagogų, tiek iš plačiosios visuomenės, televizijos laidų ir socialinės žiniasklaidos.
Bendradarbiavimas su pedagogais kaip vaiko gerovės sąlyga – aktyvus ir nuoširdus bendravimas su mokytojais padeda geriau suprasti vaiko elgesio priežastis ir užtikrinti jam reikalingą emocinę paramą. Globėjo įsitraukimas į ugdymo procesą kuria pasitikėjimu grįstą ryšį, kuris gali iš esmės pagerinti vaiko adaptaciją švietimo įstaigoje.
Pagalbos išteklių naudojimas ir psichologinė parama – nors mokyklose ir fonduose yra prieinama psichologinė pagalba, ne visi vaikai nori ar gali ją priimti. Savanoriška pagalba, socialinių darbuotojų ar psichologų parama tampa reikšmingu resursu tiek vaikui, tiek globėjui.
Bendradarbiavimas su globos koordinatoriais – Tarpusavio komunikacija, pasitikėjimas ir nuolatinis kontaktas su globos institucijomis padeda sklandžiau spręsti kylančius iššūkius ir užtikrinti vaiko gerovę.
Bandymai susisiekti su biologiniais tėvais: aprašomi globėjo bandymai susisiekti su vaiko biologine mama ir tėvu.
Ryšio su biologine mama iššūkiai: atskleidžiami sunkumai palaikant ryšį su biologine mama. Globėjas mini, kad pradžioje pavyko susisiekti, bet vėliau mama "kažkaip kas metus dingsta" iš feisbuko, o susitikti nepavyko.
Laikinosios globos perspektyva: aprašoma, kaip globėjai iš pradžių planavo priimti vaiką tik vasarai, tikėdamiesi, kad jo tėvai "iš realybės dar sugrįš".
Emocinis prisirišimas ir baimė dėl netekties: atskleidžiamas stiprus globėjų emocinis prisirišimas prie vaiko. Globėjai "pamilo" vaiką "be proto", o globėja prisipažįsta, kad pagalvojus apie galimą mamos atsiradimą, jai būtų "labai blogai".
Sąlygos ir kompromisai: užsimenama apie sąlygas, kuriomis globėja būtų pasirengusi priimti mamos atsiradimą
Globos kursų nauda ir svarba: globėja pabrėžia didelę globos kursų naudą. Ji teigia, kad pradžioje daugelis žmonių, įskaitant ir ją pačią, netikėjo, kad jai bus leista globoti vaiką, nes procesas atrodė "beproto didelis kelias". Tačiau kursai padėjo jai suprasti globos esmę ir pasiruošti iššūkiams.

Įtraukios ugdymo aplinkos svarba globojamiems vaikams. Vaikams, augantiems globos ar įvaikinimo aplinkoje, ypač svarbu jaustis lygiaverčiais bendruomenės nariais.
Bendradarbiavimas su globos centrais ir švietimo įstaigomis. Globėja dalyvauja įvairiose iniciatyvose, kuriose glaudžiai bendradarbiauja su globos centru ir darželiais.
Pedagogų reakcija į sudėtingą globojamojo vaiko elgesį ankstyvojo ugdymo įstaigoje atskleidžia poreikį gilesnio supratimo apie vaiko emocinius poreikius ir tinkamų elgesio valdymo strategijų.
Mokyklos sistemos nepajėgumas užtikrinti tinkamą ugdymą vaikams su specialiaisiais ugdymosi poreikiais atskleidžia būtinybę tobulinti pedagogų kompetencijas, skatinti inkluzinį ugdymą ir stiprinti bendradarbiavimą tarp globėjų ir ugdymo įstaigų.
Globojamų vaikų integracijos į mokyklą procesas susiduria su kliūtimis dėl nepakankamo mokyklos sistemos pasirengimo užtikrinti jiems tinkamą pagalbą.
Nors mokyklose deklaruojama pagalba globojamiems vaikams, realybėje ji dažnai yra neprieinama arba neefektyvi.
Mokytojų ir kitų mokyklos darbuotojų pasirengimas dirbti su globojamais vaikais yra nepakankamas, o tai neigiamai veikia šių vaikų integraciją į mokyklos bendruomenę.
Bendradarbiavimas tarp globos centrų ir ugdymo įstaigų susiduria su iššūkiais dėl skirtingo vaidmenų suvokimo ir supratimo trūkumo. Ugdymo įstaigos linkusios globos centrus traktuoti kaip kontroliuojančias institucijas, į kurias kreipiamasi tik esant krizinėms situacijoms, o ne kaip partnerius, galinčius teikti pagalbą ir paramą.
Savalaikės ir prieinamos specializuotos pagalbos trūkumas globojamiems vaikams
Individualizuoto požiūrio į globojamus vaikus būtinybė. Būtinai individualizuotas požiūris, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko unikalią patirtį ir emocinę būklę. Savalaikė ir specializuota pagalba yra itin svarbi kuriant saugų ir palaikantį kampelį, kuriame kiekvienas globojamas vaikas galėtų prisiglausti ir sėkmingai integruotis.
Skirtingos Lietuvos savivaldybės ir jų mokyklos demonstruoja nevienodą pasirengimą ir požiūrį į globojamų vaikų integraciją.
Dirbant globos koordinatorė, vienas didžiausių emocinių iššūkių yra patiriamas pyktis ir neteisybės jausmas, kai tenka stoti vaiko pusėje ir matyti, kaip jis yra skriaudžiamas, o vėliau sulaukti kaltinimų globėjų adresu dėl tariamai netinkamos priežiūros.
Nepaisant išskylančių sunkumų, ugdymo įstaigose egzistuoja ir pozityvūs bendradarbiavimo pavyzdžiai, kai darželio ar mokyklos darbuotojai, žinodami apie vaiko globos statusą, aktyviai ieško pagalbos ir kreipiasi į globos centrą.
Bendraudama su švietimo įstaigomis ir globėjais, globos koordinatorė dažnai tarpininkauja sprendžiant išskylančius iššūkius, ypač susijusius su vaiko elgesiu ir mokyklos požiūriu į jį.
Bendradarbiavimas su ugdymo įstaigomis dažniausiai vyksta per globėjų ir globos koordinatoriaus susitikimus bei telefoninius skambučius, tačiau tai nėra nuolatinė praktika.

Greitas globos suvokimas ir iššūkių įvertinimas. Trumpalaikiai informaciniai renginiai ar mokymai gali padėti žmonėms greičiau suvokti, kas yra globa ir kokie įvairūs iššūkiai su ja gali būti susiję.
Poreikių vertinimas kaip pagrindas bendradarbiavimui su mokykla. Globos koordinatoriai, vykdydami reguliarių globojamų vaikų poreikių vertinimą, renka informaciją apie jų formalųjį ugdymą, įskaitant pasiekimus, lankomus būrelius ir galimus sunkumus mokykloje.
Daugiakanalis informacijos apie vaiko ugdymą rinkimas. Informacija apie globojamų vaikų ugdymą ir integraciją mokyklose renkama įvairiais kanalais.
Globos koordinatorius kaip tarpininkas naujiems globėjams. Globos koordinatorius atlieka svarbų vaidmenį padedant naujai atsiradusiems globėjams, ypač tiems, kurie neturi patirties auginant vaikus.
Nepakankamas pedagogų supratimas apie vaikų traumas ir jų poveikį.
Būtinybė šviesti pedagogus apie vaikų traumas ir emocinę sveikatą
Kompleksinė pagalba kaip atsakas į trauminę patirtį
Didelės mokyklos ir komunikacijos trūkumas kaip atstūmimo veiksnys
Informacijos trūkumas apie sistemingą mokytojų kvalifikacijos kėlimą globos klausimais
Išreikštas poreikis specializuotiems mokymams dėl vaikų įvairovės.
Baimė peržengti ribas ir dalintis informacija kaip kliūtis efektyviam darbui.
Bendradarbiavimo būtinybė ir formalumų įveikimas.
Rengiamas metodinis vadovas globos klausimais.
Specialistų trūkumas kaip viena iš didžiausių kliūčių sėkmingai integracijai.
Būtinybė didinti finansavimą švietimo sistemai.
Tobulos mokyklos vizija – motyvuoti ir empatiški pedagogai.
Kokybiško vaikų ugdymo svarba senėjančioje visuomenėje.
Jaunų žmonių motyvavimas rinktis socialiai reikšmingas profesijas.
Globos sistemos suvienodinimo ir biurokratijos mažinimo poreikis.
Būtinasis bazinis įvadinis kursas naujai ruošiamiems specialistams aukštosiose mokyklose.
Visų specialistų, dirbančių su vaiku, kompetencijos svarba.
Darbas su traumotais vaikais reikalauja kruopštumo ir mažų žingsnelių.
Teisinis mokyklų įpareigojimas priimti vaikus.
Palengvintas mokyklos keitimo procesas budintiems globotojams.

Efektyviam ugdymo iššūkių ir elgesio problemų sprendimui būtinas glaudus ir išankstinis bendradarbiavimas su mokyklos administracija.
Neigimas kreiptis į PPT ir informacijos trūkumas: net ir esant akivaizdiems vaiko sunkumams, susiduriama su neigimu kreiptis į Pedagoginę psichologinę tarnybą (PPT).
Sklandaus informacijos perdavimo svarba krizinėse situacijose: dramatiškai greitai besikeičiančiose situacijose, pavyzdžiui, perkeldami vaiką į kitą mokyklą staigaus įvykio metu, prioritetą dažnai teikiama baziniams fiziniams vaiko poreikiams (nuvežimas, aprūpinimas, maitinimas, sveikata).
Atsakingas informacijos rinkimas ir sprendimų priėmimas: svarbu, kad vaikas nejaustų didelio spaudimo dėl vykstančių sprendimų.
Pilnametystė kaip formalus riboženklis, nesprendžiantis esamų problemų.
Tęstinumo ir palydėjimo paslaugų svarba pereinamuoju laikotarpiu.
Alternatyvų siūlymas ir jaunuolio pasirinkimo teisė.
Mokykla kaip ugdymo procesas, o ne tik fizinė erdvė: siūloma praplėsti tradicinę mokyklos sampratą ir suvokti ją ne tik kaip fizinį pastatą su suolais ir kėdėmis, bet kaip visą ugdymo procesą ir pedagogų veiklą.
Emocinė integracija kaip svarbiausias integracijos aspektas: integracija į švietimo įstaigas neturėtų būti tapatinama vien tik su fiziniu buvimu mokyklos pastate, nes kur kas svarbesnė yra globojamo vaiko emocinė integracija į mokyklos bendruomenę.
Mokyklų atvirumas ir individualizuoto ugdymo poreikis: šiuolaikinė mokykla turėtų būti atvira įvairiems mokinių poreikiams, įskaitant ir tuos, kuriems reikalinga papildoma pagalba dėl traumų patirčių
Namų mokymas kaip kontroversiškas sprendimas ir specialistų vaidmuo: nors namų mokymas gali būti tinkamas individualus sprendimas tam tikrais atvejais, egzistuoja pavojus, kad jis gali būti naudojamas kaip būdas atsikratyti "nepatogių" vaikų.
Globos koordinatoriaus lankymosi tvarka ir vietos pasirinkimas: globos koordinatoriai yra įpareigoti bent kartą per metus fiziškai aplankyti globojamus vaikus jų gyvenamojoje vietoje.
Koordinuota pagalba kaip atsakas į ugdymo iššūkius: kai poreikių vertinimo metu nustatomi ugdymo sunkumai, tokie kaip vaiko nelankymas mokyklos ar kiti iššūkiai, globos koordinatoriai inicijuoja koordinuotą pagalbos procesą.
Pagalbos plano sudarymas kaip struktūruotas veiksmų gidas: nustačius konkrečius vaiko poreikius, susijusius su formaliuoju ugdymu, pildomas pagalbos planas.

Nepatogus globojamų vaikų elgesys – pagalbos šauksmas
Pamąstymai apie globojamus vaikus, su kuriais dirba ir mintys apie jų problemas. Dauguma globojamų vaikų turi emocijų ir elgesio sutrikimų, mažiau išvystytus socialinius įgūdžius, trukdančius sėkmingai integracijai į švietimo įstaigas ir dalyvavimui ugdymosi procese.

Sudėtingas vaiko elgesys dažnai tėra gilesnių emocinių išgyvenimų ir galimų traumų išraiška. Norint padėti tokiam vaikui, būtinas trauma-informuotas požiūris, pripažįstant, kad elgesys yra tik "ledkalnio viršūnė".
Nepaisant tikrojo amžiaus (septyniolikos), vaikas nekantriai laukia aštuoniolikto gimtadienio ir netgi skelbiasi esantis vyresnis.
Problemiški draugų santykiai ir neigiamas jų poveikis vaiko elgesiui. Pedagogas nerimas dėl vaiko draugų rato atspindi patirtį, jog šie santykiai dažnai skatina nepageidaujamą elgesį. Bendrabučio incidentas ir vaiko pašalinimas iš kitos mokymo įstaigos rodo, kad draugų įtaka gali būti destruktivi ir trukdyti jo socialinei adaptacijai bei mokymuisi.
Bendrabučio kaip kontroliuojamos aplinkos ir galimybės išvengti ankstesnių bėgimų iš mokyklos palyginimas.
Netikėtos globos situacijos. Globa kartais gali prasidėti netikėtai, neplanuotai. Globos koordinatorė paprašė pagalbos surasti šeimą mergaitei ir tai išsirutuliojo į globą.
Empatija ir prisirišimas. Stiprus emocinis ryšys, kuris greitai užsimezgė tarp globėjos ir mergytės ("prilipo").
Vaikų su didelėmis negaliomis koncentracija. Pabrėžiama, kad įstaigoje buvo likę vaikai su "labai didelėmis negaliomis".
Globos įstaigų realijos. Atskleidžiamos sudėtingos sąlygos globos įstaigose.
Agresyvus vaikas ir "aptvarėlis".
Mergaitės, turinčios klausos negalią, ir daugybiniai sutrikimai.
Institucinės globos poveikis vaiko raidai ir gerovei. Pabrėžiama, kad institucinė globa, ypač kai vaikas ilgą laiką praleidžia tokioje aplinkoje, gali turėti neigiamą įtaką jo fizinei ir emocinei raidai.
Trauminės patirties poveikis vaiko raidai ir gerovei. Trauminė patirtis yra reikšmingas iššūkis, su kuriuo susiduria globojami vaikai, galintis turėti ilgalaikį neigiamą poveikį jų elgesiui, mokymuisi, socializacijai ir emocinei sveikatai.
Atskyrimo nuo biologinės šeimos sudėtingumas ir prieštaringumas. Išsakoma nuomonė, kad vaiko atskyrimas nuo biologinės šeimos ne visada atitinka geriausius vaiko interesus. Nors tam tikrais atvejais tai gali būti būtina, dažnai tėvų valdžios apribojimas būtų tinkamesnė alternatyva, ypač jei yra galimybė, kad situacija šeimoje gali pagerėti.
Pastovumo svarba vaiko ugdymo aplinkoje, ypač pereinant iš darželio į mokyklą. Teigiama, kad teigiamas aspektas buvo tas, jog nesikeitė ugdymo įstaiga, grupė ir klasės kolektyvas.
Miegojimo baimė ir asociacijos su bausme: Vaikas labai bijojo eiti miegoti, o tai, kaip spėjama, buvo susiję su tuo, kad globos institucijoje jis būdavo uždaromas tamsiame kambaryje su uždengtais langais.

Galimi fizinio smurto požymiai: aprašomos hematomos ant vaiko kaktos, kurios galėjo būti atsiradusios dėl nuolatinio daužymosi į lovytės kraštus.
Savižalojantis elgesys: vaikas aprašomas kaip besisupantis ir besitrunkantis į daiktus. Tai gali būti savižalojantis elgesys, kuris dažnai pasireiškia vaikams, patyrusiems traumą ar stresą. Šis elgesys gali būti būdas susidoroti su stipriais emociniais išgyvenimais.
Traumos poveikis elgesiui: aprašytas vaiko elgesys rodo gilų emocinį sutrikimą ir galimą potrauminio streso sindromą.
Pasitikėjimo savimi trūkumas: globėja pastebi, kad globojamam vaikui trūksta pasitikėjimo savimi. Vaikas linkęs abejoti savo gebėjimais ir galimybėmis pasiekti sėkmę.
Pasitikėjimo savimi svarba: globėja pabrėžia, kad pasitikėjimas savimi yra esminis veiksnys, lemiantis vaiko sėkmę.
Progresas laike: informantė pastebi, kad vaiko pasitikėjimas savimi palaipsniui didėja. Pasitikėjimo savimi ugdymas yra ilgalaikis procesas, reikalaujantis laiko ir pastangų.
Elgesio įvairiapusiškumas: pabrėžiama, kad vaiko elgesys gali būti sąlygotas įvairių veiksnių, įskaitant genetiką, charakterio ypatumus ir prisitaikymą prie naujų aplinkybių.
Genetikos ir aplinkos sąveika: tekste pripažįstama, kad tiek genetika, tiek aplinka atlieka svarbų vaidmenį formuojant vaiko elgesį.
Naujų aplinkybių poveikis: atkreipiamas dėmesys į tai, kad globojami vaikai dažnai patiria stresą ir nerimą dėl naujų aplinkybių, tokių kaip mokyklos pakeitimas, nauji socialiniai santykiai ir nežinomybė dėl ateities.
Atvirumas ir pasitikėjimas: pabrėžiama, kad vaikai dažnai pasidalina savo jausmais ir patirtimi su suaugusiaisiais, su kuriais jaučia ryšį, pasitikėjimą ir gali atvirai kalbėtis ne tik apie mokyklinius dalykus.
Šeimos modelių įtaka: atskleidžiama, kad šeimos modelis, kuriame vaikas auga, gali turėti didelės įtakos jo suvokimui apie santykius ir gyvenimą.
Netektis ir vienišumas: atskleidžiama, kad globojami vaikai gali patirti stiprius netekties ir vienišumo jausmus, ypač per šventes ar kitus renginius, kai jie mato kitus vaikus su savo biologiniais tėvais.
Vaikų individualūs poreikiai ir adaptacijos iššūkiai – net toje pačioje šeimoje globojami vaikai gali labai skirtis. Vienos mergaitės aktyvumas, elgesio ir emocinė savijauta rodė iššūkius, kuriuos teko spręsti per įvairias veiklas ir papildomą ugdymo pagalbą.
Globojamų vaikų vidiniai konfliktai ir emocinė įtampa – vaikų elgesio problemos dažnai kyla ne iš materialinio nepritekliaus, o iš neišreikštų vidinių emocijų. Globėjo pastangos suprasti ir padėti vaikui reflektuoti savo jausmus – svarbus žingsnis link emocinio stabilumo.

Globojamų vaikų vidiniai konfliktai ir emocinė įtampa – vaikų elgesio problemos dažnai kyla ne iš materialinio nepritekliaus, o iš neišreikštų vidinių emocijų. Globėjo pastangos suprasti ir padėti vaikui reflektuoti savo jausmus – svarbus žingsnis link emocinio stabilumo.
Vaiko palikimas, o ne atėmimas: pabrėžiama, kad vaikas nebuvo "atimtas" iš biologinės šeimos, o "paliktas".
Biologinės šeimos atsisakymas: nurodoma, kad vaikas buvo nuvežtas pas jo šeimos narius (mamą ar seserį), tačiau jie jo "atsisakė". Ši patirtis gali turėti ilgalaikių pasekmių jo pasitikėjimui kitais žmonėmis ir gebėjimui kurti saugius santykius.
Informacijos perdavimas per pažįstamus: minima, kad informacija apie vaiko buvimą pas globėjus buvo sužinota "per pažįstamus draugus".
Vaikų baimės ir nerimas: pabrėžiama, kad globojamas vaikas buvo "be proto" visko išsigandęs, ypač moterų, garsų, smėlio, vandens ir vežimėlio.
Jautrumas aplinkos dirgikliams: minima, kad globojamas vaikas buvo labai jautrus garsams, net ir globėjos balsui, kuris buvo "tokia garsiakalbė truputį su vaikais".
Pritaikymo procesas: aprašomas ilgas ir sunkus vaiko pratinimo prie įvairių dalykų procesas.
Ankstyvųjų patirčių įsisąmoninimas ir jų išraiška per vaikų prisiminimus. Vaikai, net ir labai ankstyvame amžiuje, gali patirti emociškai intensyvių išgyvenimų, kurie vėliau sąmoningai išlieka ir išsilyja kaip fragmentiški prisiminimai ar emocinės reakcijos.
Tapatumo formavimasis po ankstyvos globos ar šeimos pokyčių. Ankstyvos globos patirtys ar šeimos struktūros pasikeitimai gali turėti ilgalaikį poveikį vaiko savęs suvokimui ir tapatumo raidai.
Laipsniška socialinė adaptacija kaip apsauginis veiksnys vaiko emocinei raidai. Vaiko adaptacija po globos situacijos reikalauja laiko, saugumo jausmo ir palaikančios aplinkos.
Vaiko sveikatos iššūkiai kaip ankstyvosios patirties pasekmė ir adaptacijos sudėtinė dalis. Vaiko fizinė sveikata, ypač pirmaisiais metais po globos ar gyvenamosios aplinkos pasikeitimo, dažnai atskleidžia ilgalaikį buvusių sąlygų poveikį.
Natūralus vaiko įsiliejimas į šeimą ir atvirumo apie globą balansas. Vaikas globėjų šeimoje gali būti priimtas taip organiškai, kad aplinkiniams net nekyla abejonių dėl jo kilmės.
Emociniai prisiminimai ir švelnios patirtinės pasekmės kaip globos šešėlis.
Pradinio ugdymo mokytojų įtaka vaiko savivertės formavimuisi.
Savivertės ir pasitikėjimo savimi sunkumai vaikams ir paaugliams.
Informacija apie tai, kad vaikas globojamas, nėra konfidenciali, patys globėjai papasakoja visą situaciją, informuoja apie tai pedagogus tarsi siekdami užsitikrinti sklandų bendradarbiavimą.

Nėra poreikio išskirti globojamų vaikų, vedant statistinius duomenis, nes ne visada yra minima, kad apskritai jie globojami, tiesiog bendrai žinoma ir stengiamasi spręsti jų tiek akademinius, tiek emocinius sunkumus, jei tokių iškyla.
Vyresnių vaikų tarpe sunkiau sužinoti, ar jis globojamas. Dažnai sužinoma “netyčia”, kai pats vaikas, atėjęs kažkokios pagalbos, papasakoja apie save.
Trauminės patirtys, kurias patiria daugelis globojamų vaikų, daro didelę įtaką jų gebėjimui adaptuotis mokykloje ir sėkmingai mokytis. Praeities traumos sukelia emocinius sunkumus, tokius kaip dirglumas, verksmingumas, depresija, ir trikdo vaiko saugumo jausmą, dėmesį bei gebėjimą susikoncentruoti į mokymąsi.
Ilgalaikis traumų poveikis ir jo pasireiškimo formos. Vaikų patirtos traumos gali turėti ilgalaikį poveikį jų elgesiui ir emocinei būklei. Gijimo procese gali būti stebimas "žaizdų išpūliavimas", pasireiškiantis įvairiomis formomis, tokiomis kaip elgesio problemos, savižala ar delinkventinis elgesys.
Mokyklos keitimas kaip integracijos strategija kritinėse situacijose.
Formalus ir atsargus mokyklos informavimas apie vaiko globos statusą.
Konfliktas tarp institucinio informavimo ir globėjų noro prisistatyti individualiai.
Trauminė patirtis kaip pagrindinis kliūtis sėkmingam ugdymui.
Platus trauminės patirties spektras ir individualus poveikis.
Paauglių pasipriešinimas ar higienos įgūdžių atsisakymas – gali būti trauminės patirties pasekmė.
Kompleksinė pagalba kaip atsakas į trauminę patirtį.
Didelės mokyklos ir komunikacijos trūkumas kaip atstūmimo veiksnys.
Naujos formos savižalos ir socialinių tinklų įtaka.
Neišvengiami elgesio ir mokymosi sunkumai dėl patirtų traumų.